A KOLOZSVÁRI

UNITÁRIUS KOLLÉGIUM

(PAPNEVELŐ-INTÉZET, ÁLL. SEG. FŐGIMNÁZIUM, ELEMI ISKOLA)

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1912—913-IK ISKOLAI ÉVRŐL.

SZERKESZTETTE:

DR. GÁL KELEMEN,

IGAZGATÓ.

A TEOLÓGIAI RÉSZT:

CSIFÓ SALAMON,

DÉKÁN.

XXXIV. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁR,

NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSE KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1913.

A KOLOZSVÁRI

UNITÁRIUS KOLLÉGIUM

(PAPNEVELŐ-INTÉZET, ÁLL. SEG. FŐGIMNÁZIUM, ELEMI ISKOLA)

ÉRTESÍTŐJE

AZ 1912—913-IK ISKOLAI ÉVRŐL.

SZERKESZTETTE:

DR. GÁL KELEMEN,

IGAZGATÓ.

A TEOLÓGIAI RÉSZT:

CSIFÓ SALAMON,

DÉKÁN.

XXXIV. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁR,

NYOMATOTT GÁMÁN JÁNOS ÖRÖKÖSE KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1913.

I.

Jóltevők emlékünnepe.

Brassai Sámuel emlékezetére.

1. Imádság.

Világosság szent Atyja! örök forrása a tudásnak és ismeretnek, a hitnek és szeretetnek, az örömnek és a reménynek! Hozzád jövünk, mert szent igéd tanítja s az élet tapasztalatai is mutatják, hogy «akik tebenned bíznak, azoknak erejük megújul; mint a saskeselyük magasan repülnek; futnak és nem fáradnak, járnak és nem lankadnak el». Hozzád jövünk, mert erőd végtelenségéből merítünk hitet a munkára, lelkesedést kötelességeink teljesítésére és bizalmat a jövő bizonytalanságaival szemben. Hozzád jövünk, mert mint a múltat, úgy a jövendőt is egyedül te szentelheted meg nagy kegyelmednek határtalan gazdagságából.

Leborulva mélyen átérzett nagyságod előtt, hálát adunk azokért a megbecsülhetetlen testi és lelki erőkért és tehetségekért, amelyekkel minket megajándékoztál, s ez által olyan nagy dicsőségnek tettél részeseivé, hogy csak «kevéssel vagyunk kisebbek az angyaloknál». Hálát adunk különösen azon tehetségért, amelynél fogva emlékezni tudunk. Átélhetjük gondolatban a múltat. Megelevenülnek lelki szemeink előtt annak szépségei és dicsősége. Fölújulnak gondolatunkban az ősök nagy tettei, lelkes önfeláldozása, a haza és egyház érdekében kifejtett áldozatkészsége.

E pillanatban is az ősök szelleme leng körülöttünk jó Atyánk! Megújul előttünk kicsiny egyházunk lezajlott

története. Mintha látnók a nehéz küzdelmeket, a súlyos megpróbáltatások napjait, amelyekben akárhányszor a lét és nem lét nehéz kérdése elébe állította a te gyülekezetedet az elfogultság és vakbuzgóság. De a legnehezebb napokban is te mindig megjelentél szabadító jobb kezeddel s hallattad biztató igédet: «Ne félj kicsiny sereg». Minden kornak elküldötted a maga emberét; minden nagy eszmének a maga apostolát. Te mindig jó, bölcs és kegyelmes Atyánk voltál nekünk örökkévaló Isten!

Áldunk téged a mi egyházunk jóltevőiért. Áldunk azokért, akik mélységes hitökkel s prófétai belátásukkal kifejtették vallásunkat; azokért, akik szellemük fényével, tudásuk gazdagságával tovább fejlesztették a reájuk maradt szent örökséget; azokért, akik szorgalmuk gyümölcséből, fáradságuk sikeréből iskolákat alapítottak, intézményeket létesítettek, hogy enni adjanak az éhezőnek, letöröljék a könnyeket s alkalmat adjanak lelki tehetségeink határtalan fejlesztésére.

Amidőn jóltevőinkre emlékezünk: emelj fel minket is arra a lelki magaslatra, amelyen ők jártak. Ne kössön le minket a föld röge s az élet hiábavalósága. Legyenek nekünk is szépen ragyogó eszményeink, magasratörő gondolataink, mint nekik valának. Segélj minket, hogy az igazat keresni, a szépért lelkesülni, s a jót megvalósítani legyen elég erőnk, kedvünk és bátorságunk. Nem a multnak, de a multból élünk. Engedd, hogy a «régi fénynél gyújtsunk új szövétneket» s annak világa szentelje meg tetteinket és cselekedeteinket, hogy a mi életünk méltó legyen az ősökéhez, áldott a hazára és egyházra, kedves előtted. *Ámen.*

2. Megnyitó beszéd.

Mondotta: Dr. Gál Kelemen kollégiumi igazgató.

Mélyen tisztelt hallgatóság! Kedves Ifjúság!

A lélek egyik legszebb tulajdonsága a hála. Hála az elfogadott jókért, az élvezett szellemi és anyagi támogatásért és segé-

lyezésért. Aki egyházunk s iskolánk történetét forgatja, annak minden lapján a jótétemények, az anyagi és szellemi áldozatok ragyogó példáival találkozik. Sok üldöztetést, sok sanyargást kellett kiállania egyházunknak és iskolánknak, sokszor lebegett e kis csónak az elmerülés, az elpusztulás veszedelmében. De ahol, amikor a veszedelem a legnagyobb volt, ott volt legközelebb az isten: mindig támasztott embereket, kik anyagi és szellemi javaikkal, vallásuk szeretetének hivó és intő szavára segitségűl siettek s nemcsak megmentették az életnek, hanem mindannyiszor a fejlődésnek és gyarapodásnak hatalmas lendületet adtak.

Ennek tudatában rendelte el főiskolánk főhatósága ezelőtt épen 70 esztendővel, hogy jóltevőink emlékére minden harmadik évben hálaünnepélyt tartsunk. Az első ünnepély 1842-ben tartatott. De azután egyideig elmaradt, mert a szabadságharcz viharai s a rákövetkezett szomoru évek szenvedései sok egyébbel együtt ezt is megszüntették. Az alkotmányos élet első derengésére, 1863-ban felújíttatott ez a szokás s azóta öt évenként rendesen megtartjuk a háládatosságnak szentelt ez ünnepet.

E célból gyültünk össze most is, tisztelt közönség, kedves ifjuság. Hála áldozatot akarunk bemutatni jóltevőink emlékezetének s ez alkalommal különösen intézetünk tanárának, később felügyelő-gondnokának, a mi dicsőségünknek, a magyar tudomány büszkeségének, Brassainak, aki „szellemének fényét egy félszázadnál tovább megmérhetetlen özönnel árasztotta egyházunkra és iskoláinkra“ s aki egész vagyonát is az egyháznak hagyományozta.

Az ő emlékezetét ez ünnepélyen hivatott lélek fogja hirdetni és magasztalni. Nekem nem lehet egyéb teendőm, mint előkészíteni lelkünket a kifejezésre jutó érzelmek és gondolatok befogadására, hogy nemes elhatározások, erős eltökélések keljenek szárnyra, hogy nem leszünk hálátlanok áldozataikra, hanem híven fogjuk követni példáikat s hálásan fogjuk őrizni szivűnkben emlékezetüket. Mert — értsétek meg jól — kedves ifjuság! erre az ünnepélyre nem jóltevőinknek, hanem nekünk van szükségünk. Ők nem a mi hálánkat, hanem tiszta értelmük s nagy szivük helybenhagyását keresték nemes tetteik elhatározásánál s tetteik „aere perennius“ ércszobornál maradandóbban, a mi gyarló szavunknál hangosabban és ékesebben hirdetik emlékezetüket. Az

ilyen ünnepekre, az ilyen pillanatokra nekünk van szükségünk, akik letörve a mindennapi munka lelkesedést kiölő, szárnyat fárasztó küzdelmeitől, el-elfeledkezünk az élet eszményi értékeiről; nekünk, kiknek lelke a hat nap terhe után áhítozik az élet e virágvasárnapjaira; nekünk, hogy fürödjék meg lelkünk az emlékezés szárnyán, a viharos mult e felfrissítő levegőjében. Hogy az ő szellemük lengjen körül minket e falak között. Az ő lelkük ihlesse ajkainkat, mikor a tudás forrásából meríteni összegyülünk. A rájuk való emlékezés itassa át lelkünket, mikor kelünk, mikor fekszünk. Hogy élvezzük az ő biztató, bátorító jelenlétüket lennt az előcsarnokban, fennt a lépcsőházban, itt benn a teremben, mindenütt ez iskolában, mikor bíztatóan szólnak hozzánk: ne félj kicsiny sereg!

Kedves ifjuság! Nézzetek körül e teremben, lenn a csarnokban. Nem ezek a képek, nem ezek a szobrok tartják fenn neveik és tetteik emlékezetét; hanem fenntartjátok ti, fenn ez az iskola, amott az Isten háza. Mert ti tudjátok, hogy ők emelték fel romjaiból templomunkat, hogy szólaljanak meg benne újra az elnémult harangok, hogy zendüljön meg benne újra a hívők ajkain a hozsánna, hogy hirdettessék benne újra az egyetlen egy istennek szeretete, jósága és gondviselése. Ti tudjátok, hogy ők vetették meg alapját ennek az iskolának, hogy tanuljátok meg benne: az istent imádni, a hazát szeretni, az igazért, szépért és jóért lelkesülni; a közért élni, munkálni, ha kell, szenvedni, tűrni és — meghalni.

Azért első kötelességetek legyen megmutatni, hogy méltók vagytok arra az áldozatra, melyet ők érettetek hoztak. Legyetek rajta, hogy erős akarattal és fáradhatatlan szorgalommal siettek a czélhoz, melynek útjairól ők gördítették el az akadályokat. S ha majd kiléptek az életbe, emlékezzetek meg, hogy gondatlan ifjuságtok aranyos napjait e falak között töltöttétek; ne feledjétek el, hogy társadalmi állástokat az itt szerzett ismereteknek köszönhetitek, s ha módotok, tehetségetek lesz, gondoljatok arra, hogy magatok iránt való kötelességtek ezt visszafizetni, mert Kölcsey szerint »a meg nem hálált örökségen átok fekszik, melyet csak hosszú megbánás törülhet el «

3. Brassai Sámuel emlékezete a középiskolában. *

Dr. Boros György.

Az unitárius kollégium ifjúsága a XVIII-ik száz elejétől a XIX-ik kezdetéig, pár hijján száz esztendeig, hajléktalanul bolyongott szerte a hazában, hogy maguknak kenyeret, tanítóiknak fizetést gyűjtsenek. 1806-tól kezdve terjedelmes és korához mérten díszes épület homlokáról olvassák a járókelők: Musis et virtutibus. A muzsák immár harminc éve vannak a falak között, de az erények csak olykoron járnak látogatóba.

Panaszol a város, kardját csörteti a városon levő nagyszámu katonaság, mert a diákság ahelyett, hogy tanúlna, megtámadja a főtéri helyőrséget, és még az is megesik, hogy legyőzi a legénységet s jelentéstételre kényszeríti a parancsnokságot.

A tanári kar, az egyház képviselő és főtanácsa esztendőkön át vesződik a féktelenkedő diákság miatt. A törvény büntető szigora keveset használ. Új törvényt akarnak alkotni, de évek telnek bele, s akkor már egészen más szellő jár.

A romlott erkölcsök miatt zúgolódik a sértett fél, reményt veszítve kapkod segítségért a felelős vezetőség. Csak a távolból szemlélő veszi észre, hogy ezek a kitörések egy nagy szellemáramlat apró tünetei. Ma már látjuk, hogy az ifjuság a maga kis körében ugyanazt miveli, amit a nemzet a Kárpátok és az Adria határai között. Tudjuk, hogy a féktelen, rossz erkölcsű ifjuságért a kis Kölcseyk, Wesselényik felelősek. Az ifjak is megalkották a maguk országgyűlését: önképző társaságukat. Elhangzottak ott is

* Befejezéshez közeledő életrajz egy fejezete.

az alkotmányt, jogot, szabadságot követelő szónoklatok Az ők Kossuthjaik dörgedelmes hangon írják kebli lapjuk hasábjain a vezető cikkeket az iskolai polgársághoz, mert ütött az ébredés órája

Hogy az iskolai zürzavar teljes betetőzéshez jusson, kiüt a városon a pusztító kolera 1836-ban s meghal az öregedő derék tanár Molnos Dávid. Körmöczi János püspök oly gyenge, hogy diványon feküdve vezeti a téli főtanács gyűlését, s ugyanazon év vége felé ő is meghal, de a veszteség sorozata még nincs befejezve, amig meg nem hal ugyanakkor egyik iskolai felügyelő gondnok, Kaáli Nagy Lázár. Az egyházközség papi hivatala már évek óta üres, egy végzett diák tölti be, s az egyházközség akadémitája Kriza János még nem is egy éve, hogy kiment.

Az egyháznak nincsen módja, hogy tanárságra alkalmas ifjút kiküldjön. Midőn a költő Szentiványi Mihály személyében megtalálja az alkalmas egyént és pátronus is akad, a bécsi császári kanczellár is a legmesterségesebb fogásokkal addig húzza, halasztja a külföldi útra az engedély megadását, amíg Szentiványi belefárad s visszalépik. Hasonlót tesz egy másik jelölt, Fehér Márton.

Az egyház pénztára üres, a tanitás eszközei oly hiányosak, hogy a XVII-ik százból megmentett és a külföldi akadémitáktól kapott kőteles öt-öt darab könyvből gyült könyvtáron kivül, alig van valami, aminek tanár vagy tanuló hasznát vehetné.

A tanári kar, a tanitókul alkalmazott diákokon kivűl csupán három emberből áll. Ezek: Székely Miklós, Sándor és Mózes.

Ezekből telik ki — természetesen — helyettesítés útján: püspök, főjegyző, igazgató, pap és a tanári személyzet.

A kétségbeejtő helyzetben a sírjához közeledő felügyelő gondnok Kaáli Nagy Lázár a Molnos Dávid halála hirére így sóhajt föl:

„Fájdalmas, hogy a veszteségnek éppen akkor kelle érni statusunkat, amidőn embereire leginkább van szüksége.

Vajjon iskolánknak most is hanyatló állapotján nem fog-e még az is csökkenteni, hogy ezen tanitószék nem lesz sokáig betöltve.“

Aggódó lelke meglátja az alkalmas embert, a ki a megüresedett tanári széket nem ideiglenesen, de teljesen és végképen betölti. Ez csak ugy eszközölhető, ha Brassai Sámuelt ezen pro-

fesszorságra felszólítják. Valóban örvendhet statusunk — irja Nagy Lázár gondnok Daniel Elek főgondnoknak — hogy egy íly embere van, ki oly szép és széles tudománnyal bír, még pedig mindenbe az időszerinti előhaladás szerint behatva, több nyelveket, u. m. görögöt, deákot teljesen és classice — angolt, németet, franciát igen jól — tud, ki általános becsülésben és tiszteletben van, s mindemellett is közönségesen ösmeretes azon előadási könnyüsége, mely által a legbajosabb tárgyakat is értelmesen, s akárkinek megfogásához képest gyönyörködtetve tudja előadni".

A tanári kar megnyugtatja az aggódó gondnokot, hogy a következő tanévre már be vannak rendezkedve, de valóban azt fejezték ki ezzel a válasszal, hogy nem vágynak a szóba hozott új emberre, mert a ki tarka ruhában jár, pantalont, bajuszat és szakált visel, nem való az iskolába, az ifjuság vezetésére. Amugy is Brassai rebellis ember hírében áll. Nyomtatásban is megjelent róla az a kegyetlen vád, hogy a francia forradalommal rokonszenvez.

Mind hiába a nagy félelem és a sok önvédelmi vád! Az 1837. évi téli főtanács közeledésével megszólalnak a marosvásárhelyi táblánál levő tekintélyes férfiak és éppen mint elébb Nagy Lázár, ők is követelik, hogy Brassai Sámuelt nyerje meg az egyház tanárnak. Kolozsvárt a virágzó Kaszinó tagjainak Brassai kedvelt emberök, mert már négy éve kítűnő sikerrel szerkeszti lapjukat: a Vasárnapi Ujságot. Könyvek, tudományos értekezések, diadalmas polémiák hirdetik nagy tudását. Bölöni Farkas Sándor vezetésével az ifjabb nemzedék kibontja a zászlót, s kiadja a jelszót, hogy le kell győzni az ósdi aulikusokat, mert Brassai nagy nyeresége lesz az egész statusnak. Sem az elhalasztó indítvánnyal sem a rebellist hirdető jelszavakkal nem lehetett boldogulni. Brassai az Egyházi Főtanács febr. 5-én egyhangulag megválasztotta a történelem és statisztika tanárává. Báró Wesselényi Miklós s a kaszinó tagjai nyugtalanul várták a választás eredményét s midőn meghallották a hírt, lelkesen üdvözölték az egyházat a nagy szerencséért, melyet biztosítottak maguknak.

A tanuló ifjúság valósággal lázba jött, s eddigi hibáit azzal tetézte, hogy titokban fáklyákat szerzett, az iskolából eltünt, föl-

kereste Brassait a farkas-utcai lakásán, a ref. papiházban és fákjyás énekkel tisztelte meg. Ujjongó öröm, magasra törő lelkesedés, egetverő éljenzés olyan ember ablaka alatt, akiről csak azt tudja, hogy nagy tudós, nagy író és unitárius pap fia, de akit alig látott, akinek hangját nem hallotta.

Mit jelent ez, ha nem azt, hogy a két forradalmi elem, a tömeg és a vezér egymásra talált. Nem! A forradalmasdi csak rémmese. Az az igazi tény, hogy az ifjuság nagyravágyó lelke megérezte, hogy ebben a sajátos, különleges férfiuban, a ki a városon és az országban szerte járt, tanítván a tudatlanokat, igazi emberére talált. Benne, a ki Kolozsvár városban ingyen iskolát nyított mindenkinek, aki a természet növényvilágát kívánja megismerni, benne megtalálta a Messiást, akit várva várt és keresve keresett.

Brassai Sámuel 1837. március 2-án a kollégium dísztermében a közönség s az úri renden levőknek is fölös száma előtt ünnepélyesen elfoglalta tanszékét.

Egy-két irodalmi embert kivéve, mindenkit meglepett az a magas rendű felfogás, az a nagy tájékozottság, amelyet a történelem mezején tanusított székfoglalójával. Eperctől kezdve megfordult a hangulat még azok között is, akik nem fogadták rokonszenvvel. „Hiszen ez presentabilis ember“ mondotta az egyik egyházfő.

Az 1837. évet két nagy esemény tette örökre nevezetessé az unitárius egyház történetében, a Brassai tanárrá választása és a lengyel nemesség egyik utolsó tagjának: Augustinovits Pálnak halála, helyesebben a halálakor nyilvánossá lett végrendelete. Egyszerre két hatalmas örökség jutott birtokába: egyik szellemi, a másik anyagi. Melyikre volt nagyobb szüksége? Mind a kettőre, vagyis egyikre éppen annyira, mint a másikra. Augustinovits egy gyönyörű birtokot hagyott oda, ahol semmisem volt, ahol a püspök meg a tanárok csak nagy ritkán jutnak pénzhez az egész évi 300 ezüstforint fizetésből. Brassai hozta azt a szellemi tőkét, amely hatvan év alatt állandóan táplálta az iskolát, az egyházat s amelynek fénye és dicsősége tiszta tűkörként fog visszasugározni ránk, még időtlen idők mulva is.

A jóltevők emlékünnepén Berde mellett Brassai is a feje-

delmi alapító helyét foglalja el. Ez uj iskola előcsarnokában ércszobruk egyenlő piedestálról tekint reánk kimenésünkben és bejövésünkben.

Nem kérdezzük. ki volt dicsőbb, ki volt nagyobb, csak áldjuk az Istenünket, hogy velük megajándékozta kicsiny seregünket.

Ők elvették a követ a koporsóról. A tetszhalott föltámadott és erőhöz jutott.

Remegve tekintünk bele abba a határtalan mélységünek látszó életútba, amelyen Brassai előttünk halad. Gyönge szemünk az egészet be nem foghatja. Közelébe lépünk s nehány részletét bejárjuk, megvizsgáljuk s amennyire erőnk engedi, az ünneplő közönség elébe tárjuk a Brassai munkáját:

1., az ifjuság nevelésében.

2., az iskola kiépítésében.

3., a közoktatásban.

Az a páratlanul álló nagy előleg, melyet az ifjúság nyújtott Brassainak azzal, hogy megválasztása napján megünnepelte, az a közbizalom, amely az unitárius egyházi főtanács választásában kifejezésre jutott, oly sokra kötelezte, hogy csak az ő kivételes tehetségével lehetett kielégitően megoldani.

A gyanakvó öregek és ósdiak nem nagyon zavarhatták, mert az iskola falain kivül voltak, de annál inkább az ifjúság, amely bele volt sülyesztve egy elavult nevelési és oktatási rendszer sziklarepedéseibe és onnan a mélységből kiáltott hozzá, hogy kiszabaditsa és tovább vezérelje. Ez nagyobb és nehezebb föladat volt minden másnál, ami a tanár vállára nehezedik. Ha az ifjúságot megtudja tartani hangulatában, célt fog érni minden téren, ha elveszíti az ifjúság bizalmát és tiszteletét, akkor igazuk lesz azoknak, akik féltették tőle az iskolát.

Brassai az ifjúságot nemcsak hogy megtudta nyerni a tanteremben is, hanem olyan tekintélyt vívott ki, amilyennel csak a nagy Comeniusok, Pestalozzik rendelkeztek.

Brassainak egész egyénisége tiltakozás volt a rideg, zárdai jellegű iskolai szellem ellen. A tanári tekintélyt nem a magas tetejü kalap, sem nem a borotvált arc, sem nem a vastag szemöldök adja meg, hanem a tiszta tudás, a humanus érzés és az építő munka.

Brassait kiváltságos egyénisége egészen kiváltságos előnyökhez juttatta. Őt nem szabályozták sem a hazai, sem a külföldi iskolákban elsajátitott tanítói fogások, sem gondolkozás, sem módszer. Ő tetszés szerint, vagyis a tanulók egyéniségének, a tárgy természetének megfelelő s legalkalmasabbnak mutatkozó eljárást alkalmazhatta.

El kell ismerni, hogy tanártársaival szemben nagy előnye volt különleges és sajátos módszere. Ha nem lett volna oly kitűnően jó, mégis meg lett volna a hatása, mert ismeretlen és szokatlan volt.

Ehhez hozzájárult, hogy míg mások aránylag fiatalon lépnek a tanári emelvényre, s az iskolában szerzik meg a tekintélyt, Brassai magával vitte, hiszen már szűrkülni kezdő, nagy hírü tudós, kit a tudományos akadémia tanársága első évében méltónak tart és meg is választ tagságra.

Kiváló szerencséje, hogy az iskola vén diákjai nagy bizalommal viseltettek iránta, keresték a személyes érintkezésre kinálkozó alkalmat. Ö pedig mindenkivel egyénisége szerint bánt el. Nemcsak a rendes iskolai tanulásra serkentette, hanem irói, nevelői, tanítói, zenei vagy művészi hajlamaiknak megfelelően irányt jelölt számukra. Barát, jóltevő és védelmező. Tehát minden, amivel meg lehet hódítani az ifjúságot.

Az a bámuló tisztelet, amivel elhalmozták tanárrá választásakor, szeretetté fokozódott az iskola falai között. Nem gyermekies szeretet volt, hanem öntudatos ragaszkodás, bizalom és vágyódás. A növény világban még a kemény dereku tölgy is enged a napnak, feléje nyújtja leveleit, ágait, mert érezi, hogy onnan kapja életéhez a színt, fajához a jelleget.

A forradalmas ifjúság java részt most már komolyan fogta föl a kötelességét. Ezeknek Brassainál jó dolguk volt, mert ha a tanteremben nem tudott boldogulni velök, de látta a törekvést, magánúton járt el. Magához hivta s rövid idő alatt lábra állitotta és útba igazította.

Egyik jelesebb tanítványa Kőváry László hálásan mondja: ajtaja, tárcája nyitva áll. Ezt nem értettem, szólt valamelyik az előadás végén, ismét megmagyarázta vagy utasította, hogy menjen le hozzá.

„De nemcsak tanárunk, nevelőnk: mentorunk volt. Örök

munkában élt, de az ifjúság részére örökké volt ideje . . . Tanítványaiba beleöntötte a munkaszeretetet, suggesztiója s példaadása által. Kipusztította szótárunkból az unalom szót. Mint egy szobrász, tetszése szerint gyurta, táplálta lelkünket... Egy kertész, mely a vadtörzsbe hajlamokat, ambitiókat oltogatva, azokat nyeste, idomította. Kész emberkép kivánta tanítványait kezéből a világba kibocsátani".

Nevelési elveit elszórtan igen sokszor kifejtette, de az unitárius kollégiumi ifjúság körében követett eljárását tanársága második évében a Nemzeti Társalkodóban érdekesen igazolja ezen szavaival: Az emberi szenvedélyeket a társaságban kioltani nem lehet és nem is kell; jobb tehát el nem zárni a megdugult ár vagy a rohanó patak nagyobb dugulásait, hanem előre csatornákat ásni, melyeken vizei elhúzódjanak.

1838-ban már igazgató volt. Az iskolai törvények végrehajtásában a pedánsságig pontos. Az ifjúság esküdtszékét, mint elsőfoku biróságot helyeselte, ellenőrizte és irányította. A tárgyalási jegyzőkönyveket aláírja, a határozatokat és ítéleteket felülbirálja s ha szükségét látja a dolog természetéhez képest súlyosbítja, mert nem türhette, hogy a rossz hajlamok diadalmaskodjanak az ifjúság között.

Annál inkább védelmezte a jellemet és becsületet. Egy bonyolult iskolai ügy tárgyalásakor megtiltotta, hogy a tanut vallomásra kényszerítsék. Aki bátor volt hibázni, legyen bátor eléállani és beismerni hibáját.

A testi fenyités ellen határozottan kikelt: „a 25 bot udvari legényeknek való".

A dohányzás tilalma sok bajt okozott az igazgatásban. Brassai oda nyilatkozott, hogy a felső osztályoknak meg kell engedni.

Az egyenruha nem viselése miatt állandóan büntetés alatt volt egyik vagy másik diák. Brassai erre az intézkedésre nem forditott figyelmet, de arra volt gondja, hogy a büntetéspénzeket kevesebbre szabják.

A secundanusoknak még a plágájuk is más volt. Külön volt exactoruk. A plágáért 2 kr. kellett fizetni (Hajós János szavai). A lustrálás nagy divatban volt s azzal együtt a törvényszékre adás.

Varga Zsigmond volt szentpéteri lelkész tanuló korában bele esett a Brassai kegyébe s állandóan nála volt. Hosszu visszaemlékezéseiben többek között így nyilatkozik: Kolozsvárt az én felosztályu diák koromban — 1842—1848-ig — az egész kollegiumi ifjúság előtt ugy tünt fel Brassai úr, mint egy félisten, ki mindent tud s a főiskolának, sőt tanártársainak is vezére, útmutatója, kit semmiféle működéseiben megfogni, meggátolni nem lehet

Hatalmas tanár és igazgató volt. Hatalma nem a szigorú fenyítés, korbács és pénz stb. használásában állt, az akkori nyers idők szerint, hanem széles tudományában, bölcs tappintatában, öntudatos lelkiismereti jóságában, jóra készült és elszánt szilárd akaratában s ezeket végrehajó elodázhatlan teendőiben.

Tanításai közben széles tudománya mezejéről hirtelen szedett vicceivel, találós anekdótáival és jeles példabeszédeivel olykor-olykor föllelkesítette, örömre, buzgóságra, szorgalomra ragadta tanítványait, vagy lesújtotta az illető hanyagságát úgy, hogy inkább kiállott volna bármi másféle büntetést. (Ugy tetszik, Agh Ferencz tanuló társam volt, aki egy évi cursus alatt 120 ily mondását jegyezte fel).

Hogy léha, lusta tanítványai „értelmi, gondolkozási, figyelő és emlékező tehetségeiket fölébressze, — írja Varga Zs. — semmiféle módot és fáradságot nem kimélt végrehajtani. De mégis minden talpraesett vicce, anekdótái s példabeszédeivel sem volt képes némelyeket megjobbítani, rendbe hozni. Ilyenkor aztán kimerülve fáradtan leült előadószékébe s két kezével feje tetejét vakarva így nyilatkozott: „Istenem, Istenem, hogy mondhat oly esztelen abszurdumot, hisz van esze, csak használja, van szive csak érezze át a jót, van figyelme, csak fordítsa rá akaratát.

Követelték, hogy adjon könyvet az ifjak kezébe s még azzal is vádolgatták, hogy „írna talán, de maga sem tud, hol is tanult“. Brassai a vádakra nem felelt, de az ifjúság megtudta, mi történt. Nagy lármát csaptak; pasquillusokat csináltak s hányták át a gyűlésterem udvarára. Az igazgató Székely Mózes egy társával megjelent az ifjak között, hogy lecsillapitsa őket, de ezek egy védiratot nyújtottak át nekik, melyben kijelentik, hogy ha Brassai megy, a diákság is megy utána.

Midőn az iratot a consistoriumban kezdették felolvasni —

írja Varga Zs. — Brassai hirtelen felszökve, kezébe vette, összegyürve zsebre vágta: engem senki se védjen! — szólt s kiment a gyűléstetemből. „De bizony megvédték őt Fejér Márton és Ürmösi ügyvéd urak, úgy hogy róla többé szó se hallott", sőt ezután nemsokára másodszor is megválasztották (1845) igazgató tanárnak.

Az ifjúság olvasta lapját, érezte már, hogy valami nagy dolog fog történni, de ámbár lejárt március 15-e Pesten, Kolozsvárt csendes volt a levegő. Egyik volt tanítványa — Gál Lajos volt kövendi lelkész — így ir: Március 20-án (még Kolozsvár egészen csendes volt, az akkori közlekedési viszonyok között a pesti események hire még nem hatott volt hozzánk), reggel 8 órakor előadása volt Brassai igazgatónak a VIII-ik osztállyal, melyhez én is tartoztam. Mennyire elbámultunk, midőn ahelyett hogy tantárgyával foglalkozott volna, elkezdette nekünk beszélni a párisi eseményeket. Hogy jött a hir Olasz s Németországon keresztül Bécsig. Mi történt ott 13-án, Pesten 15-én s egy félórai előadás után kalapját felvévén, mintegy távozása közben így szólott: Jegyezzék meg uraim, hogy a szabadság lobogóját első sorban mindenütt a fiatalság ragadta meg és hordozta körül. Remélem, hogy Önök miatt sem kell megszégyelnünk magunkat! A hatást, mit ez reánk tett, nem tudom leírni, de közvetlen következményeit elbeszélhetem.

El is beszélte, de itt csak annyit jegyzek föl, hogy pár perc alatt az utcán volt az ifjúság, felhivta a református diákokat, kiknek vezére Gyulay Pál egy padra állva olvasta saját versét: Nyugat felöl, testvérink ajkiról, a szent szabadság menydörgése szól! A megnőtt sereg a lyceumhoz rohant, a zárt ajtót betörték, az ifjúságot kiszabadították, azután a guberniumhoz mentek és követelték az országgyűlést az épen gyűlésező guberniumtól. A kormányzó gr. Teleki lekiáltott az ifjúságra: takarodjanak haza. Az ifjúság felbőszült s estve macskazenével tisztelte meg a kormányzót. Egy pár nap mulva az ifjúság Szőcs Márton kapitány vezénylete alatt századdá alakult s egy tizedet küldött ki minden nap a városi rend fentartására. Brassai Is csatlakozott az ifjúsághoz, sőt részt vett az éjjeli őrjárásokban is. Abban is része volt Brassainak, hogy ifjúságunk a II-ik honvéd zászlóaljba tömegesen lépett be.

Ilyen szerepet vitt Brassai az ifjuság nevelésében.

Az iskola kiépítésében kezdeményező és akadályt nem ismerő reformátor.

Az ifjusággal szemben azt a krisztusi szabályt tartotta: az életem is többé nem az enyém ; az iskolával szemben azt mondotta: életem, munkám és vagyonom a tied. Legelső lépésével, akkor amikor 1837. febr. 8-án megválasztották tanárnak, a választó főtanács színe előtt egyszerre föllépett, mint a szegény egyház Maecenása. Ne várjunk ezereket egy egyszerű hirlapírótól, de jusson eszünkbe a Jézus becslése, midőn az özvegyasszony a fillérét adta a szegények perselyébe. Többet ádott, mint a gazdagok, mert ő mindenét adta oda.

Brassai feláll 1837-ben a főtanácsi gyülésben és így szól; miután panasz tétetett, hogy az egyház szegény, a pénztár üres, nincs már miből a külföldi tanulásra elküldhessük az alkalmas ifjakat, én a magam szerény módja szerint ezennel fölajánlok 60 ezüst forintot. A jó példát a gyülésen senki sem követte, mert elálmélkodtak, mint hajdan a jeruzsálemi papok, és azt kérdezték: szármarhatik e jó Názárethből?

Ezt a jól alkalmazott áldozatkészséget az tette nagyszerűvé és páratlan hatásuvá, hogy Brassait lekötelezte tanári működése tizenkét évére, sőt egész hosszu életére hasonló tettek szakadatlan folytatására.

Vessünk egy futó pillantást Brassai apró jótetteire is, mert igaza van gróf Zrinyi Miklósnak, midőn Mátyás királyról szólva azt mondja: Nemcsak egy lelki jóság teszi az embert fényessé. Nem is lehet oly erény e világon, amely csak maga emelje föl és tegye érdemessé az embert. Soknak kell ott concurrálni. Az egeket nemcsak egy csillag fényesíti és akit mi tejesútnak hiszünk, nem egyéb, hanem sok apró és láthatatlan csillagnak összegyűlése és világossága. Mikor azért sok ilyen lelki jó egy emberben férkezik, nem lehet az setétségben. Az ő erényeinek villágossága előmutatja őt, amint a mi jó királyunkat minden időben cselekedetben és hasonlatosságban megmutatja. (Mátyás kir. emlékkönyv 80. l.)

Az egyház pénztárnoka 1838-ban a tordai zsinati gyűlésen a garasos adakozás behozását javasolja 3 évre. 1841-ben a korondi zsinat e helyett öt évre kötelező megajánlást kísérel meg.

Brassai magához vett egy gyűjtő ívet, 261 forintot gyűjt és 158-at azonnal bead a pénztárba. Ugyanő nyomatja ki a kötelezvényeket.

1842-ben a kollégium sütőháza a tivoli-utcában el volt romolva. Brassai a saját költségén felépítteti.

A fizikai szertár oly szegény, hogy semmi kisérletet nem lehet végezni. Brassai úgy segít a bajon, hogy saját 600 frtjával beszerzi az eszközöket. Az egyháztól azt kívánja, hogy az összegnek 12 évig fizesse 6% kamatját, de minden évben 50 forintot visszafizetettnek vesz, s ha ő és anyja időközben meghalnak, a fizetetlen összeg a kollegiumnak marad. Mikor a fizikai eszközök megérkeztek, a szállítás költségét sajátjából fizette ki.

A zenetanítást is föl akarja lendíteni. Vállalkozik az orgona ingyen tanítására. Látván, hogy semmi hangszer nincsen, Iszlai József gondnokkal megindítja a gyűjtést s nagyobbára a kettőjük adományából 461 ezüst frtot teremtenek elő.

Hogy egy köztanitóval megszaporíttassák a tanitói személyzetet, 50 ezüst forintot fölajánl a tanitó fizetésébe (1843). 500 drb könyvet ajándékoz a könyvtárnak s hogy a nagy gonddal és fáradtsággal összegyűjtött ásványokat elhelyezhesse, a sajátjából szekrényt készíttet.

A fizikai laboratoriumra 1842—44-íg elkölt 1141 ezüst forintot, de nem kívánaja, hogy az egyház megtérítse.

Még mindig nincs megelégedve az iskola fölszerelésével, mert a nagy lendületet vett irói kedvet lankasztja, hogy az egyháznak nincsen nyomdája. Erre is megtette az előkészületeket, de a szabadságharcz kitörése megakadályozta tervében. Menekülnie kellett Kolozsvárról.

Kiszedve hagyta a nyomdában kedves lapja, a Vasárnapi Ujság novemberi egyik számát. Ettől kezdve az egyházra nézve nyoma veszett. A magyar felelős ministerium kinevezte a Pesten fölállított m kir. honvéd akademiára. Fizetését megkapta, de állását a háborus zavarok miatt nem foglalhatta el, azonban a honvédkormány védelmét a harc leveretéséig élvezte.

Percel Móric tábornoktól a Zrinyi ezred pecsétjével ellátott *Utalvány* gondoskodik 1849 január 6-ikán keltezve Kolozsvárra útazásáról.

Brassai is bújdosó lett, mert föl volt jelentve, mint aki

részt vett a nemzeti mozgalmakban. Érdekes és elég változatos életének ismertetése kivűl esik mostani föladatunk körén.

A jóltevő Brassaíval 1856-ban találkozunk ismét az egyházban, mert Pesten lakik, mint tanár, Szőnyi magánintézetében. Midőn tudomására jutott, hogy főgimnáziumunknak a bezárástól megmentéseért gyűjtés indúlt meg, 100 forinttal járult az alaphoz. 1858-ban fölhivják, hogy foglaljon el tanári széket, de miután az ő széke be volt töltve és új tanszék beállítására nem volt mód, Kelemen Benő és a Brassai többi barátai gyűjtést inditanak egy tanszék alapjára. Maga Brassai 1000 frtot ajánl föl. A tőke nem gyűlt össze, de Brassai lejött 1859-ben és tanitani kezdett. Ebben az évben meghívták az újonnan alakúlt Erdélyi Múzeumba, meg is választották múzeumi őrnek, de még 1861-ben is tanít, s hogy egyházán segítsen, fizetésének felerészét, 260 frtot visszaajándékoz a pénztárnak.

Az iskolától megvált mint tanár, de megmaradott mint felügyelő gondnok és jóltevő. A Farkas Sándor könyvtár díszes szekrényeit a saját költségein készítteti, a fizikai szereket kijavittatja, valahányszor szükséges. A földrajz tanításához térképekről gondoskodik. Rendkivűl gazdag könyvtárát a kollégiumnak ajándékozza és állandóan gyarapítja olyan könyvekkel, amelyeket az iskola a magas ár miatt nem vehetne meg.

Nincsenek följegyezve, de nincsen is sem nevök, sem számuk állandó gondoskodásainak, melyekkel a tanúlni vágyó szegény ifjakat, fiukat és leányokat célhoz segítette. Nem mondunk sokat, ha százra tesszük a számukat.

Általánosan ismert jószivüségéhez vagy kerülő uton, vagy egyenesen is el tudott jutni, aki akart. Ha valaki figyelmeztette, hogy egy tehetséges ifju megakadt a tanulásával, mert oly szegény, hogy nem tudja fizetni a tandíjakat, nem tudja fönntartani magát, Brassai kiadta a régi ismert útasítást: „jöjjön hozzám, vagy küldjék hozzám" s biztosítva volt az illető összes költsége a tanulás 3—4 esztendejére.

Brassai a jóltevésben is azt az eljárást követte, melyet az útazáson. A pénzét kétfelé tette, az egyik részt a menetelre, a másikat a jövetelre, midőn az elfogyott, visszatért és hazajött a másikkal. Bizony megesett, hogy a hónap utolsó napjaira semmi

sem maradott. Ekkor elment jó barátaihoz s nyíltan bejelentette, hogy most a mások asztalánál kíván élni. A segítéssel is elment a készlete feléig, de megesett, hogy jóval többet elköltött, mert ha a zongorista vagy hegedüs barátjának nem volt meg valamely nevezetes darabja, Brassai azonnal meghozatta.

Állandóan maga körül tartotta a jelesebb zenészeket, s megható gyöngédséggel és figyelemmel gondolt rájuk, ha névnap, vagy ünnep, vagy új találkozás kinálkozott. Akárhányszor pazarlónak látszó bőkezü volt. Öröme telt benne, ha kedvelt muzsikusainak váratlan és névtelen meglepetést szerezhetett. „Levele olvastára kecsegtetni kezdtem magamat azzal, hogy némi haladást tettem kegyében“ — írja egyik nőbarátjának 1886-ban. „Mert biz az egy korábbi esethez képest haladás, hogy a névtelenűl adott karácsonfai — bár elkésett — dióra nézve arra a gyanura jött, hogy netalán én akasztottam reá. Megvallom, hogy a név elhallgatásával éppen ezt akartam megkisérleni. Örvendek, hogy sikerült.

„Neveitek napjai közelgetvén — irja két kis hugának 1888-ban, szörnyü sokáig töprenkedtem, micsoda kis adománnyal tehetném emlékezetessé őket.“

Egyik ilyen ifjútól hálálkodó levelet kapott. Filozofus módjára azt válaszolja: egész levelében egy egész lapot töltött el az én állított „jóságom“ emlegetésével. Csak azt mondom, hogy nem jóság biz'a, hanem tiszta önzés, mert ha valamit tehettem jövő sorsod bíztosítása végett, a nekem jobban esett, több gyönyörüséget okozott, mint neked az elfogadása.“

Ebben a jótékonysági hajlamban találjuk meg a kulcsát a Brassai hosszú és mindig kedélyes életének. Ő a ki családot nem alapitott, a rokon érzésü lelkekkel pótolta ki azt a nagy hézagot, melyet csak a családi élet tud betölteni. Ő nem akart egyoldalu tudós lenni. A korral akart haladni a tudományban, de az életben is. Ezt pedig csak úgy érhette el, ha mindenik kidölt nemzedék helyében megtalálja az újat. A kartársaktól átment a gyermekekhez, az unokákhoz és dédunokákhoz.

Mindenikkel otthon érezte magát. Ifjukori tanítványaival, a kik nagyobbára nők voltak, késő öregségében is fenntartotta az összeköttetést, ha másképpen nem lehetett, levelezés útján, s nem múlasztotta el megemlékezni a család legkisebb tagjairól is.

Élete utolsó éveiben kedves otthona volt Tordán legközelebbi rokona, Csegezi Mihályné Albert Ilka, a csak nem régen elhunyt szellemes nő háza. „Én itt az atyámfiai közt igen jól érzem magamat, minden fesz nélkül élek és ha társaságot óhajtok, nem kell kimennem a házból, amit Kolozsvárt tenni kénytelen vagyok — írja 1892-ben.

Tordához való vonzalmát szépen kimutatta egy alapítvánnyal, melyet a tordai egyházközségnek tett 1000 frtban az Albert János jubileumára. Végrendeletében az unitárius egyházat teszi általános örökösévé, de első helyen a tordai gimnáziumra gondol s annak fenntartására 24.000 koronát jelől ki.

Minket, akik tudtuk, hogy Brassai mindenkinek szivesen, gyakran igen bőkezüleg adott, nagyon meglepett, hogy halálakor egy szép kis vagyona volt összegyülve. Első tekintetre nagy öszszegnek tetszett, mert az adósok leveleiben foglaltakkal együtt lett volna 40.000 korona is, de midőn közelebbről vizsgálat alá kerültek az igazolványok, kiderült, hogy azoknak egyrésze nem hajtható föl, egyrésze ajándéknak vehető, mert nem volt olyan kötelezvénye róla, amelyet értékesíteni lehetett volna.

A pénz miatt soha sem aggódott, ha csak nem akkor, amikor jó alkalom kinálkozott a segítésre, s nem volt módja rá. Nyugdíja teljesen elég volt az ő szükségeire. Inkább arra óhajtozott, hogy ha sokszor fájó lábai m gtagadják a szolgálatot, maradjon meg elméje és látása épsége. Ezekkel Istene megáldotta élete utolsó napjaiig.

Mint a nap fölmelegít, meggazdagít, meggyógyít, megnövel mindent, amihez sugarai eljutnak, Brassai is áldás volt egész környezetére.

Nagyon szeretett vitatkozni, mert életszükséglet volt egyéni lelki világának átöntése olyan valakibe, akiben megértésre nemcsak hajlandóságot, hanem megítélésre alkalmatosságot is föllelhetett — írja dr. Concha Gy.

Brassait mint embert nem sokan ismerték, sokan félreismerték. Olyan magasan állott szellemi nagyságával mások fölött, hogy főleg miután 1884-ben az egyetemtől is visszavonult, a távol állók előtt úgy tünt föl, mint az égbenyúló sziklacsúcs. Derült, fényes homlokát hidegnek képzelték, s fehér gyér fürteiről azt vélték,

hogy nemcsak dért, hanem jeget jelentenek. Nagyon, de nagyon tévedtek. Nem Brassai állott távol tőlük, hanem ők Brassaitól. Brassainak egyik karja, a bal mindig ölelésre, a jobb mindig munkára állott. Nem volt érzelgős, de szívből szeretett. Nem fakadt könnyekre, de a könny láttára szíve a segítség eszközeit kereste azonnal. Kolozsvár utcáin még a kis gyermek is ismerte és nagy áhítattal sugták egymásnak: „ni, ez Brassai bácsi."

De már igen is sokat időztem a humanus embernél. Talán meg is feledkeztünk a tanítóról, akit bizony joggal nevezhetünk a XIX-ik száz praeceptor Hungariae-nek.

Szorosan vett nyílvános tanítói működése hosszu életéhez viszonyítva rövid volt, mert a gimnáziumban 1837 - 1848, 1859 - 61-ig, az egyetemen 1872—1884-ig tartott, a mi összesen csak 27 eszteneő, 14 a gimnáziumban és 13 a kolozsvári Ferencz József tudomány egyetemen.

A gimnáziumban két évig történelmet és chronologiát, azután mathesist és physikát, földrajzot, mellékesen héber nyelvet is tanított. Az egyetemen az elemi mennyiségtan tanára volt, de nyugalomba vonulása után összehasonlító nyelvészetet és sanskrit nyelvet tanított.

Ez a 27 év köti Brassait a közép és felsőfoku iskolához, de életének többi része is, a 97 évből 70 teljesen a tanításnak volt szentelve. Egyik megjegyzésében azt mondja hogy 14 éves, a másikban, hogy 16 éves volt, midőn tanitni kezdett s attól kezdve soha sem szűnt meg, mert saját állítása szerint mindent azért tanúlt, hogy másoknak megtaníthassa. Hozzá tehetjük, hogy minden tudását úgy tekintette, mint a mások javát. Határtalan örömet szerzett neki, ha valakit megtaníthatott valamire. A tudományával is úgy bánt el, mint a pénzével, oda fordította, ahol szükséget látott.

Számtalan számu könyvének és hirlapi cikkének legnagyobb részét azért írta, mert valami mondani, tanítani, helyreigazitai valója volt. Életében legtöbb keserűséget azzal szereztek Brassainak, hogy nem értették meg, rosszul értették vagy féremagyarázták. A Szilágyi Ferenccel folytatott Klió-pertől kezdve 1897-ig, mindenik polemiája oda irányult, hogy helyreigazitsa a hibákat és tévedéseket. 1832-től élete végéig minden dolgozatában vagy

könyvében oktat, figyeltet, ébreszti az érdeklődést, bőviti az ismeretet. Legelső dolgozatában (1832) kifejezi, hogy a tudnivágyás és a tudomány fejlesztése gyönyörűséget szerez. A füvészet elveinek vázlatát azért írja meg 1836-ban, hogy azok, akik több vagy kevesebb nővényfajjal megismerkednek, könyve segitségével „ismereteikbe egységet és kapcsolatot hozhassanak".

Egyik magán levelében örvendez, hogy a tanítói pályára készülő pártfogoltjának a tanítás nincsen terhére, s magáról így nyilatkozik: mert biz' erre születni kell, mint velem történt, aki életemnek legtartósabb gyönyörűségét abban leltem, lelem is, a mi 14 esztendős koromtól fogva mind e mai napig (1892. ápr. 24.) csökkenetlenül megmaradt nálam. (Rigó Marihoz írt levele. Más helyen 16 éves korára teszi).

Észrevehető nagy örömmel fogadta volt 1837-ben egyházának a tanári székre hivó bízalmát, mert a tanítást mindig legszivesebben végezte élőszóval. Hatalmas ereje számtalan irányban érvényesült. 1836-ban már dolgozik az uj tanterven.

A latin iskolát teljesen át akarja alakitani A három első (nem elemi) osztályt *magyar* iskolának nevezi, a latin nyelvet onnan teljesen kiszoritja s a németet is csak a III-ikba veszi föl, (heti 6 órával). Itt csak magyarul tanúljanak s a nyelv szabályaival úgy megismerkedjenek, hogy a következő csoportban, melyet *philologikának* nevezett, a latin nyelvet gyökeresebben és állandóbb, kifejezettebb ismerettel megtanulhassák, mint eddig hosszasabb évfolyam alatt lehetett. A reálok tanítását mindenik osztályban követeli. A harmadik csoportot elnevezi *philosophiai folyamatnak*.

Rendkivül erős, rendkivül mélyen éppen a közoktatás gyökerénél jár, hiszen a latin nyelven tanítás ellen ilyen erős szavakat használ: megrögzött efőítéletből nem engedtük, hogy ajkaik (a tanulóknak) másként mint csak egy tőlök fel nem foghatott holt idegen nyelv edényfalain át nyalogathassák a tudományos ismeretek mézét. Tantalusi állapotban tartottuk őket, mutattuk az eledelt és italt, melytől lelkük gyarapodnék, de nem engedtük hozzányúlni. Ideje már ezen visszás és az egész józan világ által nyilvánosan kárhoztatott cselekvésmóddal felhagyni.

A javaslat későre került eldöntés alá. Igen sokat kivánt. 1840-ben nagy akadályt gördít elébe a zsinat, mert azt rendeli,

hogy minden felsőbb tudomány latinul taníttassék, 1841-ben mégis elfogadják és törvénnyé emelik, de nem egészen úgy, ahogy ő tervezte, mert ő azt akarta, hogy a felső osztályokban a latin ne taníttassék, hanem csak olvassák a tanúlók, legfennebb egy órát tartson velök a tanár és segítse őket a klasszikusok élvezésében.

Brassai nem elégedett meg a zsinat határozatával. A Nemzeti Hiradóban a közönség figyelmét fölhívja a reformra, melynek központi gondolata az, hogy ha a német iskolákban virágzik is a latin tanítása, nálunk nem kell oly sok időt tölteni vele, mert a nyelvtani szabályok könyvnélküli értetlen tanulása, használata egy pár latin auctor plaga közti exponálása, nehány stylus és exercitium írása s egy kis culinaris beszéd . . . latinul irt törvénycikkeink értése . . . . megérdemli-e, hogy érette életünk legszebb, legreményteliibb korából 10—12 évet feláldozzunk?

Brassai nem szól a latin tanulása ellen, de kárhoztatja az eddigi eljárást, mert van-e istentelenebb életpazarlás, mint midőn 6-8 éves gyermeket 2 évig declináltatunk, conjugáltatunk, compáráltatunk, minek megtanulására legfönnebb hat hét elégséges.

Brassai a gyors sikert sajátos módszere alapján reméli. Ő a latint tudást a magyar nyelvtan tudására építi és egy tanító kezére bizza. Középiskolai terveinek egyik főgondolata még az is, hogy a szakrendszert kell életbe léptetni, mert elég, ha egy ember egy tárgyat alaposan és jól tud tanítani.

Brassai a gimnáziumot az egyetemre előkészítő, tehát tudományos jellegü intézetnek tekinti és megkülömbözteti a „hivatalos" vagy gyakorlati pályák előkészítő iskoláitól.

Kikél az ellen az eljárás ellen, ami a gimnáziumban még nagyon sokáig gyakorlatban volt, hogy az alsó osztályokban diákifjak tanítsanak. Mind hiába. A szegénységet gazdagsággá változtatni nem lehetett, bármily kézzel foghatóan magyarázta meg az Augustinovits alapítvány fölhasználása módját, hogy ne csak a jövőnek, a jelennek is teremjen! Meg kellett alkudni a helyzettel. Javitni kellett ott és úgy, ahogy lehetett.

Bizonnyal Brassai hatása alatt szervezi az egyház a nevelésügyi állandó bizottságot. Ez kezébe veszi az iskolai szabályok, a tanterv és a tankönyvek átvizsgálását. Kimondják az elvet, hogy könyveket kell írni és kiadni. Addig is, amig a helyzet javúl, Brassait megteszik *paedagogarchának*.

Az a föladata, hogy a közoktatás szellemét, irányát, mód-szerét megszabja. Brassai telkiismeretesen munkához lát. A köz-tanítókat rendre előveszi, kioktatja, bemegy az osztályokba, mintatanítást tart s azután ujból oktatja, de mindannyiszor fájdalmasan jajdul föl, hogy a fiatal tanítót éppen akkor küldik ki papnak, a mikor már hasznavehető tanító lenne.

Még így is csak nehezen javul a helyzet. Brassai hozzá fog a tankönyvíráshoz. Legelőször az elemi osztályokat látja el rajz-mintákkal.

1842-ben kiadja *Számító Sokratesét*, melyben a gyermekeket a legbajosabbaknak képzelt számítási viszonyokkal és fogásokkal ismeretessé teszi, eszét fejti, képzelődését nem mellőzi, el nem hanyagolja s rövid időn oda viszi, hogy akár élet, akár tudomány-beli szükségekre, a számításban rendíthetetlen alapot kap. Ugyan-csak az évben adta ki *Kisdedek Számvetését* angol mintára. Oly nagy kelete volt, hogy a következő évben ujra kiadta.

1845-ben föllépik *Okszerü Vezérével a német nyelv tanulásá-ban*, a melynek első része az egyszerü és bővitett mondat, 1847-ben második kiadásra kerül s tiz kiadást ért. A második rész (mondattan) is megjelent ugynabban az évben

1847-ben német olvasókönyvvel, közben a *latin* ige *hajtoga-tással* lepi meg az erdélyi iskolákat.

Ez alatt a *Kékkönyvtárt* teremti meg a kolozsvári nevelők társasága, melynek Brassai az éltető lelke.

Azt nem is említve, hogy lélektana, logikája kéziratban ál-landó használatban volt, Brassai, Gáspár János, Kovácsi Antal és más fiatal társaival együtt lett az első magyar tankönyv-irodalom megteremtője.

4. Brassai sirjának megkoszorúzása.

A köztemetőben e beszéd kiséretében helyezte el az igaz-gató a tanári kar és ifjuság koszorúját Brassai sírjára:

Az unitárius kollégium tanári kara és ifjusága háláját és hódolatát tolmácsolom halandó poraid felett halhatatlan szellemed-nek. A hála érzelmei vezettek ide minket, törpe utódokat, munkád

folytatóit, hogy dicső példádat szemlélve, ihletett merítsünk a munkára és lendületet az emelkedésre.

Azok a szellemi és anyagi javak, melyek boldog örököseinek érezzük magunkat, nem vesztek el, hanem most hozzák bőséges gyümölcsüket, termékenyítik áldásosan az elméket. Azok a tervek és javaslatok, azok az eszmék és gondolatok, melyek magyar földön a te elmédből pattantak ki először s melyekért akkor a meg nem értők, a lekicsinylők, a gúnyolódók légóival kellett harcolnod, ma már a közgazdaság, a művészet, a tudomány közkincsei. Neved fénye nem halványul, hanem mind fényesebben, mind nagyobb körben ragyog, amint a lassan múló évtizedek egymás után peregnek le.

Életedben egyedűl álltál. Sasszárnyakon egyedűl repültél a lét és gondolat meredekein. Bejártad a mindenség zúgait, a csillagvilágok milliárdjaitól föl az isten képét viselő ember lelkéig. Értelmed fénye világította útaidat. Mi a gyermek bamba bámészkodásával követtük repülésedet, vagy a képtelenség irigy kajánságával kicsinyeltük szellemed mérföldes lépteit.

S íme amit életedben nem tudtál elérni, elérted most: köréd gyültünk mind, hogy érezzük szellemed érintését. Amit életedben csak ritkán élvezhettél: a világ elismerését, azt most önként hozza a jobban megértő, az elfogulatlanul ítélő utókor. Ami ellen annyi hévvel küzdöttél: az 50-es évek nagy kíméletlenséggel fellépő anyagelvüsége, mely tagadja az istent, a lelket s csak egy bálványt ismer el: az anyagot — csak történelmi emlék már.

Amit a lélektani alapon felépített nyelvtudományban elsőnek hirdettél, az ma már fundamentális tartó oszlopa a tudománynak Amit a nyelvtanítás módszeréről cikkeidben és könyveidben megállapítottál, azt nagy ujjongással fogadtuk s meg is tanultuk, mint külföldi importot. Sőt fel is fedeztek már halálod után jó egy nehány évvel e tekintetben is.

Ne bántson tehát senkit, ha még mindég kesergünk veszetségünkön s lássa be mindenki. hogy van okunk rá fájdalmunkban büszkélkednünk s rámutatnunk: íme ez voltál te s a miénk voltál.

Ezért jöttünk ide. Ide hozott az a szent kötelességünk, hogy tanubizonyságot tegyünk hálánkról és fogadalmat tegyünk. Meg-

fogadjuk, hogy igyekezni fogunk méltók lenni arra a szellem áldozatra, melyet értünk hoztál, mellyel özönnel árasztottad el egyházadat s iskolánkat; és nem leszünk érdemtelenek arra az anyagi jótéteményre sem, melyet igénytelenséged felhalmozott, hogy szebb napokat lásson a boldogabb jövendő.

És e fogadalmunk zálogául leteszem e koszorut sirodra intézeted tanári kara s ifjúsága nevében. Szellemed őrködjék felettünk s vezesse jóra lépteinket.

II.

Dr. Borbély István tanár beiktatása.

1. Imádság.

Mondotta: **Vári Albert**, vallástanár.

Gondviselő Isten! Életadó lelke a világnak! Szerető Atyja az emberiségnek! Nem láthatunk szemeinkkel. Nem foghatunk meg kezeinkkel. Sőt értelmünk elfárad s tudásunk kimerül, mire hozzád érkezik. De gyermeki szívünk és vallásos hitünk rád talál s megismer mindenütt és mindenekben. A te ihletésed folytán születnek a nagy gondolatok az emberi lélekben. Kijelentésed szórja a fényt és világosságot, amely megjelöli fejlődésünk útját és haladásunk irányát. Lelki életünknek te vagy az a tündöklő napja, mely életet. örömet és boldogságot sugároz reánk. Te küldesz a nagy eszméknek fáradhatatlan lelkü apostolokat, az isteni igazságoknak törhetetlen bajnokokat, országodnak minden áldozatra kész munkásokat; a hitnek és vallásnak hősöket s ha kell vértanúkat: hogy közöttünk hírdetői legyenek a te dicsőségednek, hogy bizonyságot tegyenek arról a láthatatlan lényről, akitől vették az ihletést, a szentlelket, a világosságot s mindazt a gazdag lelki világot, amely nevöket örökre fénylővé és emlékezetessé tette.

Ha mostani iskolai ünnepélyünkön meggyújtjuk lelkünkben az emlékezet tüzét, annak fényénél látjuk elvonúlni a mi történelmi alakjainkat. Ott látjuk azokat, akik a vallási újjászületés századában prófétai látással tisztázzák a keresztény igazságokat s azoknak fundamentumán megalapítják az egy Istent hivő és hírdető egyházat. Ott látjuk azokat, akik hitüknek erejével, bölcseségük

mély belátásával, ezer veszély között: most az irigység és féltékenység, majd a tudatlanság és szűk látkörűség ellen védelmezik a hit és lelkiismeret szabadságát. Ott látjuk azokat, akik iskolákat alapítottak, hogy a vallás a tudomány fényében s a tudás a hit melegségében megszentelődjék. Ott látjuk azokat a névtelen hősöket, akik tudásuk gazdag tárházát megosztották a kicsinyekkel, akik a fejlődő és növekedő ifjúi lelkeket vezették és irányították a tökéletesség magaslatai felé.

Nem kérdezzük jó Atyánk, hogy közűlök ki a dicsőbb, ki a nagyobb? Hiszen mind nagyok és mind dicsők; mert ha «az ajándékokban van is különbség, de a *lélek* ugyanaz.» Ebből a lélekből — mely a te ajándékod jó Atyánk — ebből származtak a történelem folyamán a lemondások, a tűrések, az áldozatok, az önzetlenség cselekedetei, a lelkesedés fölcsapó lángjai, a bölcseség óvatos körültekintései, amelyek az idők viharában, a megpróbáltatások napjaiban, minden külső segedelem nélkül is fenntartották és fejlesztették egyházunkat és iskoláinkat.

Ezért a lélekért, ennek szívemelő bizonyságtételeiért száll a mi hálánk hozzád oh minden áldások Istene!

De tudjuk, hogy hálánk teljes, imádásunk őszinte, s áldozatunk előtted kedves csak úgy lehet, ha ugyanaz a lélek él bennünk, ha ugyanaz a szellem vezeti cselekedeteinket, amely az ősök nevét áldottá tette közöttünk.

Adjad azért nekünk is a te lelkedet. Nem azért, hogy a magunk dicsőségét növeljük általa, hanem azért, hogy mi is szolgálhassunk azoknak a szép eszményeknek, amelyekért apáink annyit áldoztak; hogy mi is ápolhassuk és tovább fejleszthessük azokat az igazságokat, amelyekért apáink annyit áldoztak; hogy mi is ápolhassuk és tovább fejleszthessük azokat az igazságokat, amelyeket szent örökségül kaptunk, hogy mi is hasznos munkásai legyünk a szeretet, béke és testvériség országának.

A te lelkedet töltsd ki ifjú szolgádra, aki olyan erős munkakedvvel állott a te országod szolgálatába, hogy ami-

dőn kutatja és tanulmányozza az ősök hitét és szellemét, akkor ugyanaz a lélek nyilatkozzék meg cselekedeteiben is, hogy mások látván az ő jó cselekedeteit «dicsőítsenek téged, a mennyei Atyát». Ámen.

2 Megnyitóbeszéd.

Mondotta: **Kozma Ferenc,** isk. felügyelő-gondnok.

Tisztelt Közönség! Mult évi főtanácsi gyülésünk bölcs intézkedése folytán kolozsvári főgimnáziumunkhoz a 14-ik rendes tanár állíttatott be, s most azért gyűltünk össze, hogy őt nyilvánosan beiktassuk díszes állásába.

Az a jó reménység, amelyet az ő működéséhez fűzünk, örvendetesen nyilvánult meg főhatóságunk előzékeny eljárásában, amellyel némi akadályt is elhárított útjából, hogy őt főgimnáziumunk kötelékébe csatolhassa s így alkalmat nyújtson arra, hogy eddig is élénken megnyilvánult munkásságával egyházunknak hű és hasznos tagja legyen. S ismerve az ő kiváló képességeit és egyházához való meleg ragaszkodását, bizalommal fogadjuk azon testület tagjává, mely vállvetett törekvéssel intézetünk jó hírnevét megalapította.

Intézetünk elől járósága különösen örvendeni fog, ha ő szakképzett munkaerejét nemcsak az ifjúság ismereteinek bővítésére fogja értékesíteni, hanem tudatosan törekszik a nevelés elveinek érvényre juttatására is. S e mellett, saját példájával járva elől, nem engedi elhalványulni azokat az unitárius egyházi trádiciókat, amelyek mindenkor a mi erősségünket képezték, hogy az élet ellentétes törekvései és küzdelmeiben magunkat fenntarthassuk és jövőnket biztosíthassuk. Mert nem hunyhatunk szemet az előtt, hogy a küzdelmek feszereje nem csökken, sőt fokozódik, s talán nem kisebb mértékben közöttünk, mint körülöttünk; midőn az egyéni érvényesülés törekvései egész nyilvános életünkben a közérdek fölé kezdenek emelkedni és azt veszélyeztetni.

Azért aki nálunk hivatás betöltésére vállalkozik, úgy kell fegyverzetten és vértezve a küzdhomokra lépnie, hogy egyéniségében erkölcsi és életelveink jussanak erőteljes védelemre és diadalra. A maga helyén mindenkitől ezt várjuk s első sorban azoktól, kikre a jövő reménye, ifjuságunk vezetése bízatott.

Erre a szép misszióra vállalkozott Ön is, dr. *Borbély* István tanár úr, akit pályája küszöbén intézetünk elöljárósága nevében örömmel és bizalommal üdvözölvén s munkásságára isten áldását kérvén, felhivom székfoglaló értekezésének előadására.

3. A magyar XVI. század vezető eszméi.

Székfoglaló értekezés.

Tartotta: **dr. Borbély István**, r. tanár.

Mélyen tisztelt hallgatóság! Mint a kolozsvári unitárius főgimnáziumnak magyar-német szakon legújabb rendes tanára állok e helyen. Nem egészen új emberként, hiszen különböző minőségben immár hat éve szolgálom iskolánkat. Ha tehát ez alkalommal nem sietek programmját adni élethivatásomnak, magyarázza ezt az a körülmény, hogy eddigi szolgálatom, eddigi munkám a jövőben sem fog változni. Mint eddig az voltam, úgy ezentúl is unitárius tanár akarok maradni: hű megtartója az állam tanügyi rendelkezéseinek, de egyben ápolója a mi unitárius egyházi és iskolai hagyományainknak.

Köszönöm azok bizalmát, kik lehetővé tették azt, hogy egyházamat épen e helyen szolgáljam. Ha Isten is úgy akarja, bizalmukban nem fognak csalatkozni.

* * *

Minden kornak megvan a maga ábrándja, mely jobbjait terveiben, munkáiban irányítja. A XVI. század első felének magyar ábrándja a magyarul beszélőknek egyet-

len uralkodó személy köré csoportosítása s mi ezzel együtt járt, a darabokra szaggatott magyar földnek egységes Magyarországgá kialakítása volt. Ezt az ábrándot, mint minden egészséges ideált, a gyakorlati szükség teremtette meg.

A Hunyadiak hatalmas birodalma Mátyás halála után szétzüllött. A rendfenntartó katonaság megszünt hivatását teljesíteni. Ezáltal megkezdődött a belső és külső anarchia: megbénult a közgazdaság s megakadt a kereskedelem. Nem idegen nép, maga a magyar juttatta hazáját e sorsra. Az a magyar, amely honfoglalásával megremegtette Európát; de amely az idők intésére megtért s az Árpádok, Anjouk és Hunyadiak alatt az egész világ csodálatát magára vonta. Nagy árral fizette meg nemzetünk heves vérének fölpezsdülését. 400 esztendőnek becsületes alkotása, állami rendje veszett oda. Hát odaveszett... Mikor aztán már nem volt több elprédálni való; mikor a német, a török s kapzsi véreink lettek urai mindenünknek, megkezdődött a nagy nemzetépítés.

Az új magyar társadalom alkotmányos ábrándjának első hírdetője minden időknek egyik legnagyobb jogásza, Verbőczy volt. Az ő ideálja a korona és a nemzet jogainak összhangzásából kialakult Magyarország. Oly ábránd, melynek megvalósulása egészséges közéletet kivánt. Verbőczy jogokat biztosított, kötelességeket rótt. De kérdem: kinek, kire? A Hármaskönyv elkészülésekor sem az uralkodó, sem a nemzet nem állott az öntudatos méltóságnak azon fokán, melyen jogról, kötelességről szó lehet. 1517-ben az uralkodó még csak 11 éves; a nemzetről pedig 10 évvel később azt jegyezte föl a pápai nuncius: «Ha Magyarországot a veszélyek örvényéből három forint árán ki lehetne ragadni, — azt hiszem, három ember sem találkoznék, aki magát elszánná erre az áldozatra».

Ime, ezért nem valósulhatott meg a maga idejében Verbőczynek ép jogrendre konstruált monumentális ábrándja. Valamely nemzetet sohasem törvények tesznek

naggyá, hanem öntudatának tervszerű, méltóságos magatartása. A törvények ereje soha nagyobb vagy más természetű nem lehet a nemzetnek alakuló, fejlődő képességénél. Ki nem alakult, még hevesen forrongó közéletünket akarta Verbőczy a multak tanulságaiból megalkotott törvényei szerint megformálni. Alakot akart adni annak, ami a természet törvényei szerint akkor még alaktalan volt. Ebben rejlett nagy ábrándjának kortörténeti tragikuma.

A politikus Martinuzzi jól látta ez ideálnak cél- és időszerűtlen voltát s bár tisztelettel viseltetett a mult idők tanulságaival szemben, az ő állameszménye más volt.

Martinuzzi a magyar történelem legcsodásabb alakjai közűl való. Apja horvát, anyja olasz, maga oly erős magyar, hogy Beöthy Ákos Deákkal és Kossuthtal helyezi egyenlő rangra, miközben magyar Richelieunek, Mazarininek, Pitt vagy Bismarcknak nevezi. E hasonlításokat Martinuzzi valóban a legnagyobb mértékben kibírja. Ő korának legnagyobb diplomatája, megáldva hivatásának teljes rátermettségével. «Nem állott rendelkezésére a nagy connexiókban rejlő háttér, mely az arisztokráciában és öröklött poziciókban található; nem a nemzeti közvélemény lelkesedése, mellyel Verbőczy dicsekedett; nem souverainjének bizalma, mely például egy Bismarcknál conditio sine qua non volt arra, hogy a német egységet megcsinálja; nem egy erőteljes nemzeti erő és akarat, hogy az akciónak súlyt és tartalmat adjon».[1] Pusztán lángeszének geniálisan elragadó képességénél fogva egyenrangú félként tárgyal Európa leghatalmasabb uralkodóival. Belügyi rendelkezései gyakorlati következményük szerint messze fölülmúlják Verbőczy sikereit. Nemcsupán rendezett had- és pénzügyet biztosított urának, hanem 17 évvel a Dózsa-féle lázadás és a glebae adstricti-t kimondó rákosi országgyűlés után a jobbágyság szabad költözködési jogát biztosította. Azonban politikai geniáli-

[2] *Acsády Lajos:* Magyarország háromrészre oszlásának tört. 65. l.

tása mégsem a belügyi intézkedésekben kulminált, hanem a külpolitikában.

Mi megszoktuk a török hadjáratokat amolyan embervadászatszerű időtöltésnek tekinteni, mint amelynek a hódításon s a mohamedán terjeszkedésen kívül semmi más célja nem volt. Meséket hallunk vagy olvasunk a janicsárok tigrisvérszomjáról s hisszük, hogy a török fennhatóság alatt hazánk megmaradt magyarnak, megmaradt sértetlenül s összes kötelessége a pontos adófizetés volt. Pedig az oknyomozó történetírás régen megcáfolta e naiv hiedelmet. A száz vagy ezerszámra feldúlt falvakról, messze vidékre kipusztult lakosságról s a legbarbárabb módon összeroncsolt magyar kulturáról e kornak történetírói elrémítően szomorú képeket nyujtanak. Mintha évszázadok minden bűnéért egyedül nekünk kellett volna lakolnunk, oly írtóztató kegyetlenséggel rabolták a magyar züllésből még épen maradt holmit; a közhelyek a leggyűlöletesebb förtelemnek váltak tanyájává s a rabok hosszú karavánjának gyászos énekét csupán a dögvészt nyomon kisérő hollók károgása multa felül. Az állandó háborúskodásban elesettek számát alig lehetne tudni. Mi volt mindez irtózatos bünhödésnek oka? Az európai egyensúly. A II. Lajos halálával megüresedett magyar trónt Európa nem akarta V. Károlynak amúgy is túlnagy birodalmához csatolni, ezért Európa elhatározta, hogy nyugaton a franciákkal, keleten a törökökkel támadtatja meg a Habsburg birodalmat. I. Ferenc francia király valóban szövetségre is lépett Szolimán szultánnal. Azzal Európa nem sokat törődött, hogy mi lesz ez esetben a magyar trónnal; az ő gondja csak addig terjedt, hogy az ne jusson Habsburg birtokba.

Nem tudok elképzelni ragyogóbb perspektivával kecsegtető helyzetet magyar diplomata számára ennél. Ha valaha igen, úgy ekkor lehetett a magyar ügyből európai kérdést csinálni. És Martinuzzi értett is hozzá. Minden idővesztegetés nélkül Konstantinápolyba küldte Lasky Jeromost azzal a megbízatással: eszközölje ki a magas

portán, hogy a szultán ismerje el Szapolyai Jánost Magyarország törvényes királyául, szövetkezzék vele, védje meg őt ellenségei ellen s ráadásul adja vissza a Szerémséget. Mindezt pedig tegye anélkül, hogy Szapolyai akár adót fizessen, akár hűbérese legyen a szultánnak.[2] A legképtelenebb kivánság, mit ez időben el lehetett gondolni. Másfél évvel a mohácsi csatavesztés s a nagy törökhódítás után! Martinuzzi bizonyára jól ismerte Laskyt, hogy ily küldetéssel megbízta, de még jobban ismerhette a törököt, hogy ilyen kivánsággal elő mert állani. Bátorsága győzedelmeskedett. 1528 februárjának végén Lasky pecsétes levelekkel birtokában boldogan indult haza: Szolimán esküvel fogadta, hogy Szapolyait, a magyar királyt, minden ellensége ellen védeni fogja anélkül, hogy viszonzásul őt bármire is kötelezné. Szapolyai ezt így gondolhatta a török szultán szövetséget kötött vele, a magyar királlyal; Martinuzzi azonban — a XVI. század nyelvén szólván — eképen: az oroszlán barátságot fogadott az agárral. A következmények Martinuzzit igazolták. Szapolyai ahelyett, hogy török segítséggel — hangsúlyozom, olyan segítséggel, mely őt semmire nem kötelezte — elhódította volna Ferdinánd pártjától az ország nyugati részét s ezáltal megteremti az egységes magyar nemzeti államot, elkezdett hintapolitikázni az erdélyi szászok és a törökök közt. Az erdélyi szászokat Habsburg-pártiságukért kiméletlenül üldözte, de ugyanakkor Ferdinánd ellen nem tudott erélyesen föllépni. Viszont, törökbarátságot fogadott, de szomorú csalódások árán 1538-ban megkötötte a nagyváradi békét, melyben lemondott családjának a magyar trónra való igényéről. Soha meggyőzőbben nem igazolódott be az, hogy a politikai sikert még a leggeniálisabb államférfiak sem biztosíthatják, ha az uralkodó nem áll feladatának magaslatán. Amint megtudta a török Szapolyainak iránta való bizalmatlanságát, elfoglalta Budát s ezzel 150 esztendőn keresztül lehetet-

[2] *Acsády* Ignác: Magyarország háromrészre oszlásának tört. 65. l.

lenné tette az egységes magyar nemzeti állam megvalósulását.

A nagyváradi béke nemcsupán Szapolyai műve volt; Martinuzzi volt ennek is a lelke, mint Szapolyai minden más cselekedetének. Épen azért igazságtalan dolog a békekötést kizárólag egyikük gyöngeségének felróni. Gyakran vagyunk úgy, hogy valamely korszakos áramlat minden gyarlóságát egyetlen emberbe fogjuk össze. Pedig az emberiség története sohasem egy vagy két ember képességének vagy tehetetlenségének következménye. Sokkal inkább az emberekben munkáló természeti erők kölcsönhatásának eredménye. Igy nemzetünk történetében is. A nagyváradi békét a nemzetnek pihenésre, erőgyűjtésre való vágyódása hozta létre. Martinuzzi merész terve, az egységes haza, a félszázados romlás folytán beállott nemzetgyöngülés következtében nem valósulhatott meg. A nemzet ugyan még nem volt végképen elgyöngülve, de már nem érzett magában elég erőt e nagy állameszmény kiküzdésére. És ekkor következett el Martinuzzi életének legfönségesebb, legtragikusabb cselekedete: ekkor alapozta meg a magyar nemzeti szupremácián alapuló szövetségi állampolitikánkat.

A nagyváradi béke elvileg biztosította a magyar állam egységét, tényleg azonban arra az időre, amíg János király élt, jogi alapra fektette az ország kettéoszlását.[3] E kettéoszlás Szapolyai halálával megszünik s az ország területe, illuzóriusan ideértve a török hódoltságot is, osztatlanul Ferdinándra s örököseire száll. E békekötéssel az országnak régi óhajtása teljesedett: a magyar állam egysége elvileg biztosíttatott. Azonban Martinuzzi ennél többet akart: a magyar nemzeti állam egységét. Az állam csupán kollektiv fogalom, a nemzeti állam a hódító nemzetiség szupremáciáját kifejező egység. Az állam jogi, a nemzeti állam politikai alakulat.

Azt, hogy vajjon minő politikát folytasson egy ál-

[3] *Acsády* Ignác: i. m. 123. l.

lam; vajjon a nemzetlét súlypontját annak melyik tényezőjére fektesse: az illető állam természete, erő- és hatalmi viszonyainak ismerete mutatják meg. Martinuzzi előtt két nagy tanulság állott. Egyik ez volt: minthogy a törökkel szemben sem a Szapolyai-, sem a Ferdinánd-párti magyarság egymagában nem képes a magyar államot biztosítani: az állam erőviszonyai oly módon szabályozandók, hogy egyfelől a magyarságnak két pártra szakadása legyen kizárva, másfelől pedig szövetkezés utján lehetetlenné legyen téve idegen uralomnak magyar területen megvalósulhatása. Ez a tanulság egyrészt a kettős királyság állapotát szüntette volna meg, másrészt a magyar szupremácia alapján szövetkezés gondolatát vetette föl. A másik, nem kevésbbé fontos tanulság az volt, hogy a jogi alkotmány épületének politikai oszlopai legyenek. Más szóval: az uralkodói reális érdekeltség személyi kötelékekkel is biztosíttassék. Abban a levélben, melyet Martinuzzi 1551 július 16-án küldött Ferdinándhoz s amelyben Izabellának Erdély trónjáról való lemondását tudatja, többi közt ezeket írja: «Épen azért, ha Felséged erős és állandó uralomról, ha saját és örökösei nyugalmáról akar gondoskodni, ha végre magának és övéinek a jövendőre nézve is hű oltalmat akar biztosítani, bizonyára jobb mód nincs, mint az, ha Felséged fenséges leányai egyikét a méltóságos János hercegnek eljegyezni kegyeskednék». E gondolat célját lehetetlen félreismernünk. Általa Martinuzzi nemcsupán a legpraktikusabb politikai ideált állította honfitársai elé, de egyszersmind a magyar nemzeti állam létezésének egyik legkardinálisabb gondolatát is. Az ókori népeknél szokásban volt az, hogy, ha egymással valamely célból pl. kültámadás ellen szövetkeztek, az uralkodó vagy a vezér fiát, leányát, vagy valamelyik előkelő és kedves emberét szövetségeséhez küldötte, küldötte pedig szövetséges hűségének biztosítékául. Nem egyszer e biztosítékok életén fordult meg országok, népek sorsa. Mondhatjuk, hogy ez különös módja a hűség biztosításának, de nincs jogunk kétségbevonni a kap-

csolat erejét. Martinuzzinak külpolitikai okok következtében volt szüksége a Habsburg-szövetségre s házasító törekvése e Staaten-Bundot még őszintébbé akarta tenni. Azt akarta, hogy ne csak rövid időre kötött, hanem a nemzet jövendő életére is mindvégig kiterjedő segítség legyen az.

Azonban a sors másként határozott. Martinuzzit Castaldo bérencei 1551 karácsonya előtt egy héttel meggyilkolták.

Ha nemzetünk életét Verbőczy és Martinuzzi alatt a tenger életéhez hasonlítjuk, úgy azt mondhatjuk, hogy e tenger Martinuzzi halála után többé nem áradt kisebb-nagyobb rohamokban az egyik partról a másik felé, mint annak előtte, hanem mélyében háborgott. Az ujonnan felbukkanó történeti egyéniségeket nem sodorták a hullámok, mint annak előtte, egyik parttól a másikhoz, hanem úgy látszott, mintha ezentul egyetlen örvényben keringtek volna.[4] Ez örvény a Habsburg-család örvénye volt. Martinuzzi nemzeti politikája a kis tehetségű utódok előtt hazánknak a Habsburg-család hatalmi körébe juttatására zsugorodott össze. A nagy politikai koncepciók helyét apró torz aspirációk foglalták el. A Staaten-Bund politikája helyet adott a Bundes-Staat politikájának. E szüklátókörű politikusok munkája folytán a Martinuzzi ideája szerint kialakulófélben volt magyar nemzeti állam alárendeltetett a Habsburg-család szuverén fennhatóságának. Ferdinánd 1563-ban, Bécsben, a magyar rendek minden tiltakozása ellenére, utódjává nevezte ki örökösét s meghagyta, hogy a törvény szövegében a «királlyá választatott» kifejezést «királlyá neveztetett» kitétellel cseréljék föl.[5] Ez a kinevezett, de nem megválasztott király pedig 1569-ben az országgyülésnek azon sérelmi panaszára, mely szerint a bécsi dikaszteriumok határoznak a legfontosabb ügyekben,

[4] Tolstoj egyik regényéből (Háború és béke) való e kép.
[5] *Andrássy* Gyula: A magyar állam fönmaradásának okai. II. köt. 113. l. *Szádeczky* Lajos: Erdély történeti hivatása. 11. l.

a katonai, pénzügyi és vámpolitikai kérdésekben s az ország véleménye figyelemre sem méltattatik, — mondom, e sérelmi panaszra Miksa azt válaszolta, hogy a magyar belkormányzati ügyekben kész elismerni az ország autonomiáját, de a többi ügyekben, melyek más országait is érintik, nem nélkülözheti idegenek tanácsát.[6]

Ime, miként tolódott a magyar alkotmányos élet súlypontja Habsburg fennhatóság alá. Ez a Martinuzzi politikájával szemben fejlődött abszorbeáló törekvés legteljesebben 1571-ben jutott érvényre, amikor is az ujonnan megválasztott erdélyi fejedelem, Báthory István, az alábbi levelet küldötte Miksa császárnak: «Én, Báthory István, esküszöm az élő Istenre, hogy Magyarország törvényes királyainak mostantól fogva jövendőre engedelmes híve és alattvalója, vajdai tisztemben őfelsége ellenségeinek ellensége, barátainak barátja leszek; stb.»[7] Martinuzzi politikai végrendeletét ezen alattvalói hűség fogadás örökre keresztülhúzta. Miért a barát életével lakolt, századának, nemzetének hiú ábrándja lőn. A magyar szupremácián alapuló nemzeti államszövetség ideálja a XVI. század leggeniálisabb diplomatájával együtt szállt sírba.

Martinuzzi halála a XVI. század első felének záróeseménye. Emlékezete emléke a magyar nemzeti politika legszeszélyesebb változásának. Ami utána következett, nem a régi gondolatok tovább szövése, sem az elmult események folytatása volt. János Zsigmond és Báthory István kora többé nem a jogi vagy politikai eszmények ideje. Az embereket többé nem az a gondolat foglalkoztatja: miként lehetne kiűzni a törököt; vagy miként lehetne összeforrasztani a három részre szakadt országot. Hon, nemzetmentésről ezután kevés szó esik s az sem bizalommal. Nagy arányú diplomaták, kodifikáló jogászok nem tünnek föl. Minden, mi a multból értékes a jövőre nézve fontos lehetett volna, megszünt a közéletet irányítani. A

[6] *Beöthy* Ákos: i. m. 303. l.
[7] *Szalay* László: A magyar történelemhez, 19, l.

magyar reformáció kora egyike volt a nagy történetietlen időknek. Nem virág volt, mely tőrül, ágról nyilott, hanem gyökér, mely törzset, ágat akart hajtani. Nem előzményeiben, hanem saját létezésében rejlett súlya.

Mi volt e korszak ideálja? Mi azon eszmény, mely jobbjait terveiben, munkáiban irányította? A keresztény ember. Verbőczy és Martinuzzi előtt a nemzet, ez a kollektiv egység állott, — a protestáns prédikátorok szeme az egyénen csüggött. A magyar XVI. század első fele a nemzetnek, második fele az embernek jogait, kötelességeit akarta tisztázni.

Történetirásunk még nem férközhetett a protestáns prédikátorok lelkéhez. A mult idők háromszázados emlékezete alig fölismerhető, gyakran érthetetlen vonásokat őrizett meg róluk csupán. Ismerjük életük adatait. Tudjuk, ki, mikor, hova és miért ment. De nem tudjuk megérezni avult emlékeinkben lelkük dobbanását. Verbőczyben, Martinuzziban ráismerünk a korra s viszont, mert fönséges torzójuk a kor torzója is. A protestántizmus — elterjesztőinek szívéből nőtt ki, fölszíván e nemes rész minden nedvét, föl mindent, mi lényegét, jellemét alkotá.

A XVI. századi magyar protestántizmust sokan és sokféleképen magyarázták. A magyar állam életének legjobban ismerője, Beöthy Ákos, azt hitte, hogy elterjedését az uralkodó ellen kifejtett visszahatásnak köszönheti. A protestántizmus lett volna «azon pont, melyre nézve az uralkodóház és a nemzetnek felfogása, konkrét politikája, kedélyvilága, világnézete legjobban eltértek egymástól». A protestántizmus eszerint az uralkodó elleni tüntetésnek egyik formája volt, melynek lényegét az alkalomszerüség adta. Hogy azonban e szeparáció a XVI. század nemzeti életében el is tudott volna helyezkedni, azt Beöthy is tagadja, mert szerinte az államvallásul szereplő katholicizmusnak helyét csak az alkotmány teljes átalakításával foglalhatta volna el. Beöthy kétségtelenül helyesen utalt a magyar protestántizmusnak alkotmánytörténeti szerepére. Helyesen mutatott azon tényre, hogy a római katho-

likus egyház szervesen össze volt nőve az ország alkotmányával. A katholikus papságnak alkotmánytényezői szerepét protestáns papokkal helyettesíteni csak azon esetben lehetett volna, ha a protestáns hierarchia tökéletesen azonos szervezetű lett volna a katholikussal. Ebből azonban, s Beöthy itt tévedett, az következik, hogy létezésének igazi oka sem az uralkodó elleni alkalomszerű demonstráció volt.

Beöthytől eltérően vélekedett e korról a magyar XVI. századnak legalaposabb buvára, Acsády Ignác. «Isten büntetésének tekintette az akkori nemzedék — írja — mindazt a töméntelen csapást, mely reázúdult s évtízedről évtízedre fokozódva állami életét feldulta, társadalmi és gazdasági szervezetét darabokra törte s gazdagot és szegényt egyaránt szenvedésre kárhoztatott. A haragvó Istent megengesztelni lett a magyarság jelszava, mely nemcsak a templomban, a közéletben, az iskolában és az irodalomban száz alkalommal és változatban fölhangzott. Mindegyik felekezet más-más szertartások szerint igyekezett ugyan az Isten haragját eltávoztatni, de mindegyik egyenlő hévvel, lángoló buzgalommal menekült az élet keservei elől Istene házába». Mint a sötétben járó épen csak, hogy megérzi, hol biztos a talaj lába alatt, úgy e forrongó korszak emberei is csak azt tudták, hogy a töröktől és némettől sajtolt, belső villongások által elkeserített, a természettől pusztított magyarságnak egyetlen reménysége, egyetlen megmentője az Isten. Embernek nem hisznek, mert az ember rossz, hiszen ő az oka minden nyomornak. Egyedül Isten a sötétben bolyongók vezére.

Melius és Dávid Ferenc voltak ennek az Istennek prófétái. Melius meg akarta győzni embertársait arról, hogy a pusztuló magyarság megmentésének érdekében föltétlenül meg kell hódolnunk a végzet előtt. Dávid úgy találta, hogy korának züllöttségén hathatósabban segít, ha az embert megtanítja urrá lenni sorsán. A kálvinista Melius a tömegerkölcsnek, az unitárius az egyéni erkölcs-

nek volt hirdetője. Az a sokaságban munkáló és a sokaságból összealakult közszellemet; ez a minden emberben külön-külön meglévő lelkiismeretet igyekezett életre kelteni. Fáradságos munkájuk közben utaik gyakorta eltértek, de végső céljuk soha. Mindketten a keresztény ember ideálját akarták megvalósítani e földön.

Ez az ideál volt a magyar XVI. század utolsó eszménye. Miksának Magyarország, Báthory Istvánnak Erdély trónjára kerültével új korszak kezdődött hazánk történetében. Az elmuló század suhanó szele magával ragadta két nemzedék minden gyötrelmét s a jobb kor, mely az ellenreformációval társadalmunkra köszöntött, lélekben megújhodott emberekre talált. A régi eszményeket újak váltották fel, a kor jobbjait más vezéreszmék irányították. A magyar XVI. század 1580 körül immár a kegyeletes emlékezeté lőn.

4. Üdvözlő beszédek.

A kollégiumi igazgatóság nevében **dr. Gál Kelemen,** igazgató.

Mélyen Tisztelt Hallgatóság! Tisztelt Kartárs Úr! Midőn a tanári kar nevében hivatali állásomból folyó kötelességem szerint életének e jelentős fordulóján üdvözlöm, alkalomszerű volna, hogy a tanári pálya fényéről és örömeiről fessek képet, melynek szemléletén lelke szárnyaló gondolatokkal és ideális elhatározásokkal teljék el. De olyan eszményítés volna ez, melyre az élet lépten-nyomon rácáfol. Hiszen keserű fájdalommal tapasztaljuk, hogy a társadalom vagy gúnyos lekicsinyléssel, vagy rideg nemtörődömséggel kiséri a tanárok dolgait, s napjaink története a hivatalos vélemény kifejezett ellenszenvéről győzhetett meg mindnyájunkat.

Mi lehet ennek a vigasztalan sorsnak az oka? Hogy fordulhat annyi lekicsinylés, annyi gúnyos mosoly, annyi gyűlölet, vagy mondjuk enyhébb kifejezéssel: annyi szeretetlenség azok ellen, akikre legféltettebb kincsünket, a

mi húsunkból való húst, a mi vérünkből való vért: saját gyermekeinket bízzuk? Hiszen — engedelmet kérek a gondolat összetalálkozásáért — mennyi figyelemmel, mennyi apró kedvezéssel és kímélettel vagyunk azok iránt, akik kis gyermekeinket dajkálják, gondozzák, testi épségökre és fejlődésökre vigyáznak? Hát a lelki, a szellemi gondozás és vezetés, annak az üres lapnak kulturkincsekkel való megtöltése kevesebb értékű volna? Mi lehet hát az oka ennek a mi kényelmetlen ferde helyzetünknek, ami lelkünk békéjét elűzi s amibe belenyugodni nem, csak beletörődni tudunk?

Ott ül előttünk egy csomó gyermek. Mindegyik egy öncélú külön világ, egy különállóan, sajátos útján bontakozni indult egyéniség. Egyéniség, mondom, mert az egyéniség legjellemzőbb vonásaiban ma is azok vagyunk, akik az iskola padjain voltunk. Minden gyermek különálló individuum, melynek nincs mása, nincs párja. Annak mindegyiknek más idegrendszere van, amely minden ingerre máskép reagál. Ezeket az egymást keresztező, egymástól elágazó, egymásnak ellenmondó, egymást keresztül-kasul szövő testi és lelki életnyilvánulásokat megérezni, megérteni és — megszeretni s hozzáértő és szerető kertészként itt nyesegetni, amott növelni, itt hajlítani s ha kell, törni, amott egyenesíteni, itt a növésnek sarkantyuzó ösztönzést adni, amott írtani, ha kell: lepergő könnyek árán is: ez kényesebb és finomabb munka, mint amit a közvélemény igazán megérthet és sokkal súlytalanabb, semhogy utilitárius értékeléshez szokott becsléssel felmérhetné.

Ime a mi tragikumunk egyik oka. A másik szintén a tanári munka természetében van, de felénk, tanárok felé mutat. A tanárnak is, ha egyéniséget akar nevelni, egyéniségnek kell lennie. Mert az egyéniséget csak egyéniség rügyeztetheti ki. Az összes nevelői tényezők között épen az egyéniség sajátosan nyilvánuló erejének van legnagyobb hatása. Annak az egyéniségnek, melynek szellemi konturjai erős vonásokkal vannak megrajzolva, melynek lelki vonásai pregnánsul domborodnak ki.

Ámde épen itt van a veszély is. A legnagyobb áldás a legnagyobb baj forrásává válhatik. Mert most már két egyéniség áll szemben. Egyik kész, a másik fejlődő; egyik kifejlett, másik a fejlődés határtalan lehetőségeit nyújtó; egyik a jelen a maga esetleges fogyatkozásaival, másik a jövő a tökéletesebbre mutató kilátásaival; egyik a maga kijárt útján haladó, a másik előtt úttalan útak halvány körvonalakban, melyekért le kell lépnünk saját útjainkról, azaz meg kell tagadnunk, vagy legalább háttérbe kell szorítanunk egyéniségünket. Mondjam-e, hogy ez nagy áldozat? Mondjam-e, hogy a saját kész egyéniségünk háttérbe szorítása azért, hogy a gyermek kialakulóban levő egyénisége annál jobban érvényesüljön, annál jobban megkapja saját útja napfényes oldalait, olyan áldozat, amely határos az önfeláldozással? Mondjam-e, hogy erre csak az olyan nagy mesterek képesek, aminő a Názáreti volt? És mondjam-e, hogy az iskolához tapadó sok keserűségnek, amelyből a társadalmi és hivatalos közvélemény táplálkozik, nagy részben ez áldozat hiánya a forrása?

Ez az önzetlen önmegtagadás nem a tudomány parancsa, hanem a lélek sugallata. Eltalálni azt a határt, ameddig el kell menni saját egyéniségünk érvényesítésében épen a nevelendő egyéniség érdekében és megérezni azt a pontot, ahol önzetlenül háttérbe kell szorítanunk énünket, hogy érvényesüljön a fejlődő egyéniség, ez olyan feladat, mely egy képzett elme és művelt lélek tapintatát kivánja, azt a nevelői érzéket, amely munkánkat müvészetté emeli s az isteni teremtés másává dicsőíti. Mert az a teremtés, mely a maga képére és hasonlatosságára formálja az embert, csak a minden emberi hibától és félszegségtől ment tökéletesség munkája lehet.

Meg vagyok győződve: ha az önmegtagadásnak ez az önzetlensége érvényesül az iskolában s ennek áldó melege árad szét a gyermekseregben, ez megváltoztatja majd a társadalom itéletét s az uj tanári nemzedék kedvező auspiciumok között kezdhet munkájához.

Azt kivánom, hogy a kartárs úrnak ne legyen része hivatása tragikumában és töviseiben, csak dicsőségében és verőfényében.

* * *

Az E. K. Tanács nevében **dr. Boros György**, egyh. főjegyző.

Az E. K. Tanács nevében üdvözölöm tanár urat. Talán fölösleges említenem, hogy az egyházi főhatóság az Ön személye érdekében kivételes eljárást gyakorolt, midőn soron kívül olyan tanszéket rendszeresített, hogy a tanár urat biztosíthassa kolozsvári főiskolánknak. Azt hiszem, nem szükséges magyaráznom, milyen nagy lekötelezés foglaltatik ebben az eljárásban. Mondhatnám, hogy ezzel az E. Főtanácsa Önnek második diplomát adott, de helyesebben járok el, ha mandátumnak nevezem, mert bizony kötelezvény ez nemcsak azokra a teendőkre, amelyeket tanszéke körvonalaz, hanem valami egyébre is. Ön elmondhatja: Omnia jam fient fieri quae posse negabam.

Az Ön tanszéke két olyan főtárgyat egyesit a tanterv szerint, amelyek a magyar közérzületben homlokegyenest ellenkeznek egymással. A magyar nyelv és irodalom a mi ifjuságunknak véréből való vér, ellenben a német nyelv, s emiatt annak gazdag irodalma is mintha méregital volna! Ahhoz ragaszkodik, sőt mívelni is kész, ettől iszonyodik, tehát tanulni nem hajlandó.

Könnyű megérteni, s nem lehet, sőt nem is szabad elitélni ifjuságunkat, de kötelességünk fölvilágosítani és meggyőzni arról, hogy óriási tévedés azt hinni, hogy valamely nyelv és irodalom ismerete árt a nemzeti nyelvnek. Ellenkezőleg. A magunkét csak akkor tudjuk igazán megbecsülni és mivelni, amikor alaposan ismerjük a másét. A német ma már csak tudományos nézőpontból érdekel, s a gimnázium bő időt nyújt, hogy ifjuságunk el is sajátítsa, hogy azután direkt uton meríthesse minden irányban gazdag irodalmát.

Nem kivánjuk, hogy a tanár úr csodát míveljen, de

reméljük, hogy sikereivel az egyházi főhatóságtól elismerést, tanítványaitól hálás köszönetet fog kivívni.

A magyar irodalom terén Ön már nem ismeretlen nevű író. Egyházunk szép reményeket fűz munkálkodásához, főképen azért, mert sajnos nekünk unitárusoknak kell kiköszörülnünk azt a sok csorbát, melyet a magyar irodalomtörténet írói az unitárius írók hírnevén és értékén ejtettek.

Nehéz, de szép és háládatos föladatai megoldására erőt, kitartást és lankadatlan buzgóságot kívánva, újból üdvözlöm!

* * *

A teológiai intézet képviseletében **Csifó Salamon** dekán.

Igen Tisztelt Tanár Úr! Kedves Kartársunk! Egyházunk ifjuságunknak felsőbb tanítását és nevelését egy körre, egy testületre — az unitárius tanárok testületére, körére bízta. Nevezhetjük ezt egy lánckörnek is, amennyiben ez azt a munkatért övezi körül, mely az ifjuság felsőbb tanítását és nevelését ismeri feladatának, céljának. E lánckör egyes szemekből áll s természetesen annál becsesebb, annál értékesebb, minél becsesebbek, értékesebbek az egyes láncszemek. Önt ma, igen tisztelt tanár úr, bekapcsoljuk ebbe a láncba s meg vagyunk győződve, hogy Önnel a mi lánckörünk egy értékes szemmel gyarapodott. S mint ilyet, mint az unitárius tanártestület lánckörébe bekapcsolt új szemet, üdvözlöm e pillanatban a teológiai tanári kar nevében.

A mai kor, a mai világ túlnyomó részben a látszatnak él, s ennek megfelelő igényeket támaszt a tanárokkal szemben is. Nem azt követelik csak, hogy a tanár belső, intenziv munkát végezzen az ifjak értelmének mívelése és lelkének nevelése körül, hanem főkép azt, hogy külső, a látszatot szolgáló kimerítő irodalmi munkálkodást végezzen. Melyik fontosabb: fölösleges ezt vitatni. A mi első kötelességünk, — nézetem szerint — a mi elengedhetetlen hivatásunk és célunk, amire első sorban vállalkoz-

tunk is, az, hogy míveljük az ifjuság értelmi és neveljük az ifjuság lelki világát. Ezt kell követelnie tőlünk Istennek és embernek, a jelen és jövő kornak egyaránt, s csak azután következik a tudományoknak irodalmi mívelése, avagy amint kifejeztem magamat, sok tekintetben a látszatnak való élés és munkálkodás. Részemről nem bánom, ha a tanár nem is ír, de azt megkövetelem, hogy lelkiismeretesen eleget tegyen annak, hogy mívelje az ifjak értelmi és nevelje lelki világát. Előttem mindig az a fő, hogy úgy éljen a tanár kötelességeinek, úgy ossza be munkálkodását, hogy meg ne mételyezze soha semmiben az ifjak lelkét, lelkületét. Boldog ember, ki mindakettőnek, első- és másodrendű kötelességeinek is mindenekben eleget tehet. Boldog embernek nevezem tanár urat is, mert tudomásom szerint, összhangba tudja hozni az ifjuságnak tanítását, nevelését, sikeres irodalmi működésével, s így eléri a célt, hogy nem esik az egyik működése a másiknak hátrányára, rovására.

Most, midőn üdvözlöm Önt a teol. tanári kar nevében, magamat tagadnám meg, ha nem ajánlanék pár dolgot szives figyelmébe. Arra kérem, legyen hív mindig. Legyen hív abban, amire vállalkozott; a tanításban és nevelésben megindult munkálkodásában és kötelességeiben. Legyen hív önmagához és az ifjusághoz. De legyen hív amaz egyházunkhoz, melynek köszönhetjük értelmünk mívelését, lelkünk neveltetését, melynek köszönhetjük egyéni műveltségünket és súlyunkat, családi és társadalmi állásunkat, befolyásunkat, melynek köszönhetjük megélhetésünk eszközeit s talán ha van — vagyonunkat is. Legyen hív az unitárius egyházhoz s velünk együtt igyekezzék munkálni ennek jóllétét s törekedjék arra mind az iskolában, mind a társadalomban, hogy az egyháznak szerezzünk tiszteletet, becsülést, szeretetet mindenki részéről.

Aztán legyen *erős* és *kitartó*. Erős minden igaz meggyőződésében és kitartó minden becsületes törekvésben, összes kötelességeinek teljesítésében, főkép pedig abban a

legelső kötelességben, hogy *ember* akar lenni a szó szoros értelmében s *embereket, becsületes igaz embereket* akar nevelni az ifjakból, azt akar adni őbennük a családnak, hazának, egyháznak és társadalomnak.

Állandó *munka* legyen jelszava, de csatolja hozzá a *szerénységet*. A tanárhoz, főkép az unitárius tanárhoz ez illik: *munka és szerénység!* Ezekkel együtt öltse magára a *türelem köntösét*, mert a zajtalan munkára és a szerénységre vagy soha, vagy ritkán s még akkor is legtöbbször igen későn jő nem is annyira a jutalom, mint inkább csak az elismerés. Türelemmel el tudja viselni a félreértést is, sőt még ama lekicsinylést, lenézést és kigúnyolást is, melyeket az igazgató úr hatásosan említett meg beszédében.

Végül pedig arra kérem, *bizva bizzék a jó Istenben* és lelkiismeretében. Bizzék a jó Istenben, kinek áldása áldja meg és lelke vezérelje szép pályáján egész életében. Üdvözlöm még egyszer a teológiai tanári kar nevében.

III.

Teológiai intézet.

1. Adatok az 1912—13. tanév történetéhez.

Az 1912—13. tanévet jó részt új helyiségekben kezdettük meg. Ugyanis egyházi főhatóságunk jóvoltából a kollégiumi épület északnyugoti földszintes részében — eddigi helyiségünk mellé — négy dolgozó szobát, egy tantermet, egy dékáni szobát és egy szolgai lakást nyertünk. E helyiségeknek célunknak megfelelő átalakitása tetemes költségébe került egyházunknak. Reméljük és bizunk azonban, hogy az anyagi befektetés megfelelő szellemi gyümölcsözést terem növendékeinknél, akik, a réginél most kedvezőbb elhelyezést nyervén, könnyebben tanulhatnak, dolgozhatnak.

Beiratások a teológiai intézetbe az 1912—13. tanév I. felére szept. 4—5; II. felére jan. 27—28. napjain történtek. A hallgatók indexeikkel az egyes előadó tanároknál az I. félévben szept. 12—14; a II. félévben febr. 1—3. napjain jelentkeztek.

A tanév ünnepélyes megnyitása érdeklődő közönség részvétele mellett szept. 16-án d. u. 4 órakor történt. Ez alkalommal énekelt az intézeti ifjuság; imát mondott Kiss Elek IV. éves papnövendék, tanévet megnyitó beszédet Csifó Salamon teol. dékán; felolvasott dr. Boros György tanár «A világbéke» címen. Az ifjuságot Méltóságos és Főtisztelendő Ferencz József püspök úr üdvözölte. A teológiai intézet *szervezetében* változás nincs. E tekintetben utalunk a korábbi évek értesítőjére.

Az intézet *közigazgatási szervezetében* változás nem volt.

A tanári testületben az a változás történt, hogy az ürességben levő lelkész-tanári állásra ideiglenes minőségben alkalmazta az E. K. Tanács Győrfi István Oxfordban végzett akadémiátát. Győrfi István állását 1912. szeptemberében elfoglalván, működését megkezdette.

Az E. K. Tanács engedélyével és jóváhagyásával e tanévben a közjognak előadására dr. Ferencz József ügyvéd, egyházi jogtanácsos urat kértük fel.

Az unitárius tanárok értekezletén, mely május 9-én Székelykeresztúron tartatott, tanáraink többen résztvettek. Ugyancsak résztvettünk május 7-én a kolozsvári főgimnáziumunkhoz választott dr. Borbély István új tanár beiktatási ünnepén, melegen üdvözölvén őt teol. intézetünk részéről is.

Szentkirályi Ferenc székelykeresztúri gimnáziumi felügyelő gondnok beiktatási ünnepén képviseltettük intézetünket dr. Boros György tanár által; és a «dr. Böhm Károly-Társaság» folyó évi május 13-iki megalakuló ünnepén képviseltettük intézetünket dr. Boros György és Győrfi István tanárok által.

A tanítás, illetve az előadások menete az E. Főtanács 1909. évi 23. jkvi számu határozatának megfelelő volt. A fakultative tárgyaknak, valamint a speciális kollégiumoknak előadásáról megfelelő szaktanárok által gondoskodtunk. Az *egészségtan* tanítást dr. Tompa János kollég. orvos; az *ének- és orgonatanítást* Sándor János főgimn. zenetanár; a *németnyelv* tanítást dr. Barabás Ábel főgimn. rendes tanár; az *angolnyelv* tanítást a theol. intézet angolul tudó tanárai végezték.

III—IV. éves növendékeink április 8—11. napjain *gyümölcsészeti* tanfolyamra jártak a helybeli gazdasági akadémiára.

Az I. és II. évfolyam hallgatói kötelesek a helybeli *Ferencz József kir. tud. egyetemen* bölcsészeti és neve-

léstudományi tárgyakból hetenként legalább 10 órát hallgatni s azokból kollokválni. E kötelezettségüknek ifjaink mindnyájan eleget tettek.

A III. és IV. évfolyam növendékei is hallgathatnak engedély mellett előadásokat az egyetemen. Sőt ha ezt azzal a céllal teszik, hogy doktorátust szerezhessenek, az egyháztól kellő anyagi támogatásban is részesülnek. Ily célból az engedélyt a tanévben Kiss Elek vette igénybe.

Örömmel kell feljegyeznünk, hogy Kiss Elek IV. éves növendékünk a bölcsészeti és paedagógiai tárgyakból meg szerezte a doktorátust e tanévben. Ezt annál nagyobb örömmel jegyezzük fel, mert amaz idő alatt, mióta teológiai intézetünk a kolozsvári kir. tud. egyetemmel szorosabb összeköttetésben áll, ő az első, aki az említett tárgyakból *növendékeink közül a doktorátust megszerezte.*

Teológiai intézetünkben az I. félévi előadások szept. 16-án kezdődtek és tartottak jan. 11-ig; a II. féléviek febr. 3-tól jun. 7-ig. Az előadások menetét ragályos betegség vagy más akadály nem zavarta.

Szünidő volt szüretre okt. 12—20-ig; karácsonyra dec. 18-tól jan. 3-ig; husvétra márc. 15—30-ig; pünkösdre május 3—14-ig. Az előadások szüneteltek még okt. 6. és márc. 15-iki nemzeti ünnepeken, továbbá febr. 1—5. napjain.

A *tanév, illetve az előadások ünnepélyes* bezárása jun. 7-én történt. Imát mondott ez alkalommal dr. Kiss Elek papnövendék az ifjusághoz beszédet intézett Mélt. és Főtiszt. Ferencz József püspök ur és bezárta a tanévet a dékán. Ez alkalommal osztattak ki a pálya- és jutalomdíjak. *Colloquiumok* idejéül mind a rendes, mind a rendkívüli és magántanulók részére az I. félévben jan. 6—20 és a II. félévben jun. 8—20 napjai állapíttattak meg. A hallgatók e kötelességeiknek egy kivételével — aki időhaladékot nyert — kellő időben eleget tettek és megfeleltek.

Alap-, szak- és pótvizsgálatok ideje szept. 18. és 19., jun. 23., 24. és 25. napjaira tűzetett ki. Az előző tanév

végén alapvizsgálatot tettek: Bálint Ödön és Máthé Mihály jó, Kiss Elek és Sigmond József jeles eredménnyel; szakvizsgálatot tettek: Gál Mózes és Sebe Ferenc elégséges, Bárka József jeles eredménnyel; jelen tanévben szept. 18-án szakvizsgálatot tett Ebert András jó eredménnyel; alapvizsgálatot tett szept. 19-én Mátyus Gergely elégséges eredménnyel.

A hallgatók létszáma. Felvétetett év elején az I. évfolyamra 10, a II. évfolyamra 6, a III. évfolyamra 4 és a IV. évoflyamra 1 rendes és 1 rendkívüli, együtt 22 hallgató. A II. félévre felvétetett az I. évfolyamra 10, a II. évfolyamra 6, a III. évfolyamra 4, a IV. évfolyamra 2, együtt 22 rendes hallgató.

A rendes hallgatók közül indokolt folyamodásra, illetve segédlelkészi állásra való alkalmaztatás okán, *magántanulásra* engedélyt nyert egész évre 1 és egy-egy félévre 2 hallgató.

Lelkészjelölt volt ez év folyamán 8. Ezek közül rendes lelkészi állást nyertek: Bárka József Füzesgyarmaton, Gál Mózes Lókodon, Sebe Ferenc Homoródszentpéteren, Zoltán Sándor Homoródszentmártonban, Buzogány Kálmán Abrudbányán; ideiglenes lelkészi állást Győrfi István Kolozsváron és segédlelkészi állást Ébert András Tordán.

A hallgatók *magaviselete vallás-erkölcsi* és egészségi állapota általában jó volt. *Szorgalmuk* és tanulásbeli előmenetelük a tanári karnak egyhangu nyilatkozata szerint örvendeztető.

2. Önképzés, önművelés.

Önképzés és önművelődés tekintetében, mint az kitünik, egyfelől az önképzőkörről hátrább közlendő jelentésből, másfelől pedig az alábbiakból, kellő szorgalom és buzgóság volt tapasztalható.

A kitűzött pályatételek legtöbbjére érkeztek kellő mértéket megütő pályamunkák.

A kolozsvári templomban a hallgatók végezték egész éven át a *hétköznapi és vasárnap délutáni istentiszteleteket.* Kolozsvár monostori részében minden vasárnap délután házi istentiszteletet tartottak. A három sátoros ünnepen legációkban igyekeztek előkészíteni magukat a gyakorlati lelkészi pályára.

A vasárnapi iskolai oktatást, illetve az ifjusági istentiszteletet a kolozsvári főgimnáziumban a főgimn. vallástanár felügyelete mellett a papnövendékek végezték.

3. Internátus és konviktus.

A rendes hittanhallgatók kötelesek a kollégiumi épületben számukra kijelölt internátusban lakni és a konviktusban étkezni. Kötelesek a vonatkozó szabályokat és házirendet megtartani. Az összes internátusi költségeket az egyház pénztára fedezi, konviktusi kedvezményben pedig a felsőbb hatóság elbirálása szerint részesülnek.

Az internátus felügyelője a f. tanév I. felében Kiss Elek, a II. felében Máthé Mihály és Mátyus Gergely papnövendékek voltak.

A növendékek internátusi és konviktusi magaviselete ellen érdemleges panasz nem fordult elő.

4. Pálya- és ösztöndijak.

1. *A Paget Olivér* angol alapítványból a mult tanév végén 50 kor. pályadíjat nyert Csiki Gábor; szorgalom díjat 25—25 koronát kaptak Kiss Elek és Báró József, dicsérettel emeltetett ki Bálint Albert papnövendék.

2. *Murányi Farkas Sándor* és neje alapítványának múlt évi 100 K kamata pályázó hiányában nem adatott ki. A jelen tanévben e díjra egyedül Zoltán Sándor homoródszentmártoni lelkész pályázott.

3. *Dr. Bedő Albert* nyugalmazott államtitkár úr 50

K pályadíjat tűzött ki egy közönséges vasárnapi egyházi beszéd irására és 50 K-t «egy, a magyar unitárius egyház történelmének köréből szabadon választandó tanulmány megirására». A pályázati feltételeket a tanári kar állapította meg. Az *egyházi beszédre*, mely Rom. X. 12. vers alapján volt irandó, érkezett 2 pályamű. E művekre Csifó Salamon tanár a következő birálatot adta:

1. Jelige: «Fejlődnünk kell, hogy testvérek lehessünk». E beszédet jellemzi, hogy nem sablonszerűen fogta fel alapigéjét és állapítja meg tárgyát. A tárgy kitűzésére és felosztásra való leszállás nem egészen sima, de máskülönben az egész beszéd az életnek és tanításnak nem köznapi felfogásáról tanuskodik. A gondolatok kellő mélységgel bírnak s az irály tiszta és világos.

2. Jelige: «Isten nem személyválogató». Sok szónoki erő van e beszédben, s gondolatokban sem szükölködik az iró, csakhogy többet ad az eszmék tárgyalásánál az ötletszerűségre, mint az alapos elmélyedésre és megfelelő higgadt tárgyalásra, pedig tárgya és felosztása jó. E beszédnek sem célja, sem egysége nem domborodik ki tisztán. A szabad akaratról szóló tanítása nem unitárius pap szájába és nem unitárius szószékre való. Irálya több helyen dagályosságra hajló.

A «fejlődnünk kell, hogy testvérek lehessünk» jeligés művet tartom jutalomra érdemesnek.

E birálat alapján az 50 kor. dijat nyerte dr. Kiss Elek IV. éves papnövendék.

A történelmi tanulmányra érkezett egy pályamű: «Az unitárius egyház vezető emberei 1812—1836-ig» címen. A pályadíjra versenytárs nélkül is érdemesnek találtatott Csifó Salamon tanár e birálata szerint:

«Pár tévedés van a munkában, ami annak tulajdonítható, hogy iró nem tudta behatóan tanulmányozni a 18-ik század II-ik felének történelmét s így a kiindulási pontot nem ismeri. Máskülönben az egész munka eredeti okiratok alapján végzett tanulmányról teszen bizonyságot s nagy érdeme, hogy épen azzal az időszakkal

foglalkozik, mely egyháztörténelmi irodalmunkban eddig kevéssé van felkutatva. Az adatok túlnyomó része helyes és becses, az okok és következmények felállításában sem téved ama párt kivéve, melyekről szóltam és jó történelmi érzékkel megírt munka.

Az 50 kor. jutalomra feltétlenül érdemesnek tartom versenytárs nélkül is.»

Az 50 kor. díjat nyerte dr. Kiss Elek IV. éves papnövendék.

4. *Lőrinczy Dénes* nyug. tábornagy úr 100 kor. pályadíjat tűzött ki a következő feltételek mellett:

1. Egyházi beszéd irandó a következő alapigére. Máté VII. 12. «Amit akartok, azért, hogy az emberek ti veletek cselekedjenek, mindent ti is úgy cselekedjetek azokkal, mert ez a törvény és a próféták».

2. Márk. IV. 26., 27., 28. «Úgy van az Isten országa, mint mikor az ember beveti a magot a földbe. És alszik és fölkel éjjel és nappal; a mag pedig kihajt és felnő és maga sem tudja miképen. Mert magától terem a föld, először füvet, azután kalászt, azután teljes buzát a kalászban».

Az 1. szám alatti beszédre csak a III—IV. évfolyam, a 2. szám alattira csak az I—II. évoflyam hallgatói pályázhatnak.

Mindkét beszédnek tárgya és célja az, hogy megismertesse a hallgatókkal, hogy miben áll a valódi és igaz szociálizmus, milyen e tekintetben az egyház, illetve a kereszténység álláspontja s felfejtendő mindkettőnek valláserkölcsi alapja.

Az 1. sz. alattira érkezett egy, a 2. szám alattira két pályamű. E művekre Győrfi István tanár a következő birálatot adta:

1. számú tételre, mely szerint egyházi beszéd irandó Máté VII. 12. verse alapján, beérkezett egy dolgozat. A dolgozat formája, mérete és hangja inkább értekezése, mint predikációé. Felosztása megfelelő lenne, de főtétele, mellyel a részeket összekapcsolja, az I. rész második mondatában megfelelőbben van kife-

jezve, mint a maga helyén. Irálya sok helyen nehézkes, úgy, hogy a gondolat azonnali megértését akadályozza. Eszmei tartalma nem elég egységes. Különösen az első rész csoportosítása és rendezése látszik szükségesnek és pedig azon kifejezett eszme köré, hogy mivel a szociálizmus az ember lényege szerinti életének megvalósításában az anyagi értékelés alacsonyabb álláspontján áll, nem valósíthatja meg tökéletesen az emberi célt épen, mert a lelki értékeket élethivatásukból kizárja. Hiányai mellett is e munkának abszolut értéke és becse van. Irója hallgatóságával megtudja értetni mi a valódi szociálizmus. Igen helyesen különbséget tesz egyház és vallás, a szociálizmus eszmei tartalma és a megvalósítási kisérletek gyakorlatias felfogású szociálizmusa között. Igy sikerül is neki magyarázat, birálat és összehasonlítás után meggyőzni hallgatóságát, hogy a szociálizmus mennyire nem ellenkezik a vallás céljával és hogy e kettő karöltve menynyire segíti az embert élethivatásának helyes betöltésében. Teljes dicséretre és a pályadíjra érdemes munka.

II. A második számú tételre, mely szerint egyházi beszéd irandó Márk. IV. 26., 27., 28. alapján két beszéd adatott be «A nép szava Isten szava» és «Szociálizmus és keresztény hit» jeligével. Mind a két munka rövid egyházi beszéd s a hangzatos szavakra, kifejezésekre, nem pedig a tartalmi gazdaságra helyezi a lényeget.

«Szociálizmus és keresztény-(ség, talán helyesebb lenne) hit» irója, már főtételének a kitűzésekor és részeinek megállapításakor fogalomzavarral küzd. A szociálizmust Isten országának, mint földbe vetett magnak hajtásaképp tárgyalja s a bevezetéshez Jézus tanításait nevezi a magnak, melynek Isten országa lesz a teljes hajtása. A szociálizmus lényegét nem ismeri, sem pedig a kereszténységét, mert akkor nem csinálna oly tévedéseket, mint azt a 6., 8., 9., 10. lapokon olvashatjuk. Hiba épen ezért, hogy sem az egyiket, sem a másikat világosan nem fejti ki s így azok állítólagos ellentétét sem tudja kibékiteni. Hallgatósága valószinű a szociálizmusról vagy semmilyen,

vagy hamisan zavaros fogalmakat szerezne. Ahelyett, hogy a paloták fényes lakói ellen uszítaná a ma is eléggé türelmetlen népet (8. oldal), mely már is azt hiszi, hogy belőle is csak akkor lesz ember, ha palotában laknék; helyesebben tenné, ha épen a szociálizmus igaz megértésével győzné meg őket, hogy az emberré levés és az élet céljainak megvalósítása nem egészen anyagi viszonyoktól függ, hanem más olyan valamitől is, aminek mint emberek mindnyájan birtokában vagyunk: a lélektől. Irálya pongyola, hangja erőtelen. Pályadíjra nem érdemes.

«A nép szava Isten szava» beszéd irója már valamivel jobb munkát végzett. Vannak itt-ott gondolatok is beszédében és irálya meg épen szépnek is mondható. Hibája neki is épen abban van, hogy a szociálizmus lényegét illetőleg világos, határozott fogalmai nincsenek. Ennek következése az is, hogy lépten-nyomon ellentmondásokkal küzd. (10. l.) A tőkét kárhoztatja és mégis tőkegyűjtést ajánl. A szabad versenyt hírdeti s nem érti meg, hogy épen az nyomja el a gyöngébb tehetségüt. A törvény érdekében szól (7. oldal) s nem látja be, hogy ha az egyöntetű tömeg-törvénye (6. oldal) valamely szerencsétlenség következtében valóra válnék, akkor élnők csak az igazán «unalmas részt». Az egyéniség rovására tömegelveket hangoztat s így nem sikerül a kereszténységet a szociálizmussal összehozni, mely bizony individuális alapon könnyen elérhető volna.

Általában mindakét munka hiányát onnan eredőnek látom, hogy a kérdés irodalmával egyáltalában nem foglalkoztak s így azt meg sem értvén, másokkal megértetni sem tudták.

Tartalmi gyengesége miatt egyik munkát sem tartom érdemesnek a pályadíjra. Minthogy azonban kivánatosnak látszik, hogy a kérdéssel utólag részletesen foglalkozzanak, buzdításkép, szorgalomdíj címen a pályadíj megosztását javasolom és pedig olyanformán, hogy a «*Szociálizmus és keresztény hit*» jeligéjű munka szerzőjének *20* és «*A nép szava Isten szava*» jeligéjű beszéd irójának pedig *30* korona adassék.

E birálat alapján az 1. szám alatti munkáért a pályadíjat nyerte dr. Kiss Elek IV. éves növendék. A 2. sz. alatti művek irói közt a pályadíj *szorgalomdíj* címen megosztatott és kapott Csiki Gábor II. éves 20 K-t és Báró József II. éves növendék 30 K-t.

5. *Székely László* nyugalmazott lelkész úr 100 K-t volt szives a theologiai intézeti bizottság rendelkezésére bocsátani. Ebből 50 K pályadíj tűzetett ki *«Jézus tanítása az örökéletről»* és 50 K *«A zsoltárok költői szépsége és vallásos tartalma kritikailag méltatva»* címen irandó tanulmányokra. Az elsőre pályamunka nem érkezett. A pályadíjat a bizottság jövő évre újból kitűzte. A másodikra érkezett egy pályamunka, melyre dr. Boros György tanár a következő birálatot tette.

Az egyetlen dolgozat: Uram a te igazságod stb. ha nemis áll magas nivón, elég jó dolgozat, mert szorgalomról tanuskodik.

A föladat első részét aránylag jobban megoldotta, mint a másodikat, mert a zsoltárok költői szépségét megérzi és megis tudja éreztetni, de itt is szivesen vennénk többet is.

A második résszel nem vagyok annyira megelégedve. Azt észreveszi, hogy az isteneszme főleg két irányban nyilvánul meg, de azt nem tudja megmutatni, hogy az Isten milyen hatást gyakorolt a hivő, félő, reménykedő és búsongó lélekre.

A שיר és משכיל magyarázata nem kimerítő és nem is helyes. Egyik szó sem olyan jellegző, hogy ahhoz lehessen szabni a tartalmat. Sőt a מזמור és תהלים is a külső előadásra vonatkoznak inkább.

Szorgalmát és az elért sikert is méltányolván, a pályadíjnak *szorgalomdíj* címen kiadását javasolom.

Ennek alapján a mű irója, Sigmond József III. éves papnövendék 50 K szorgalomdíjban részesült.

6. *Árkossy Lajos* egyh. tanácsos, főszámvevő úr 50 K pályadíjat volt szives kitűzni a következő tételre: «Az

Istenben vetett hit hatása az életre». Érkezett két pályamű, melyekre dr. Boros György tanár a következő birálatot adta:

1. Ember küzdj stb. Terjedelmes tanulmány a mai bölcseleti, vallás-bölcselmi és rokonkérdések irodalmáról. Magukkal a kérdésekkel is szivesen foglalkozik. Szeret gondolkozni, tud okoskodni.

Az utóbbi hajlandósága igen messze vezette a kérdés igazi lényegétől. Mert hiszen nem az a kérdés, hogy akár a «tudomány», akár a «bölcselkedő gondolkozás» milyen téreken jár, s hol érintkezik a vallással, hanem egyenesen azt tűzi ki, hogy az Istenbe vetett, tehát a pozitiv, a megnyugtató hit milyen hatást gyakorol az ember életére. Ez a föladat szemlélődést, lélektani megfigyelést és eredmények fölmutatását kivánta. Igaz, hogy az iró ez elől sem zárkózott el. «Az erkölcsiség és a hit viszonya» és a következő fejezetben megis közeliti, de a föladatot nem oldotta meg.

Némi figyelmeztetés okáért egy pár okoskodására rámutatok. Úgy látom, hogy a hit előtt «transcendentális célt lát» (6), mert a kulturát is erre akarja irányítani. A hitnek csak most és ma van értéke az emberre nézve. Csak az a hit felel meg az isteni nagy célnak, amely itt a földön formál Isten előtt kedves embereket. Ez lehetővé tesz, sőt megkövetel minden kulturális törekvést, mert a tökéletessé levés ezek nélkül el sem képzelhető. El vezet a síron túli életre is.

Az Istenben vetett hit csak etikai alapon nyughatik, csak ekkor igaz és nem hamis, haladó és jótékony mind a társadalomra, mind az államra. «Hit által tételezett érzékfeletti célok»-ról a metafizika beszélhet, de az evangéliumi alapon nyugvó épitő hit keveset törődik ilyesmivel. Jól tudja, hogy «énisége» olyan transcendentális elemekből áll, amelyek őt egyenesen az istenfiúságra képesítik. Ebben a keretben nem elmélkedik «etizalt egyéniségről», mert egész élete az erkölcsi tökéletesség díszes épületéhez hordja a követ.

Az Istenben vetett hit a «disharmoniákból» kivezető utat is könnyebben megmutatja, mint bármi egyéb (19. l.). Igaza van (25.), hogy «a tudomány» a vallásos hit szerepét soha be nem töltheti, de jól tette volna, ha a Wonasek nyomán bevilágit a hitélet belső világába. (27., 28.). Úgy, ahogy megis kezdi a 29—30. lapon. Olvasottságának a befejező részben is szép jelét adja, de a föladattól igen távol jár.

2. *A hit cselekedetekben látszik meg*. Egységes, erőteljes szép dolgozat. Újat, vagy eredetit nem sokat mond, de bő ismerettel rendelkezik és nagy gonddal, értelmes, szép előadással. dolgozik. Jól fogta föl a föladatot, s ha a különböző vallások előadásában jobban ragaszkodott volna a «hit hatásának» kimutatásához, mint a historiai fejlődés előadásához, egészen kitűnő dolgozatnak nyilvánítanám. Miután ez a rész is szorosan a föladatra tartozik, s a feldolgozás egészen a főtétel megoldására van irányítva, jó dolgozatnak nyilvánítom s örömmel emelem ki, hogy általában fölül áll a rendes iskolai dolgozatokon.

A jutalomra érdemes.

E birálat alapján 50 K pályadíjat nyert Báró József II. éves papnövendék.

7. *A teologiai intézet bizottsága* az önképzőkör útján 50 K pályadíjat tűzött ki «*A Krisztustan fejlődése az unitáriusoknál*» címen irandó tanulmányra. Pályamunka nem érkezett. A bizottság a díjat a jövő tanévre is kitűzte ugyanezen címen irandó munkára.

8. *A britt és külföldi unitárius társulat és a Manchester College* együttes 100 font sterling (2400 K) évi ösztöndíját ez évben nem élvezte senki. A jövő tanévre ez alapítványra Oxofrdba a «Manchester Collegeba» dr. Kiss Elek van felvéve.

9. *Ezerévnek emlékalapja* című alapítvány évi kamatát, mely arra a célra szolgál, hogy papjelölteink legalább egy évre németországi egyetemekre mehessenek bővebb teologiai tanulmányozásra, ez évben senki sem élvezte.

10. *Hadházy József és neje Kele Ida*-féle alapítvány évi kamatát nem használhattuk fel, mivel nem volt papnövendékünk, aki — a családból vagy Küküllővármegyéből származván, — arra az alapítólevél értelmében igényt tarthatott volna.

11. «*Sharpe Hungarian Scholarship*» ösztöndíj alapítvány, melyet *Sharpe Emilia* angol kisasszony tett abból a célból, hogy ifjaink, főleg kik gyakorlati lelkészi pályára készülnek, annak kamatából évenként 110 font sterlinget (2640 K) élvezhessenek Manchester városban az «Unitarian Home missionary College»-ban legalább is egy évi tanulmányozás szempontjából. Ez alapítvány kamatának élvezésére a jövő tanévre Keresztesi Dénes jelöltetett ki.

5. Adományok, segélyezések és vagyoni ügyek

1. *A teológiai intézet hallgatóinak segélyezésére*, a dékán rendelkezésére, adományoztak ez év folyamán az *Erdélyi Bank és Takarékpénztár* 50 K-t, *Péterfy Zsigmond* igazgató úr 20 K-t, az *Erdélyrészi Magyar Jelzálog és Hitelbank* 10 K-t, a *Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank* 25 K-t, a *Mezőgazdasági Bank* 20 K-t, a *Kolozsvári Népbank* 10 K-t. Ez adományok csatoltattak az előző évről átjött rendelkezés alatt álló összeghez. Ebből a hallgatók közül többen különböző összegekben együttesen 101 K 74 fillért élveztek. Rendelkezésre áll jelenleg 84 K 68 fillér.

2. *Dr. Veress Vilmos* keresk. akad. tanár úr a következő könyveket volt szíves adományozni hallgatóink közt leendő kiosztásra: A keresztény hittudomány összege; Az unitárius vallás Dávid Ferenc korában és azután; Az unitáriusok Magyarországon; Positive aspects of Unitarian Christianity; és a Keresztény Magvetőnek 28 évfolyamát. E könyvek dr. Kiss Elek, Kincses László és Máthé Mihály végzendő növendékek közt osztattak ki.

3. Mint fennebb említve volt, a rendes *hallgatók internátusi összes költségeit a magyarországi unitárius egyház fedezi*, ami, egy növendék után 50 K-t számítva, 1050 K-t tesz.

4. Ugyancsak az *egyház pénztára* fedezi az I—II. éves hallgatók egyetemi tandíját is, a mi ez évben 1020 K volt.

5. *Légációk* után tiszta bevétele volt a papjelölteknek és növendékeknek mintegy 1600 K.

6. *Konviktusi segélyt nyertek:*

Az egyházi alapokból: Benedek Gábor 180 K, Fazakas Béla 150 K, Gombási János 150 K, Katona József 81 K, Kozma Zoltán 180 K, Pap Ferenc 120 K, Pap Jenő 39 K, Pál Dénes 90 K, Vári Domokos 60 K, Bálint Albert 180 K, Báró József 180 K, Bedő Miklós 180 K, Csiki Gábor 240 K, Orbán Lajos 120 K, Bálint Ödön 90 K, Máthé Mihály 180 K, Mátyus Gergely 60 K, dr. Kiss Elek 240 K. A konviktusi együttes segélyek összege 2520 K.

7. *Magánfoglalkozás* után kaptak egyes hallgatók mintegy 1200 K jövedelmet.

8. *Az unitárius lelkészek konviktusi segélyalapja* e tanévben nem vétetett igénybe, ez alap jelenlegi öszszes vagyona 32 K 10 fillér.

9. *Az unitárius teológia tanárok* alapjából szintén nem használtatott fel semmi. Ez alap jelenlegi vagyona 122 K.

A fennebbiekből láthatólag a papnövendékek az 1912—13. tanévben különböző címeken — a pálya- és ösztöndíjakat nem számítva — mintegy 5871 K 68 fillér javadalomban részesültek.

6. Teológiai szakkönyvtár.

A teologiai tanári szakkönyvtár gyarapítására, folyóiratok és lapok járatására rendelkezésre áll:

1. A *Simén Domokos-féle könyvtáralap* vagyonának évi jövedelme.

2. A *Mózes András* könyvtáralap évi jövedelme.

3. A teol. intézetet fenntartó *magyarországi unitárius egyház* által évről-évre adandó *teol. intézeti* átalányból az az összeg, mely másnemű szükségletek kielégítése mellett e célra fordítható. Ez átalányból ez évben is tetemes összeget fordítottunk a könyvtár gyarapítására, folyóiratok és lapok járatására.

Mivel a beszerzett könyvek az *egyház nagy könyvtár* testének részét alkotják s az arról beadandó leltárban ki vannak mutatva, nem sorolom fel itt azokat, ellenben megemlítem azt, hogy a teol. tanári kar részére a következő folyóiratokat és lapokat járattuk: *Hibbert Journal, Harvard Theological Review, Biblical World, Inquirer, Chistian life, Christian Register, American Journal of Theology, Der Freiprotestant, Chronik der christliche Welt, Religions geschichtliche Volksbücher, Christliche Welt, Theologiai Szaklap, Protestáns Szemle, Prot. egyház és iskolai lapok.*

A könyvtár kezelésével a th. int. bizottság Gálfi Lőrinc tanárt bízta meg.

7. A teológiai intézet elöljárósága és tanári kara.

A teológiai intézet a *magyarországi unitárius egyház tulajdona,* mely legfőbb felügyeleti, törvényalkotási és kormányzási jogát az E. Főtanács, illetve az E. K. Tanács, a püspök és főgondnokok által gyakorolja. A közvetlen kormányzást, illetve igazgatást gyakorolják a vizsgáló bizottság, a teológiai igazgató-bizottság és a dékán.

a) Vizsgáló-bizottság.

Elnöke: a püspök, akadályoztatása esetében az egyházi főjegyző.

Tagok: a kollegiumi felügyelőgondnokok: Kozma Ferenc ny. kir. tanfelügyelő, Gál Jenő kir. itélő táblai tanácselnök, a teol. intézeti tanárok, a kollégiumi igazgató; továbbá az E. K. Tanács által évről-évre kiküldött három tag.

b) Igazgató-bizottság

Elnökök: a kollégiumi felügyelő gondnokok: Kozma Ferenc és Gál Jenő; előadó: Csifó Salamon teol. dékán; jegyző: Győrfi István; tagok: a teológiai intézet tanárai és a kolleg. igazgató.

c) Tanári kar.

1. *Csifó Salamon* teol. int. dékán, az egyháztörténelem és egyházjog r. tanára, a kolozsvári kereskedelmi akadémián az angolnyelv tanára, stb. Tanár 1903 óta.

2. *Dr. Boros György* az ó-szövetségi történelem és exegetika r. tanára, egyh. főjegyző, az északamerikai cambidgei Harvard-egyetem tiszt. tudora, a kolozsvári tud. egyetemen az angolnyelv tanítója, az angolkör elnöke, Kolozsvár város törvényhatósági bizottságának és iskolaszékének, állami isk. gondnokságnak az állami fitanítóképző-intézet igazgató tanácsának, az Erdélyi Múzeumegylet választmányának és bölcs-, nyelv- és tört.-tud. szakosztályának, az internacional Council of Unitarians intéző-bizottságának tagja; a britt és külföldi unitárius társulatnak levelező tagja; az «Unitárius Közlöny» szerkesztője, a teol. önképzőkör védnöke, a Dávid Ferenc-egylet titkára. Tanár 1879 óta.

3. *Gálfi Lőrinc* az új-szövetségi történelem és exegetika r. tanára, a «Keresztény Magvető» társszerkesztője, a Dávid Ferenc-egylet pénztárnoka, stb. Tanár 1909 óta.

4. *Győrfi István* ideiglenesen alkalmazott lelkész-tanár. Tanított *vallásbölcsészetet* és *angolnyelvtant*.

5. *Dr. Barabás Ábel* főgimnáziumi r. tanár, a teológiai intézetben tanított *németnyelvet*.

6. *Dr. Ferencz József* ügyvéd, egyházi jogtanácsos, tanított a teol. intézetben *közjogot*.

7. *Sándor János* főgimn. ének- és zenetanító, a teol. intézetben tanított *éneket és orgonázást*.

8. *Dr. Tompa János* kollégiumi orvos, tanított a teol. intézetben *egészségtant*.

8. Előadott tárgyak.

a) A teológiai intézetben.

Az I II. évfolyam hallgatóinak egy csoportban.

1. Ó-szövetségi bibliai bevezetés egész éven át heti 3 órán. Tanár dr. Boros György.
2. Bibliai bevezetésből szeminárium egész éven át heti 1 órán. Tanár dr. Boros György.
3. Új-testamentumi teológia egész éven át heti 2 órán. Tanár Gálfi Lőrinc.
4. Új-testamentumi teológiából szeminárium egész éven át heti 1 órán. Tanár Gálfi Lőrinc.
5. Egyetemes ker. egyháztörténelem egész éven át heti 3 órán. Tanár Csifó Salamon.

Az I. évfolyam hallgatóinak külön.

1. Szónoklattan egész éven át heti 1 órán. Tanár Csifó Salamon.
2. Hébernyelvtan egész éven át heti 2 órán. Tanár dr. Boros György.
3. Angolnyelvtan egész éven át heti 2 órán. Tanár Győrfi István.

A II. évfolyam hallgatóinak külön.

1. Hébernyelvtan egész éven át heti 2 órán. Tanár dr. Boros György.
2. Angolnyelvtan egész éven át heti 2 órán. Tanár Gálfi Lőrinc.

A III—IV. évfolyam hallgatóinak egy csoportban.

1. Unitárius egyháztörténelem egész éven át heti 2 órán. Tanár Csifó Salamon.
2. Angolnyelvtan egész éven át heti 2 órán. Tanár dr. Boros György.
3. Hittan egész éven át heti 3 órán. Tanár dr. Boros György.

4. Vallásbölcselem egész éven át heti 3 órán. Tanár Győrfi István.
5. Bibliamagyarázat egész éven át heti 3 órán. Tanár Gálfi Lőrinc.
6. Bibliamagyarázatból seminárium egész éven át heti 1 órán. Tanár Gálfi Lőrinc.
7. Teológiai enciklopédia egész éven át heti 1 órán. Tanár Győrfi István.
8. Symbolika Teológia egész éven át heti 2 órán. Tanár Gálfi Lőrinc.
9. Magyar közjog egész éven át heti 1 órán. Tanár dr. Ferencz József.
10. Egészségtan egész éven át heti 1 órán. Tanár dr. Tompa János.

Az I—IV. évfolyam hallgatóinak egy csoportban.

1. Szónoklati gyakorlatok egész éven át heti 2 órán. Tanár Csifó Salamon.
2. Németnyelvtan egész éven át heti 2 órán. Tanár dr. Barabás Ábel.
3. Ének egész éven át heti 1 órán. Tanár Sándor János.
4. Orgona egész éven át heti 2 órán. Tanár Sándor János.

b) A tudományegyetemen az I—II. évfolyam hallgatóinak.

I. félévben.

1. Neveléstörténet heti 3 órán. Előadó dr. Schneller István.
2. Részletkérdések a paedagogia köréből heti 2 órán. Előadó dr. Schneller István.
3. Bevezetés a filozofiába heti 2 órán. Előadó dr. Pauler Ákos.
4. A görög erkölcsfilozofia heti 3 órán. Előadó dr. Bartók György.

II. félévben.

1. Neveléstörténet heti 3 órán. Előadó dr. Schneller István.

2. Psychologia heti 3 órán. Előadó dr Pauler Ákos.
3. Metafizika heti 1 órán. Előadó dr. Pauler Ákos.
4. Keresztény erkölcs filozófiai történet heti 4 órán. Előadó dr. Bartók György.

9. A teológiai intézet hallgatói.

A tanuló neve	Születésének éve	Születésének helye
I. évfolyam.		
Benedek Gábor	1892	Csókfalva
Fazakas Béla	1893	Nyárádszentmárton
Gombási János	1892	Aranyosrákos
Katona József	1887	Alsósiménfalva
Kozma Zoltán	1892	Énlaka
Lőrinczy Zoltán	1890	Fogaras
Pap Ferenc	1891	Kobátfalva
Pap Jenő	1892	Szentábrahám
Pál Dénes	1892	Firtosváralja
Vári Domokos	1886	Alsósiménfalva
II. évfolyam.		
Bálint Albert	1889	Firtosváralja
Báró József	1892	Szentábrahám
Bedő Árpád	1890	Iszló
Bedő Miklós	1892	Okländ
Csiki Gábor	1891	Székelykeresztur
Orbán Lajos	1889	Szászbongárd
III. évfolyam.		
Bálint Ödön	1890	Firtosváralja
Máthé Mihály	1889	Székelymuzsna
Mátyus Gergely	1892	Székelykál
Sigmond József	1891	Kökös
IV. évfolyam.		
Dr. Kiss Elek	1888	Medesér
Kincses László	1881	Okány
Lelkészjelölt.		
Telkes Béla	1884	Budapest

10. Az ifj. önképzőkör évi működése.

Az ifj. önképzőkör évi működéséről azzal kivánok lehetőleg kimerítően beszámolni, hogy egész terjedelmében közreadom az önképzőkör elnökének a bezáró ünnepély alkalmával tartott évi jelentését a következőkben.

Jelentés az Unitárius teológiai Önképzőkörnek 1912—13. isk. évi működéséről.

Az 1848-iki fölébredés hajnalán alakúlt «Olvasó társaság» az idén eljutott a 65-ik évéhez, amely azóta különféle cím alatt 1864 óta «Teológiai Önképzőkör» néven szerepel. Hogy e nevének, az önképzésnek megfelelő hivatását mennyire tölti be egyik évről a másikra, azt egy önképzőköri záró ülés rövid beszámolója aligha fogja kimerítően ismertetni. Hiszen ki tudná geometriai szigorusággal megmérni az elvetett magnak a növekedését egyik napról a másikra, holott a fejlődés ténye kétségtelen.

Ez önképzőkörnek legszebb feladata lehet: a lélek nemesítése, az egyéni tehetségek szemmeltartásával az ideálnak keresése, egymást nevelve, önmagunk művelése; amiről egy évi munkásság statisztikája — bármilyen kimerítő az — mégsem adhat számot. De minket örömmel tölt el a tudat, kik részt vettünk ez évi önképzőköri életünk munkásságában, küzdelmeiben, s kik az elvetett mag fejlődését szemmel tarthattuk, hogy azon pár lelkes ifjunak, kik e kört alapították s kiknek örökébe mi léptünk, nemes fáradozása nem volt hiábavaló.

A siker pálmája természetesen most is elsősorban védnökünket illeti, ki tudásának és tapasztalatainak eredményét körünk irányítására, szellemünk nevelésére, tudásunk gyarapítására ez évben is érvényesítette, aki ez évben is dr. Boros György egyházi főjegyző, teológiai tanár úr volt.

A kör tisztviselői voltak az első félévben: elnök: Máthé Mihály; alelnök: Bálint Ödön; főszerkesztő: Báró Jó-

zsef; könyvtáros: Csiki Gábor; pénztáros: Bedő Miklós: laptáros: Benedek Gábor; ellenőr: Mátyus Gergely; jegyző: Vári Domokos; a második félévben elnök: Orbán Lajos; alelnök: Mátyus Gergely; főszerkesztő: Báró József; könyvtáros: Benedek Gábor; pénztáros: Bedő Miklós; laptáros: Pál Dénes; ellenőr: Benedek Gábor; jegyző: Kozma Zoltán.

A két félévben tartottunk összesen 21 gyűlést, melyek közül egy-egy alakuló, egy záró, 2 vita, 2 dísz, 2 rendkívüli, 11 rendes ülés volt, amelyek tárgya szavalás, ének, felolvasás, szabadelőadás és vitatkozás volt.

Az október 6. és március 15-iki nagy napok emlékét díszgyűlés keretében ünnepeltük meg. Az első alkalommal felolvasott: Bedő Árpád, szavalt Vári Domokos saját szerzeményű alkalmi költeményt; kuruc dalokat énekelt harmonium-kisérettel Orbán Lajos. A második alkalommal: imát mondott Orbán Lajos; felolvasott Báró József; szavalt Bedő Árpád és Fazakas Béla.

Felolvasást tartottak ez évben az elnöki beköszöntőkön kívül: Bedő Miklós 1, Bálint Albert 1, Lőrinczi Zoltán 1 esetben; a felolvasásokra birálatukat felolvasás keretében tartották meg: Máthé Mihály, Báró József, Bedő Miklós.

Vitatkozást kettőt tartottunk a 2 félévben. Első esetben vita tárgya volt: «Szociális szempontból helyeselhető-e a vagyon átöröklés joga vagy sem?» Előadó vitatkozók voltak: Orbán Lajos és Báró József. A második vitaülés tárgya volt: «Vehet-e a pap aktiv szereept a politikában?» Vitatkozó előadók voltak: Csiki Gábor és Pál Dénes. Első esetben a vagyonnak az erkölcsi életben döntő befolyását, hasznos és káros voltát, második esetben a papnak a politikai életben elkerülhetetlen szociális kötelességeit igyekeztünk tisztázni; megjegyezve, hogy mindkét alkalommal az előadó vitatkozókat az az intenció vezette, hogy az eddigi szokásos és részben meddő szóharccá fejlődött vitatkozások helyett, melyekben a vitatkozás értékét a vitatkozó fél ügyeskedése döntötte el, ez

alkalommal előadók főleg arra fektették a fősúlyt, hogy tanúságos és a tagok ismeretkörét bővítő gondolatokkal tegyék előadásukat érdekessé, s így mindakét vitatkozás eredményesnek volt mondható.

Versenyszavalatot kettőt tartottunk. Ezekben részt vettek: Báró József, Gombási János, Fazakas Béla, Pap Ferenc. Az elsőnek győztese volt Fazakas Béla, a másodiknak Gombási János. Többi szavalónak a kör jegyzőkönyvi dicséretet szavazott. Jegyzőkönyvi dicséretben részesültek rendes gyűléseinken tartott szavalatok alkalmával: Gombási János (1), Katona József (1), Pap Ferenc (2), Fazakas Béla (2), Pál Dénes (1), Bálint Albert (1) esetben.

Szabadelőadást tartott Csiki Gábor 1 esetben a «Szociálizmusról», mely a körünket ez évben nagyon érdeklő kérdésre nyújtott sok tekintetben tájékozást.

Ez évben, tekintve a tagok megnövekedett számát, Sándor János zenetanár ur vezetésével önképzőköri dalárdát» is alakítottunk, mely a főtanácsi ünnepélyes templomozás alkalmával 1 és a Dávid Ferenc-egylet által rendezett bibliamagyarázó estélyeken 3 esetben mutatta be közönség előtt is készségét.

Itt említem meg azt is, hogy a Dávid Ferenc-egylet bibliamagyarázó estélyeken szerepeltek teológusaink is: Orbán Lajos 2 szavalattal és énekkel, Vári Domokos saját szerzeményű költeményének elszavalásával és Lőrinczi Zoltán énekkel.

Kebli lapunk, a «Jövendő» ez idén is 5 számban jelent meg; e kevés szám azonban nem arányos a tartalommal, mert főszerkesztőnek elve volt ritkábban jelentetni meg a lapokat, de az eddigieknél bővebb tartalommal. Tartalmuk a szerzők és tárgyak szerint a következő: Báró József főszerkesztő: értekezés tanulmány 7 drb., vers 7 db., Kis Elek 1 ima, Orbán Lajos 1 ima, 1 értekezés, Bedő Árpád 1 beszéd, Benedek Gábor 2 tanúlmány, 1 vers, Bálint Albert 1 tanúlmány, Gombási János 1 tárca, Vári Domokos 8 költemény. A különfélék ro-

vatát ez idén Bedő Miklós szerkesztette. Az egyes számokba Orbán Lajos rajzolt és festett illusztrációkat.

Önképzőkörünk a következő lapokat és folyóiratokat járatta: Pesti Napló, Ujság, Uj Idők, Erdélyi Lapok, Egészség, Erdélyi Múzeum, Teológiai Szaklap, Keresztény Magvető, Egyetemi Lapok, Unitárius Szószék, Unitárius Egyház, dr. Boros György védnök úrtól a következőket kapta a kör: Unitárius Közlöny, Református Szemle, Protestáns Szemle, Közművelődés, Sárospataki Ref. Szemle, Egyházi Ujság.

Az 1912—13. isk. évre kitűzött (3) pályatételre beérkezett 1 pályamunka, mely abban leli magyarázatát, hogy a többi pályatételek nagy utánajárást igénylő forrásainak nem juthatott a kör egy tagja sem birtokába.

A 3 pályatétel közül a «Temetkezési szokások a székelyeknél» című feladatra érkezett pályamunka «A nép lelkén a szokás hatalma uralkodik» jeligés szerzője: Báró József dr. Boros György szaktanár úr birálata szerint érdemes a jutalomra = 50 K.

Második pályamunka: A Krisztustan fejlődése az unitáriusoknál. Jutalma a teol. intézet pénztárából 50 K. Pályamunka nem érkezett.

3-ik: Jézus eschatologiája. Jutalma az önképzőkör pénztárából 40 K. Pályamunka nem érkezett.

Az 1913—14. iskolai évre körünk a következő pályatételeket tűzi ki:

Pályatételek.

1. *Az ótestamentomi irodalom legfőbb értéke miben áll? Hogyan lehetne közkincssé tenni?* Jutalma a teológiai intézet adományából 50 K.

2. *A Krisztustan fejlődése az unitáriusoknál.* Kimutatandó az énekeskönyv, a zsoltárok és halotti énekek különböző kiadásaiból. Forrásúl fölhasználandó Várfalvi N. János tanúlmánya (a Ker. Magvetőben) énekeskönyveinkről. Jutalma a pályadíj-alapból 60 K.

Könyvtárunk ez évi gyarapodása a következő:

1. *Vétel útján:* Földes Béla: Szociálizmus (2 köt.); Kidd Benjamin: Társadalmi fejlődés (1 köt.); Dr. Bartók György: Theol. tudomány és lelkipásztori kiképzés; Dr. Apáthy István: A fejlődés törvényei és a társadalom; Dr. Farkas-Wolfner Pál: A szociálizmus tört. és tanítása; Dr. Zubriczky Aladár: A kereszténység lényege; Palágyi Menyhért: Marx és tanítása; Révai Sámuel: A társ. jóllét feltételei; Dr. Gieswein Sándor: Társadalmi problemák és ker. világnézet; Dr. Jehlicska Ferenc: Társadalmi kérdés és ethika; Rudas László: A vallás szociologiája; Medveczky Frigyes: Társadalmi elméletek és eszmények; Harsányi Ede: Babonák ellen; Dr. Pauler Ákos: Ethikai megismerés természete.

2. *Ajándékozás utján:* 1. Equite--Polono Sam. Pr.: Vita Fausti Socini; 2. Udvarhelyi lelkészkör: Unitárius naptár; 3. Unitárius lelkészek és tanárok: Vallás, hit és szabadság; 4. Vallás és szabadság; 5. Dr. Boros György: Jegyzőkönyv 1912. évről; 6. Pesti Napló: Napoleon-Album; 7. Tollin Henrik: Szervét Mihály jellemrajza (6 füzet); 8. Dr. Borbély István: Unitárius polemikusok Magyarországon; 9. Pap Domokos: Dávid Ferenc életrajza; 10. Equite-Polono: Vita Socini; 11. Unitár. lelk. és tanárok: Vallás, hit és szabadság; 12. Vallás és szabadság; 13. Bizonffi Ferenc: Angol-magyar és magyar-angol szótár (2 k.); 14. dr. Kiss Elek: A személyiség pedagogikájának alaptényezőiről; 15. Csekme Ferenc: Képek a parokiáról (2 köt.); 16. Schultz-Gidófalvi: A magyar pap és tanító szociális kötelességei; 17. Dr. Böhm Károly: Az ember és világa (2 kötet); 18. Jókai Album; 19. Rudnyánszky: Napszállat felé; 20. Dr. Kenessey Béla: Emlékbeszéd br. Bánffy Dezső felett; 21. P. Kozma Flóra: A modern ker. missiója; 22. Anthologia a XIX. sz. francia lyrikusaitól; 23. Kossutány Ignác: Egy házjog (3 péld.); M. Ürmössy Lajos: Az egységes magyar birodalom.

Ez ajándékok közül az 1, 3, 4, 5, 17, 20, 21 dr. Boros György egyh. főjegyző, önképző k. védnök úr ajándéka; a 6 és 18 a Pesti Napló ajándéka, a 13 és 19 a

teol. bizottság ajándéka, a 15 Mélt. Főtiszt. püspök úr ajándéka; a többi a szerzők és más jóltevők ajándéka.

Önképzőkörünk nevében e helyen is fogadják hálás köszönetünket mindazok, akik anyagi és szellemi ajándékaikkal hozzájárultak ez évben nevelésünk fejlesztéséhez.

Az Önképzőkör vagyonáról Bedő Miklós pénztáros a következőket jelenti:

I. *Pályadíj-alap* isk. év elején	1377.90	K.
Időközi kamat	35.28	K.
Összesen . . .	1413.18	K.
Ebből fizettünk pályadíjra . .	50.—	K.
Maradt . . .	1363.18	K.
II. *Mózes-alap.* 1912—13. év elején . . .	122.35	K.
Időközi kamat	3.05	K.
Összesen . . .	125.40	K.
III. *Közalap.* 1912—13. isk. év elején . .	1711.09	K.
időközi kamat	52.17	K.
Teologiai intézettől	50.—	K.
Tagsági díjakból	110.—	K.
Karácsonyi patr. és concept ára .	71.23	K.
Husvéti patr. és concept ára . .	80.42	K.
Pünkösdi patr. és concept ára . .	77.97	K.
Összesen . . .	2153.18	K.
Ebből kiadtunk pályadíjra . . .	10.—	K.
Továbbá kiadtunk könyvek vásárlására	122.71	K.
Maradt . . .	2020.44	K.
Tartozás a tagoknál	1507.67	K.

Orbán Lajos, önk. elnök.

11. Szakvizsgálati feladatok és pályázati hirdetés az 1913—14. tanévre.

1. Tekintettel arra, hogy a teol. intézeti bizottság intézkedése folytán mindazok a növendékek, kik a következő tanév végén lelkészi szakvizsgálatra állhatnak, házi

irásbeli dolgozatra külön-külön kapnak feladatot, kitűzetett házi írásbeli feladat gyanánt Bálint Ödön részére: *«Jézus példázatai»* és *«Spinoza: Isten és ember egymáshoz való viszonya; az üdvezülés»*; Máthé Mihály részére: *«Hasonlítsa össze a Márkos György hittanát a Szentábrahámiéval»* és *«Schleiermacher és a romantikusok»*. Mátyus Gergely részére: *«A humanismus és ennek befolyása a reformatio keletkezésére»* és *«A mai társadalmi és tudományos fölfogás mellett mely hitelvek számithatnak fönnmaradásra és általános elfogadásra»*. Sigmond József részére: «*A korán jelentősége az izlamban*» (politikai társadalmi, irodalmi és *vallási vonatkozásában*)» *és «az apokrifus és pseudepigrafikus iratok fontossága»*.

2. A teol. intézeti bizottság, az ifj. önképzőkör utján, 50 K pályadíjat tűz ki a jövő tanévre e címen irandó dolgozatra: «A Krisztustan fejlődése az unitáriusoknál.»

3. *Székely László* nyug. lelkész ur adományából 50 K pályadij tüzetik ki 1914. máj. 15-iki határidővel e címen irandó tanulmányra: «Jézus tanitása az örök életről». A pályamü a dékánhoz adandó be.

4. A *murányi Farkas Sándor és neje Bányai Ágnes* alapítványra pályázat hirdettetik a következő feltételek mellett:

Pályadíj 100 korona.

Föltételek: 1. A pályadíjat olyan unitárius papjelöltek nyerhetik el, akik a szakvizsgálatot legalább jó sikerrel kiállották; akik a püspöki kinevezést megkapták és papi állásuk elfoglalására készülnek.

2. Pályázatra feljogosíttatnak azok is, akik a pályázat hírdetése polgári évében, rendkivüli időben tettek szakvizsgálatot s a papi szolgálat érdekében állásukat elfoglalták. Ezt a körülményt az engedményi bizonyitvánnyal kötelesek igazolni.

3. A pályázó köteles igazolni: a) hogy szülői szegénysége miatt ezen palást-díjsegélyre rá van utalva.

b) hogy a teológiai intézetben a tanulói évek alatt szorgalmával, a tanulásban elért sikereivel, magaviseleté-

vel, az önképzőkörben kifejtett szavalati, irodalmi és hasonló munkásságával — a jutalomra érdemes.

4. A pályadijért írásban kell folyamodni. A folyamodáshoz mellékelni kell: indexet, szakvizsgálati bizonyítványt, a papi kinevezési okmányt eredetben vagy hiteles másolatban; írásban vagy nyomtatásban megjelent dolgozatait; az önképzőkörben végzett munkálkodásról hiteles kimutatást.

5. Ha a díjat olyan nyerné el, akinek a pappá kinevezése még nem történt meg, a pályadíj csak akkor adatik ki, midőn a kinevezési okmányt bemutatja.

6. Az összes folyamodók között előnyben részesülnek a kolozsi Farkas Mihály egyenes leszármazói.

7. A nyilt pályázatok az unitárius teológiai intézet dékánjához 1914. máj. 31-ig nyujtandók be.

8. A pályázatok a teol. int. bizottsága elébe fognak terjesztetni, ennek lévén tiszte a megvizsgálásról és javaslattételről gondoskodni. A pályadíjak kiadása vagy ki nem adása fölött az E. K. Tanács határoz.

9. A pályadij, amennyire lehetséges, a nyertesnek ünnepélyesen fog átadatni A pályázat eredménye és a pályadij nyertesének neve az Alapitványi Emlékkönyvbe fog bevezettetni.

10. A 100 korona pályadij minden évre kitűzöttnek tekintendő. Azok, akik igényt tartanak rá, folyamodásukat nyujtsák be minden további fölhivás megvárása nélkül. Az unitárius teológiai intézet bizottsága határozatából.

5. A *Paget Olivér* angol alapra egy 200 K-s, egy 100 K-s és egy 50 K-s jutalomra pályázat hirdettetik a következő feltételek mellett:

1. Egyszerre mindenki csak egy jutalomra pályázhatik.
2. Ugyanazt a jutalmat kétszer senki sem kaphatja.
3. Az első, vagyis 200 K-s jutalomra a harmadéves és a végzett oly tanulók pályázhatnak, akik iskolánknak tagjai. A pályázók szóbeli és irásbeli vizsgát tesznek angolból magyarra és magyarról angolra forditandó feladatokból.

4. A második, vagyis 100 K-s jutalomra a második és harmadik évi tanfolyamot gyakorlók pályázhatnak; a pályázók szóbeli és irásbeli vizsgát tesznek angolból magyarra és magyarból angolra forditandó gyakorlatokból, illetőleg feladatokból.

5. A harmadik, vagyis az 50 K-s jutalomra pályázhatnak az 1-ső és 2-od évi tanfolyamot gyakorlók, kik szóbeli vizsgát tesznek, angolból magyarra és magyarból angolra forditandó gyakorlatokból.

6. A pályázóknak unitárius vallásuaknak kell lenniök.

7. Aki az angol nyelvet 3 évig tanulta és abból vizsgázott is, végzettnek tekintetik.

6. *Özv. Pap Sándorné* alapra egy egyházi beszéd irására szintén pályázhatnak a papnövendékek, a kollegiumi igazgató által közzéteendő hirdetésnek megfelelően.

12. Értesités a teológiai intézetbe az 1913—14. évre vonatkozó felvételre.

1. A teológiai intézetbe gimnáziumi érettségi vizsgálatot tett ijfak, saját írásbeli folyamodásuk alapján vétetnek föl. A folyamodás mellé csatolandó *keresztlevél, érettségi bizonyítvány, szülői nyilatkozat.* (Ezen nyilatkozathoz minta a dékáni hivatalban kapható.) *Kimutatás arról, hogy a gimnáziumi osztályokat hol végezte* s részesült-e valamely jutalomban vagy elismerésben. Az így felszerelt folyamodás julius 15-ig adandó be az intézeti dékánhoz.

2. Olyan folyamodók, akiknek érettségi bizonyítványuk görögpótló tárgyakra szól s legalább ált. jó eredményű, rendkívüli hallgatóknak fölvehetők egy évre.

3. Akik az érettségi bizonyítványt nem a közvetlenül megelőző évben szerezték, kötelesek okmánnyal igazolni, hogy hol és mivel foglalkoztak az eltelt idő alatt.

4. Azok, akik az intézetnek a megelőző évben rendes hallgatói voltak, újabb fölvételért irásban folyamodnak. A folyamodáshoz csatolni kell a hitelesített indexet, az ön-

képzőkör és konviktusi gondnok igazolványát arról, hogy a megelőző évről tartozásuk nincsen.

5. Fölvételre mindenik hallgató köteles személyesen jelentkezni a dékánnál szept. 4—5. napjain délelőtt. A dékán felvételi igazolványa nélkül *senki sem foglalhat helyet sem a dolgozó, sem a hálóteremben* s nem étkezhetik a konviktusban.

6. Az intézet a rendes hittanhallgatókat ellátja lakással, fűtéssel, világítással, rendelkezésükre bocsátja a dolgozó- és olvasótermet.

7. Mindenik hallgató köteles beiratkozáskor 5 kor. könyvtárdíjat a dékánnál befizetni. Minden rendes hittanhallgató tandíjmentes. Mindenki köteles az intézetben lakni.

8. A hittanhallgatók a kollégium konviktusában, külön asztal mellett együtt étkeznek. A konviktusi díj 250 korona egész évre, melyből 10 korona terítékdíj és 48 korona két havi konviktusi díj a *belépéskor kifizetendő és a dékánnál nyugtával igazolandó*. Ezen igazolvány nélkül senki sem számíthat elhelyezésre. A konviktusi többi díjak november, január, március, május hónapok 5-ig 48—48 koronánként fizetendők.

9. Konviktusi kedvezményért a jelentkezéssel egyidejűleg lehet folyamodni. A kedvezmény megnyerésénél előnyben részesülnek azok, akik kifogástalan magaviseleten és szegénységen kívül igazolják, hogy az *alapvizsgát* már letették, akik *jelesen colloquáltak, akiknek érettségi bizonyítványuk jeles vagy jó*. A nyert kedvezményről a folyamodók előre értesíttetnek.

10. A konviktusnak mindenki köteles tagja lenni, kivéve azokat, akik családjuknál, vagy tanítványaik szülőinél ellátásban részesülnek és arra fölhatalmazást nyertek.

11. Magántanúlásra engedélyt kivételesen az E. K. Tanács ad a t. int. bizottság meghallgatása után.

12. Az I—II. évi hallgatók kötelesek a Ferencz József tudomány-egyetemre beiratkozni s ott a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karnál legalább tíz órát hallgatni

és félévenként kollokválni. A III. és IV. évesek, ha az egyetemre akarnak járni, engedélyért folyamodnak a teol. int. bizottságához. Az egyetemi dijakért az E. K. Tanácshoz folyamodni lehet. A folyamodások a dékánhoz nyújtandók be a jelentkezéskor. A tandíjat mindenik hallgató helyett fizeti az intézet, de megköveteli, hogy legalább két főtárgyból félévenként kollokváljanak. A beíratási díját csak azok helyett fizeti, akiknek legalább jó érettségi bizonyítványuk van, illetőleg jól kollokváltak a két főtárgyból.

13. Azok, akik a IV. évi tanfolyamot bevégezték, ha az internátusban szándékoznak lakni, kötelesek július 15-ig folyamodni.

Csifó Salamon,
teol. dékán.

IV.

Főgimnázium.

Adatok a főgimnázium 1912—13. iskolai évi történetéhez.

A javitó, pótló és felvételi vizsgálatokat aug. hó 30—31. napjain tartottuk.

A beíratások szept. 2—4. napjain d. e. 8—12, d u. 3—5-ig történtek.

Az iskolai év ünnepélyes *megnyitása* szept. 5-én d e. 10 órakor volt a diszteremben. Az ifjúság éneke után Vári Albert vallástanár imádkozott. Ezután az igazgató mondott megnyitó beszédet, melyben az eredményes tanulás elengedhetetlen feltételét, a *figyelmet*, annak feltételeit, kifárasztására és felfrissitésére szolgáló tényezőket fejtegette a legújabb pedagógiai kisérleti kutatások alapján. Az ünnepély az ifjúság énekével végződött. 11 órakor megkezdődött a tanítás s az első órán az osztályfőnökök ismertették az iskolai helyes és kifogástalan magatartás törvényeit és szabályait. A tanítás jun. 14-ig megszakitás nélkül folyt. Járványos betegség ez évben elkerülte intézetünket. *Rendes iskolai szünetek* voltak: okt. 6-án, okt. 12—20-ig (szüreti), dec. 21—jan. 5-ig (karácsonyi), febr. 3-án igazgatói, febr. 4-5-én igazgatósági (farsangi), márc. 14-én d. u. 5-től 30-ig (husvéti), máj. 7-én d. u. 1-től 14-ig (pünkösti).

Az iskolai épület helyiségeinek száma gyarapodott. A két bérlakás az év elején megszünt; teológiai hallgatók nappali szobáivá alakíttatott s a papnövendékek régi dolgozója 1436 K 72 fill. költséggel ének-zeneteremmé ala-

kíttatott át s butoroztatott be. A régi zeneterem a gimn. internátusi növendékek dolgozó-szobájává rendeztetett be. A régi bérlakások egy helyisége a levéltáros dolgozójául s a lakás alatt levő souterrain két szobája a levéltár egy részének, a kollégiumi könyvtár duplumainak s értéktelenebb anyagának elhelyezésére rendeltetett. Ez lehetővé tette, hogy a könyvtár *tanári olvasó szobája* megszabadúlván régi terhe egy részétől, az iskolai év második felétől eredeti rendeltetésének átadható volt. Ennek szabályzatát elkészitettük s a szoba falára kifüggesztettük.

A *tanári karban* következő változások történtek: Az őszi főtanács dr. *Gál Kelement* negyedizben igazgatóvá választotta 4 évre. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr engedélyével a harmadik klasszika-filológiai tanszéket német-magyar szakos tanárral töltöttük be. A főtanács nov. 1. hatállyal dr. *Borbély István* tanárt választotta meg rá, akit előzőleg a főhatóság h. tanárul alkalmazott ez évre. Beiktatása máj. 7-én d. e. 11 órakor történt szép ünnepély keretében. Az ünnepélyt az ifjúsági dalkör Luther, Erős várunk... kezdetű énekével nyitotta meg, mire a vallástanár imádkozott. Kozma Ferenc felügy. gondnok megnyítója után dr. Borbély István *A magyar XVI. század vezető eszméi»* c. értekezését olvasta fel. A beiktatottat a tanári kar nevében az igazgató, a főhatóság nevében dr. Boros György főjegyző, a teol. intézet képviseletében Csifó Salamon dekán, a VI. g. o. nevében Borsai Andor tanuló üdvözölte. A székelykeresztúri kartársak üdvözletét Pap Mózes igazgató sürgönyileg tolmácsolta. Végül a főtiszt. püspök úr egy néhány meleg szóban Isten áldását kérte működésére. (Az ünnepélyen elhangzott székfoglaló értekezést és üdvözleteket l. ez Értesítő elején). A tanári kar teljes számából még csak egy tag (klasszika-filológiai tanszék) hiányzik. Ha ezt is betöltjük, akkor a tanári testület végre oly számos év után teljes lesz s egész erővel foghat nemes munkájához.

Koncz Rudolf, ez évre alkalmazott klassz. filol. h. tanár évközben állami intézethez kineveztetvén, állásáról

lemondott s óráit dec. 1-től dr. *Borbély Ferenc* okl. tanár és *Gálffy Zsigmond* végzett tanárjelölt, intern. felügyelők vették át. Az eltávozott h. tanárnak a főhatóság méltányló elismerését fejezte ki több éven át teljesített buzgó működéseért. A szépírás tanításával s a kézimunka vezetésével *Régeni Áron* el. isk. tanító, az angol nyelv tanításával *Gálfi Lőrinc* teol. tanár bizatott meg. A főhatóság az igazgatóság felterjesztésére dr. *Tompa Jánost* újabb 3 évre iskolaorvosnak és egészségtan tanárnak választotta s tiszteletdiját szept. 1-től 600 K-ról 800 K-ra emelte.

Az őszi főtanács kimondotta egy felmerült vitás esetből kifolyólag, hogy azok a tanárok, akik a főtanácsnak tagjai, az egyházköri közgyülésnek is tagjai; de másfelől korlátozta azt a régi tanári jogot, mely szerint a beiktatott rendes tanár eo ipso a főtanácsnak is tagja lett. Ezután a tanár e jogot csak választás útján kapja meg. A tanári kart az Erdélyi Múzeum Egyesület gyulafehérvári közgyülésén *Márkos Albert, dr. Barabás Ábel és Kelemen Lajos* tanárok képviselték.

Az igazgató résztvett a kolozsvári tankerület Marosvásárhelyen máj. 5—6. napjain tartott *igazgatói értekezletén,* melyen «*Oktatási órák között való tornázás*» kérdését referálta. Előadása az értekezlet jegyzőkönyvében egész terjedelmében megjelenik.

A tanári testületnek 11 tagja résztvett az unitárius tanároknak Székelykeresztúrt máj. 9-én tartott értekezletén, melyen *Sándor János* kartársunk *A zene- és énektanítás középiskoláinkban* c. értekezett e mind jelentősebbé váló kérdésről.

A Berde tanári jutalmat az 1911-12-ik isk. évre *Hidegh Mihály* tanárnak itélte oda a főhatóság.

Fizetésemelésben részesültek: *Vári* Albertnek 3. korpótlék utaltatott 1911. dec. 4-től, *Kelemen* Lajos 1912. VII. 1-től a IX. fiz. o. 3. fokozatából a 2-ba lépett, Kovács Kálmán 1912. IX. 1-től első, dr. *Nyiredy* Géza XI. 1-től negyedik, dr. *Gál* Kelemen 1913. I. 1-től negyedik ötödéves korpót-

lékot kaptak; dr. *Borbély* István 1912. XII. 1. 1-től 200 K személyi pótlékot; *László* Gyula 1913. I. 1-től a X. fiz. o.-ból a IX. fiz. o. 3. fokozatába; dr. *Kiss* Ernő 1913. I. 1-től a VIII. fiz. o. 3. fokozatából a 2-ba léptettettek elő; *Kelemen* Lajosnak 1913. V. 1-től első ötödéves korpótléka kiutaltatott.

A tanári karban ez évben hosszabb betegség nem fordult elő.

Az *oktatás* az állami tanítási terv szerint folyt. *Módszeres tanácskozást* tartottunk szept. 10-én és febr. 10-én ellenőrzőt nov. 25-én és ápr. 21-én, osztályozót aug. 31-én, jan. 30-án, jun. 14. és 21-én, a VIII. o.-ra nézve május 1-én és 7-én. E tanácskozásokon számbavettük a tanulók magaviseletét és előmenetelét és a szülőket a szükséghez képest értesítettük.

A *latin* nyelvet a *Dent*-féle nyelvkönyv alapján tanítottuk s a *németet* a direkt módszer szerint.

A *rendes* tantárgyakon kivűl a következő *rendkivűli* tantárgyakban nyertek oktatást tanulóink: *egészségtan, angol, francia, szabadkézi rajz, zene gyorsírás, vívás és kézimunka.* Részletesebben alább foglalkozunk e tárgyakkal. A *svéd tornázást* az idén is gyakorolták a rendes tornaórákon s meg voltak a kötelező *játék délutánok* is. Az éneket rendes tantárgyként tanítottuk a múlt évben elkészitett tanterv szerint.

Az ifjúság minden alkalommal nagy számmal vett részt az *ifjúsági színi előadásokon,* valamint a nagysikerű *antik drámaciklus* darabjai előadásán; az *Erdélyi* Múzeum-egyesület népszerű tudományos előadásait is sokan hallgatták minden alkalommal.

Tánctanítást is rendeztünk az idén, amint már a múlt évben megkezdettük. Tanulóink eddig künn a városban alakított társaságokba jártak táncot tanulni. Azonban azt tapasztaltuk, hogy a felügyelet ily módon nem kellő. Dec. -jan. hónapokban tánctanulásra tanfolyamot nyitottunk Major táncmester vezetésével. 29 fiu és ugyanannyi leány vett részt benne, akik a fiuk rokonaiból, ismerőseiből tel-

tek ki. Heti 3 órán d. u. 5—$1/2$7-ig állandó tanári felügyelet mellett tanultak s a tanfolyamot egy kis házi mulatsággal zárták be. A felügyeletet *Márkos* Albert és dr. *Varga* Béla tanárok készségesen vállalták és lelkiismeretesen teljesítették. Ennek a tánctanulásnak tanulóinkra jó hatását tapasztaltuk.

Megindítottuk a *németnek* mint rendkivüli tárgynak gyakorlati úton való tanítását is. Kellő számú jelentkező volt és szép eredmény is mutatkozott; de *Láng* Mihály nyug. áll. tanítóképző intézeti igazgató, aki a tanfolyamot vezette, dec. végén beteg lett s a tanfolyamot meg kellett szüntetnünk.

A főhatóság engedélyével ideiglenesen és kisérletképen a II. félévtől kezdve megkezdettük az u. n. *10 perces tornázást* A tanulók a 3-ik óra után (11 óra előtt 10 perccel) csengetésre lemennek az udvarra, kiki elfoglalja a számára egyszersmindenkorra kijelölt helyet s 10 percig a tornatanár mutatása szerint légzési és testtartási gyakorlatokat végeznek. A gyakorlat csak nagy eső és havazás esetén maradt el, vagy ha az udvar talaja nagyon átázott. Aki a hideg iránt nagyon érzékeny volt, az fenntarthatta téli kabátját kigombolva. Egy 1907. évbeli miniszteri rendelet a sorozó bizottságok jelentései alapján megállapítja, hogy középiskolai tanulóink nagy számánál a csontrendszer ferdült. Ha e szomorú ténynek oka nem kizárólag a hosszú éveken át tartó padban ülés, annyi bizonyos, hogy ennek jelentékeny része van benne. Tudjuk, hogy a «figyelő» tanuló sereg lélekzetvétele nem helyes, nem elég mély és a szellemi munkával foglalkozó tanulóktól kilehelt levegő annyira tele van szénsavval, hogy ez a figyelem éberségét nagy mértékben befolyásolja. Ezek a meggondolások indították a porosz közoktatási minisztert s újabban a japán kormányt is arra, hogy a 10 perces tornázást kötelezővé tették. Téves azonban a végrehajtásnak az a módja, amikor a tornagyakorlatokat bármilyen jól kiszellőztetett tanteremben végeztetik.

Hogy minő hatását tapasztaltuk a gyakorlatoknak, er-

re nem tudnánk határozottan felelni. A tanulók szerették, egy-két kényesebb kivételével. Amitől tartottunk, hogy t. i. sok hülés lesz a következménye, nem következett be. Csupán egy szeles időben és nedves talajon folyt gyakorlat után vettünk észre egy-két hülést.

A fizikai szertár részére megrendelt vetítő gép megérkezvén, a villamos világítást bevezettettük a díszterembe s a második félévben megkezdettük az iskolai tanulmányok szemléltetésére, kiegészitésére és elmélyítésére szolgáló előadásokat vetített képekkel. Ez előadásokra az érdeklődő szülőket, egyházi tanácsosokat is meghivtuk, akik élénk érdeklődéssel vettek részt bennök. Dr. *Gál Kelemen* febr. 13., 22-én és márc. 1-én a görög művészet kiválóbb alkotásairól, *Vári Albert* febr. 19-én és márc. 7-én Jézus életéről, dr. *Kiss Ernő* ápr. 11-én a régi Rómáról, dr. *Nyiredy* Géza ápr. 19-én és 26-án a sejtekről tartottak előadást.

Szept. 18-án Lorenz Olgo fejszámoló művész előadásán, okt. 25-én Szentkatolnai Demény Albert szavaló mester előadásán vettek részt tanulóink csekély díj mellett.

Nagyobb, több napos *tanulmányi kirándulást* az idén nem rendeztünk. Azonban kisebb kirándulásra több tanár vezette el egyes osztályok növendékeit.

Dr. Nyiredy Géza tanár a VI. o.-t ápr. 5-én a Reitter-féle gyufagyárba, máj. 21-én az V. o.-t a népegészségügyi kiállításra, máj. 22-én a IV. o.-t és máj. 23-án a II. o.-t a Rákóczi-kert fáinak tanulmányozására. *Dr. Tompa János* egészségtantanár máj. 20-án a VII. o.-t a népegészségügyi kiállitásra vitte el. *Kelemen Lajos* tanár április 30-án d. u. a VII. osztályt a kolozsvári köztemető legnevezetesebb sirjainak, május 2-án d. u. a VII. osztályt a kövendi unitárius templom XVIII. századi restaurált mennyezetének és az iparmúzeumnak, május 1-én d. e. a VII. osztályt az Erdélyi Múzeum képtárának, junius folyamán a VIII. osztályt az Erd. Múzeum Érem- és Régiségtárának s könyv-, kézírat- és levéltárának, a III. osztályt az Erd. Múz. régiségtárának ó- és középkori gyűjteményei megtekintésére vitte el.

Az állami felügyeletet Kuncz Elek tanker. kir. főigazgató, mint kormányképviselő gyakorolta. Febr. 21–27. napjain látogatta meg az intézetet. Minden tanár órájára bement, megvizsgálta az osztálykönyveket, írásbeli dolgozatokat, rajzlapokat, szépírási füzeteket; betekintett az igazgatói ügykezelésbe s a látogatás után tartott értekezleten a látottakon és tapasztaltakon megelégedését nyilvánította. A főhatóság a jegyzőkönyvben foglaltakat örömmel és megnyugvással vette tudomásul.

Dr. Jankovich Béla vallás és közoktatásügyi miniszter úr máj. 2–4. napjait Kolozsvárt töltvén sub auspiciis regis doktorrá avatás céljából, máj. 3-án intézetünket is meglátogatta. Az igazgató üdvözlése után meglátogatott egy leckeórát, megnézte a nagy könyvtárt, a történelmi- filológiai- esztétikai múzeumot, a dísztermet; élénken érdeklődött az angol és amerikai unitáriusokkal való viszonyunk és összeköttetésünk iránt s tetszésének több ízben kifejezést adott.

Az igazgató az év folyamán minden tanár előadásán ismételten hospitált, átvizsgálta a dolgozatokat és osztálykönyveket s megjegyzéseit közölte a tanári karral. A tanárok közül is többen hospitáltak. Az oktatási, nevelési és fegyelmezési eljárás lehető egyöntetűsége céljából kívánatos, hogy a rokon szakok tanárai egymás óráin minél gyakrabban megforduljanak s tapasztalataikat kölcsönösen kicseréljék. Hogy mennyire fontos dolog a hospitálás az egyöntetü oktatási és fegyelmezési eljárás céljából, mutatja az, hogy a kolozsvári tankerület igazgatói értekezlete kivánatosnak és szükségesnek mondotta ki, hogy a miniszter minden egyes tanárnak havonként legalább egy órán való hospitálását rendelje el.

Vallás-erkölcsi állapot. Unitárius növendékeink közül a felsőosztályuak (VI–VIII.) az egész év folyamán jelen voltak a vasárnap d. e. templomi istentiszteleten. A templomba az ifjúságot a tanári kar egy része kisérte. Az alsóosztályuak (I–V. o.) a téli időszakban (nov.–ápr.) az intézet tornatermében vasárnap délelőttönként Vári

Albert vallástanár vezetése mellett papnövendékek által tartott istentiszteleteken vettek részt; a nyári időszakban a templomban. Az istentiszteletet az intézetben a papnövendékek kellő buzgósággal és szorgalommal végezték. Részletesebb jelentés olvasható a papnevelő intézet értesítőjében.

A nem unitárius vallású növendékek saját felekezetök lelkészétől nyertek hitoktatást s ezek vezetése mellett teljesítették egyéb vallási kötelességeiket is. Jelentékenyebb panasz ez irányban nem fordult elő.

Áldozó csütörtökön tanulóink közül a következők *konfirmáltak:* Árkosy Lajos, Nagy Károly V., Antónya János, Balázs Ernő, Barabás Béla, Baranyai Lőrinc, Barta Vilmos, Csép Miklós, Csongvai József, Darkó Gábor, Gál Antal, Gálff Jenő, Gelei Sándor, Gyáni Zsigmond, Imreh Pál, Simándi Zsigmond, Szász József, Székely Rezső, Székely Tibor, Tanka Dezső, Ürmösy Géza, Vajda András, Zsigmond András és Zsigmond Károly IV. o. t.

A *fegyelmi állapot* általában jó volt. A tanulók legnagyobb része kifogástalan magaviseletet tanusit és könnyen fegyelmezhető. Gyermeki pajkosságból és meggondolatlanságból származó egy-két esetnél egy nehány komoly intelem, vagy dorgáló szó megtette a kellő hatást. Két tanulót igazgatósági megdorgálásban kellett részesítenünk, egyet el kellett tanácsolnunk.

Az *egészségi állapotról* az orvosi jelentés hátrább részletesen beszámol. Itt röviden csak annyit, hogy az egészségi állapot általában jó volt. Járványos betegség miatt nem kellett szünetelnünk, habár a helybeli intézetek közűl többnek betegség miatt szünete volt. *Tyroler László* IV. g. o. magántanulónk, aki már évek óta nehéz betegségben szenvedett, szept. 13-án a szülői háznál meghalt. Osztálytársai megjelentek temetésén.

A *rendes iskolai ünnepeket* ez évben is megtartotta az ifjúság okt. 6-án és márc. 14-én d. u. 3 órakor, minthogy 15-e már vakációra esett. Az ünnepek közül jelentőségében kiemelkedik a Kriza-önképzőkörnek máj. 3-án tar-

tott záróünnepe, mely az *önképzőkör fennállásának 80 éves fordúlója* emlékére szép és gazdag programmal tartatott s melyet aztán tánc követett. Müsora a következő volt: 1. Dürrner: Viharban. Énekkar. 2. Elnöki megnyitó. Hadházy Sándor VIII. o. t. 3. Mendelsohn: E moll hegedűverseny. Lakatos Imre VIII. o. t. Zongorán kiséri Höntz Arisztid orvostanhallgató. 4. Sajó Sándor: Vagyunk még magyarok. Szav. Gálffy Gábor VII. o. t. 5. Schumann: Andante. Apolló-kör. 6. Elnöki beszámoló. Hadházy Sándor VIII. o. t. 7. Székely nóták. Énekkar. 8. Monológ Boros László jogszigorló. 9. Paolo Tosti: Mattináta. Ének. Boros Sándor VIII. o. t. zenekar kiSérettel. 10. Mendelsohn: Vonósnégyes, op. 13. Előadják Lakatos F. VIII. (I. heg.), Holló Endre VIII. o. t. (II. heg.), Hadházy Sándor VIII. o. t. (viola), Sándor János zenetanár (cello). 11. Schumann: Dalnok átkából. Ének-zenekar.

Másik jelentőségére nézve messze kiemelkedő ünnep volt az igazgatóság és ifjúság által közösen rendezett *jóltevők hála-ünnepe* okt. 26-án d. e. 10 órakor, melyen *Brassai emlékezetéért* a főtanácsra összegyűlt tanácsosokon kivűl nagy és előkelő közönség vett részt. Az ünnepély műsora ez volt: 1. Luther: Erős várunk... Az ifjúsági énekkar. 2. Ima. Vári Albert vallástanár. 3. Megnyitó beszéd. Dr. Gál Kelemen igazgató. 4. Brassai emlekezete. Dr. Boros György teol. tanár. 5. Bihari kesergője. Vonósnégyes. Előadják: Boros Sándor, Hadházy Sándor, Holló Endre, Lakatos Imre VIII. o. t. 6. Emlékbeszéd jóltevőinkre. Tanka Gyula VIII. o. t. 7. Mozart: Larghetto, op. 108. Előadja az Apolló-kör. 8. Emlékezés jóltevőinkről. Írta Péterfi Albert, szav. Hadházy Sándor VIII. o. t. 9. Himnusz. Az ifjusági énekkar.

Ünnepély után az egész ifjúság a tanári kar és a közönség egy részének kiséretében kivonult a köztemetőbe, ahol dr. Gál Kelemen igazgató beszéd után megkoszorúzta Brassai sírját. (Az ünnepen elmondott beszédeket l. az Értesítő elején.)

A tanári kar ez évben is testületileg kereste fel a főtiszt

püspök urat, kinek névnapján a kar üdvözletét és jókívánságait az igazgató tolmácsolta.

Szept. 29-én testületileg tisztelgett *Fekete Gábor főgondnok úrnál* abból az alkalomból, hogy ő felsége a belső titkos tanácsosi méltósággal tüntette ki. A főgondnok úr az igazgató üdvözlő szavaira adott válaszában visszapillantott azokra az évekre, midőn mint felügyelő gondnok állandó összeköttetésben állott az intézettel s e napok kedves emlékeire hivatkozva jóindúlatáról biztosította a tanári kart.

Osztálytalálkozók. 1. *Az 1895-ben végzett osztálytársak* 15 éves találkozójukat 1912. szept. hó 5-én tartották. Megjelentek Biró Pál unitárius lelkész, dr. Benedek Miklós kolozsvári ügyvéd, dr. György János bodonkúti ref. lelkész, dr. Mikó Imre törvényszéki biró, dr. Pálffy József kolozsvári ügyvéd. Elhatározták, hogy öt év múlva 1917. szept. 5-én újból összegyűlnek 20 éves találkozóra.

2. *Az 1887-ben végzett osztálytársak* 1912. okt. 26-án tartották 25 éves találkozójukat. Megjelentek: Dr. Tompa Kamil, Vass Domokos, dr. Rosenberger Mór, Józan Miklós, dr. Gál Kelemen, dr. Pázsint Mihály, dr. Haftl Dezső, Kiss Aladár, Hadházy Sándor. Régebbi alapítványukat 370 K-val gyarapították, melyhez a felsoroltakon kivül hozzájárúlt még dr. Molnár Jenő is, aki akadályozva volt a megjelenésben. Testületileg tisztelegtek a püspök úrnál, Péterfi Dénes volt tanáruknál, sürgönyileg üdvözölték Pap Mózes nyug. tanárukat. Résztvettek a jóltevők emlékünnepén, egy részük a Brassai sírjának megkoszorúzásán is. Elhatározták, hogy öt év múlva, lehetőleg az iskolai évzáró ünnepély idején 30 éves találkozóra újból összegyűlnek.

3. *Az 1892-ben érettségit tett osztálytársak* okt. 26-án tartották 20 éves találkozójukat. Megjelentek: dr. Hintz György, dr. Krausz Miksa; dr. Hunwald Lajos, Borbély Ernő, dr. Ferencz József, Pálfi Márton, Dimény Mózes, Halmágyi Gábor, dr. Balázs Ferenc, Ürmösy Károly, dr. Tóth György. Dr. Hintz György társukat megbizták az

első találkozó alkalmával igért és befizetett összeg további kezelésével s ez alkalommal is gyarapították ez összeget. Rendeltetése az lesz, hogy *egy kölcsön könyvtár alap* létesíttessék belőle.

4. *Az 1882-ben végzett osztálytársak* okt. 27-én tartották 30 éves találkozójukat 9-en: Deák Miklós, Ujfalvi Károly, Osváth Gergely, Osváth Gábor, Gálfalvi János, László Miklós, dr. Simó Zsigmond, Árkosy Lajos és Orbók Ferenc. Meglátogatták Boros Sándor és Rotaridesz Mihály volt osztálytársaik sírját. Tisztelegtek a püspök úrnál, sürgönyileg Pap Mózes ny. tanárnál. 20 éves találkozójuk alkalmával a konviktus javára összegyűjtött 140 K-t most 180 K-val gyarapították s elhatározták, hogy 1917-ben az őszi főtanács idejében 35 évi találkozóra megint összegyűlnek.

5. Az 1902-ben végzett osztálytársak okt. 27-én gyűltek össze 10 éves találkozóra 12-en: dr. Balogh Gábor, dr. Sebestyén József, dr. Létay Dezső, dr. Kozma Béla, dr. Szathmári Miklós, Nagy Dénes, Gálfi András, Halmágyi János, dr. Simon István, dr. Brunner József, dr. Pétersberger Pál és dr. Várfalvi Mór. Tisztelegtek az igazgatónál, volt tanáraiknál s elhatározták, hogy *Kanyaró Ferenc emlékalap* c. alapítványt létesítenek s hogy 10 év múlva újra összegyűlnek. Elhunyt társukról, néhai báró Horváth Ferencről kegyelettel emlékeztek meg.

Vizsgálatok. A javító, pótló és felvételi vizsgálatokat aug. 30—31. napjain tartottuk meg, mely alkalommal 3 tanuló tett felvételi vizsgálatot. A VIII. o. vizsgáit máj. 5—7., a VIII. o. magántanulókét máj. 15—16-án. Az évvégi vizsgálatok jun. 14 20. napjain voltak; jun. 22-én d. e. 11 órakor volt a záró ünnep. A VIII. o. vizsgálatain egyházi vizsgáló biztosok voltak: Kozma Ferenc, dr. Boros György, Gyöngyösy Béla, László Domokos, egyh. tanácsosok. A többi vizsgákon: Gál Jenő, Zsakó István, Benkő Mihály, László Domokos, Veress József, Gyöngyösy Béla, Ürmössy Jenő, Albert Dénes, Keresztély Lajos, Boér Gergely, Lőrinczy Dezső, Pál Ferenc, Gyulay Árpád, Árkosy

Lajos, Kozma Ferenc, dr. Tóth György, dr. Köllő Gábor, dr. Ferencz József, Tarcsafalvi Albert, Hadházy Sándor, Végh Mihály, Ürmösi Károly.

A vizsgálatokat az idén is, mint már a tavaly, összevontan tartottuk: egy-egy osztályét minden tantárgyból egy félnap. A tanulmányi idő utolsó két hetét általános ismétlő összefoglalásokra fordítottuk, mikor a kétes tanulókat minden tantárgyból az igazgató és egy szaktanár jelenlétében alaposan kikérdeztük.

Alapítványok és adományok. 1. *Báró Győrffy Rózália ösztöndíj-alap.* Deréky Gyula úr boldog emlékezetű hitvestársa báró Győrffy Rózália emlékére «egyházához és vallásához való benső, hű ragaszkodásának szerény jeléül» a fennebbi címen 20.000 K alapítványt tett, melynek célja a kolozsvári unitárius főgimnáziumot, unitárius teológiai intézetet, vagy egyetemet látogató szegénysorsú, magyar honos, unitárius vallású arra érdemes ifjaknak az alapítvány évi kamataiból ösztöndíj alakjában segélynyújtás». A 20.000 K névértékű 4%-kal kamatozó magyar koronajáradék kötvény 800 K kamatjövedelméből két ösztöndij létesíttetett 400—400 K összeggel. Az ösztöndij élvezetébe a növendék rendszerint a gimn. I. osztályában lép és élvezi azt akadályok fel nem merülése esetén a gimnáziumon, teológián és egyetemen keresztűl. A gimn. elvégeztéig, hacsak lehetséges, a növendék az ösztöndíj élvezetében okvetlenül meghagyandó, ha csak erkölcsi magaviseletének hiányossága, vagy a tanulmányokban való nagyfokú hanyagsága vagy képtelensége az ösztöndíj megvonását megokolttá nem teszik. Az ösztöndíj időközi megvonása esetén az ösztöndíj ugyanazon osztályú, arra érdemes más szegénysorsú unitárius növendéknek adandó ki, ilyen nem létében újólag I. gimnáziumi osztályú növendéknek. A gimnázium végeztével azonban az ösztöndíjat élvező képessége az E. K. Tanács által alakított bizottság által megvizsgálandó és az ösztöndíj csak az esetben adandó ki a teol. vagy egyetemi évekre is, ha eddig felmutatott képességei és tanulmányai megokolttá te-

szik, hogy tanulmányait a tudományos pályán folytassa. különben a gimn. végeztével lépjen valamely gyakorlati pályára. Ilyen esetben az ösztöndíj nem egy I. g. o. növendéknek, hanem az érettségit letett más, de szegénysorsú alkalmas növendéknek adandó ki és csak ilyen nem létében adandó újólag I. g. o. növendéknek. Csak az a körülmény, hogy az ösztöndíjat élvező, különben megfelelő növendéknél jelesebb is van a gim.-ot végzők között, nem ok, hogy az ösztöndíj élvezőjétől az ösztöndíj e miatt az egyetemi évekre elvonassék.

Az ösztöndíj adományozása és elvonása az E. K. Tanács joga; de az alapítványtevő «egyes kivételes esetekben» fenntartja magának e jogot s ez alapon az egyik ösztöndíjat «boldogúlt neje keresztfiának, a jelenlegi főpásztor unokájának Végh József 2. el. o. tanulónak» itélte oda.

Az alapítványt az E. K. Tanács 1912. okt. 9-én tartott ülésében 1182. sz. határozatával hálás köszönetének kifejezése mellett elfogadta, életbeléptetését 1913. évi jan. hó 1-től kimondotta s az igazgatóságot a második ösztöndíj betöltése ügyében javaslat előterjesztésére útasította. A kollégiumi igazgatóság a nagybecsű alapítványért a maga részéről is kifejezte hálás köszönetét.

2. *Az 1887-ben végzett osztálytársak alapítvány-gyarapítása.* Az alapítványhoz hozzájárúltak dr. Tompa Kamil ügyvéd, Vass Domokos tanár, dr. Rosenberger Mór orvos, dr. Molnár Jenő ügyvéd, Józan Miklós esperes, dr. Gál Kelemen kollégiumi igazgató, dr. Pázsint Mihály lelkész, dr. Haftl Dezső orvos, Hadházy Sándor egyh. pénztáros és Kiss Aladár lelkész. A régebbi alapítványt 370 K-val gyarapították, mely összeget be is fizették. A kamat 1 %-a mindig tőkésítendő, a többi része «használtassék első sorban az alapítványtevőknek kollégiumunkban tanuló fiai jutalmazására, illetőleg segélyezésére, másodsorban az alapítványhoz hozzá nem járúlt osztálytársak gyermekeinek segélyezésére s ilyenek nem létében az igazgatóság itélete alapján szorgalmas, jó magaviseletű, unitárius tanulók jutalmazására, illetőleg segélyezésére.

Az E. K. Tanács nov. hó 20-án tartott ülésében 1265. tan. sz. a. az alapítványt köszönete kifejezése mellett elfogadta s a beadott összeget beutalta a központi pénztárba külön cím alatt való kezelés végett.

3. *Benkő Mihály* takarékpénztári igazgató, egyházi tanácsos régi konviktusi alapítványát 600 K-val gyarapította, a kolozsvári Gondoskodó Társaság 136 sz. betéti könyvén 5034 K 19 fillért helyezvén el, melynek kamataiból most most már egy 250 K-s egész konviktusi ösztöndíj adandó.

4. *Péterfi Zsigmond* nyug. vasúti igazgató a Ferencz József püspök úr nevére régebben tett alapítványa gyarapítására ez évben is 50 K-t adott.

5. A *Kolozsvári Közhasznú takarékpénztár* 100 K névértékü részvényt küldött a konviktus javára, mellyel régebbi alapítványát 250 K-ra emelte; *a Kolozsvár megyei takarékpénztár* az idén is 70 K-t küldött segélyző alapunk gyarapítására; dr. *Ferencz József* egyh. jogtanácsos 250 K-át adott egy tanuló konviktusi költségei fedezésére. Dr. Tauber Farkas ügyvéd 10 K-t adott a segélyző alapnak.

Hálás kötelességemnek ismerem, hogy az intézet nevében e helyen is kifejezzem köszönetemet a nagylelkű alapítványtevőknek és adományozóknak.

Internátus. Főfelügyelője az igazgató. A közvetlen felügyeletet dr. *Borbély Ferenc* okl. tanár és *Gálfi Zsigmond* végzett tanárjelöltek gyakorolták, mint internátusi felügyelők s *Deák Ferenc* végzett és *Lőrinczi István* III. é. tanárjelölt tanulmányi felügyelők úgy, hogy a silentiumok alatt 4 dolgozó-szobában állandó volt a felügyelet. Bennlaktak az intézetben, a tanulók dolgozó- és háló-szobáinak közvetlen szomszédságában. Az intézeti rendre, csendre, silentiumra, szóval a napirend megtartásáráa felügyeltek, a tanulásra és előkészületre rendelt időben a dolgozószobákban jelen voltak s a tanulókat leckéik megtanulásában, feladataik elkészítésében segítették, utasították. Az internátusi tanulók előmenetelének ellenőrzésére naplót nyitottunk.

Az internátus történetében nevezetesebb mozzana hogy a felügyelők fizetését 1913. jan. 1-től 500 K-ról 6 K-ra emeltük. A dolgozó-szobák száma a régi zenete áthelyezésével eggyel szaporodott. 119 K költséggel drb. asztalt és egy vizes kannatartó polcot készíttettün Szállásba és kosztba fogadtuk az 1912. juniusában ta tott kerületi ifjúsági tornaversenyre jött intézetek köz a nagyszebeni, fehértemplomi, békéscsabai, verseci és sz noki középiskolákat mintegy 200 tanulóval; szállást a tunk az Erdélyrészi Méhész-egyesület aug. 18—19. na jain tartott közgyülésén, továbbá a községi és körjegyző nek aug. 28-án tartott közgyülésén megjelent tagokna a székelyudvarhelyi állami kő- és agyagipari szakisko kiránduló tanulóinak.

Felterjesztésünkre az egyh. képv. tanács a *bennlak egyetemi hallgatókra* nézve kimondotta, hogy ezután köt lesek félévenként az egyetemen minimumként előírt ór számból kollokválni s indekszüket az igazgatónál bem tatni különben a következő félévre elveszítik a bennlak kedvezményét.

Bennlakó tanulók száma: felvétetett 199 gimnázium 2 elemi iskolai tanuló és 20 egyetemi hallgató, *összese 221,* a múlt évinél több 13-mal. *Vallásra nézve: 194* un tárius, 12 ref., 1 ág. ev., 4 r. kath., 2 g. kel., 8 izr. Évkö ben kilépett az internátusból 5 gimn. tanuló, 5 egyeten hallgató. Év végén *a bennlakó tanulók száma:* 211. múlt évinél több 10-zel. *Vallásra nézve:* 184 unitáriu 12 ref., 1. ág. ev., 4. r. kat., 2 gör. kel., 8 izr. *Összesen 21*

A *konviktus* gondnoka Kovács Kálmán tanár. Az é kezés ideje reggel 7, délben 1, este $^3/_4$ 7 óra.

Az étkezésnél a közvetlen felügyeletet az internátu felügyelők és az asztaltársaságok fejei gyakorolták, aki VIII. és VII. o. tanulók. A papnövendékek és az egyeten hallgatók külön szobában külön asztaltársaságban étke tek. Az étkezést minden alkalommal rövid imádság előzt meg.

Történetében nevezetes mozzanat, hogy az elmúlt é

vel a házi kezelés rendszerére tértünk át. Árlejtési hirdetés útján biztosítottuk a kenyér, tej, hús, fűszer és a fa szállítását. Megállapítottuk a házi kezelés mellett a konviktus költségeit, mely a napi 78 fillér fejenkénti ellátási díj mellett a személyzeti és egyéb dologi kiadásokat is számítva 3000–3200 K-val több, mint a bérleti rendszer mellett. Megállapítottuk a naplókat, az elszámolás módját. Egy gazdasszonyt, egy szakácsnőt, 3 női és 2 férfi cselédet fogadtunk. A konv. gondnok tiszteletdíját a főhatóság e rendszer mellett megnövekedő teendőire tekintettel 200 K-val emelte. Azoknak a tanulóknak, akik ebéd mellett reggelire és vacsorára egy-egy cipót kapnak, a díját 20 K-ról 26 K-ra kellett emelnünk.

Hogy pénzügyileg hogy fog zárulni ez az esztendő, azt még nem tudjuk; de azt mindjárt kezdetben s az egész éven át örömmel tapasztaltuk, hogy tanulóink ellátása minőség és mennyiség tekintetében határozottan javult s az egész esztendőn át jelentékeny panasz e tekintetben nem fordult elő.

Konviktusi tagok száma: felvételetett 18 papnövendék, 196 gimnáziumi, 2 elemi iskolai tanuló, 7 egyetemi hallgató, *összesen 223* (tavaly 211). *Vallásra nézve: 196* unitárius, 12 ref., 1 ág. ev., 4 r. kath., 2 g. kel., 8 izr. Évközben kilépett 3 papnövendék, 5 gimn. tanuló, 2 egyetemi hallgató, *összesen: 10. Év végén a tagok összes száma:* 213, a múlt évinél több 9-cel. *Vallásra nézve:* 186 unitárius, 12 ref., 1 ág. ev., 4 r. kath., 2 g. kel., 8 izr. *Összesen* 213.

———

V.

Fontosabb rendeletek.

Az 1911—12. isk évben a múlt évi értesitő lezárása után:

E. K. T. 660. tan. sz. a. hozzájárul a konviktus h[illegible] kezeléséhez s felhiv a szükséges intézkedések megtétel[illegible]

E. K. T. előterjesztésünkre 577 tan. sz. a. az ele[illegible] isk. tanítók lakáspénzét 1912. VII. 1-től 510 K-ról 7[illegible] K-ra emeli.

E. K. T. 661. tan. sz. a. a VII. és VIII. fiz. osztály[illegible] ba előléptetett tanárok lakáspénzét megfelelően állap[illegible] meg.

E. K. T. 662. tan. sz. a. Koncz Rudolfot és dr. B[illegible] bély Istvánt h. tanárnak alkalmazza.

E. K. T. 671. tan. sz. a. 33 tanulónak 300 K 70 f[illegible] szünidei konv. díjat enged el.

E. K. T. 780. sz. a. Kelemen Lajosnak 1912. VII. [illegible] től 300 K fizetésemelést utal ki.

E. K. T. 697. tan. sz. a. a tantárgyfelosztást jóv[illegible] hagyja s az óradíjakat dr. Borbély, Gálfi L. és Rég[illegible] részére kiutalványozza.

E. K. T. 698. tan. sz. a. az igazgatóság által kez[illegible] isk. alapok számadásairól jelentésünket jóváhagyólag v[illegible] szi tudomásul.

E. K. T. 721. sz. a. dr. Borbély Ferenc és Gálfi Zsi[illegible] mond v. tanárjelölteket intern. felügyelőknek alkalmaz[illegible]

E. K. T. 725 tan. sz. a. a Berde tanári jutalom sz[illegible] bályzatát úgy módosítja, hogy a rendes torna- és éne[illegible] zenetanítót is beveszi az igényjogosultak közé.

E. K. T. 730. tan. sz. a. a szept. írásb. érettségi vizsgálat idejéül szept. 5–7, a szóbeli idejéül 12-ét kitűzi; elnöknek Kozma Ferencet, tagokul báró Petrichevich-Horváth Kálmán és Fekete Gábor főgondnokokat kéri fel.

E. K. T. 814. sz. a. a kollégiumi 2 bérlakás megszűnése következtében a teol. dolgozó szobák, a zeneterem, levéltár és levéltári dolgozó-szobák helyét kijelöli.

E. K. T. 847. tan. sz. a. a Berde-tanári jutalomdíjat 1911–12-re Hidegh Mihály tanárnak ítélte oda.

V. K. M. 103959. (891. eln.) sz. a. a szept. érettségi vizsgálatra kormányképviselőnek dr. Vass Miklós kaposvári áll. főgimn. tanárt küldötte ki.

E. K. T. 873. tan. sz. a. 133 tanulónak 19080 K konv. kedvezményt oszt ki.

E. K. T. 874. tan. sz. a. a két tárgyból elégtelen tanulóknak javító vizsgálatra engedélyt ad.

E. K. T. 916. tan. sz. a. az igazgató 1911—12. évi számadását az iskolai nyomtatványokról elfogadja s a felmentést megadja.

E. K. T. 929. tan. sz. a. az igazgató 1911—12. évi számadását a kórházi és gyógyszertári költségekről elfogadja, a felmentést megadja, s a költségek megtérítésére nézve valamely új módozat kidolgozására utasít.

Az 1912—1913. iskolai évben.

V. K. M. 110630. sz. a. (959. tan.) engedélyt ad arra, hogy a 14. r. tanári szék ne klassz. filol., hanem magyar-német szakos tanárral töltessék be.

E. K. T. 990. tan. sz. a. elfogadja a Brassai emlékére rendezendő «Jóltevők emlékünnepe» tárgysorozatát.

E. K. T. 1018. tan. sz. a. az ének- zeneterem felszerelésére 1436 K 72 fillért kiutalványoz.

E. K. T. 1182. tan. sz. a. közli a báró Győrffy Rozália alapítvány alapító levelét.

E. K. T. 1173. tan. sz. a. a konviktus 1911—12. isk. évi számadását elfogadja s a felmentést megadja.

V. K. M. 142678. sz. a. (1254. eln.) miniszteri megbizottul a főgimn. meglátogatására Kuncz Elek tanker. kir. főigazgatót küldötte ki.

V. K. M. 125927. sz. a. két megürült erdélyi kincs-
ösztöndijat Nagy Lajos VIII. és K. Nagy Imre VI. o
nak adományozza.

E. K. T. 1265. tan. sz. a. az 1887-ben végzett osztá
társak alapítvány-gyarapítását (370 K) köszönettel e
gadta s beutalta a központi pénztárba.

E. K. T. 1324. tan. sz. a. dr. Borbély István r. ta
fizetését 1912. nov. 1-től kiutalja.

í E. K. T. 1372. tan. sz. a. Koncz Rezső h. tanár
mondásával megüresedő óráit dr. Borbély Ferenc és G
Zsigmond óraadó tanárokra bizza.

E. K. T. 1306. tan. sz. a. az 1911—12. isk. évi sz
adást elfogadja s a felmentést megadja.

E. K. T. 1339. tan. sz. a. közli a főt. 111. sz. határo
tát, amely szerint az egyházköri közgyűlésnek tagjai a
a tanárok, akik a főtanács tagjai.

E. K. T. 1378. tan. sz. a. 115 tanulónak 3400 K t
díjat enged el s a kökösi Serester Anna alap terhére
tanulónak 250 K-t.

E. K. T. 1450. tan. sz. a. a 10 perces tornázást a
félévtől kezdve kisérletképen bevezetni rendeli.

E. K. T. 1487. tan. sz. a. dr. Tompa Jánost 1912.
1-től 3 évre kinevezi isk. orvosnak és egészségtantanár
s tiszteletdíját 200 K-val 800 K-ra emeli.

1913-ban.

V. K. M. 153148. sz. rend. (1479. eln.) kiadja a tan
fizetés kiegészítések kimutatását 1912. II. felére.

V. K. M. 155956. sz. rendelete, mellyel középisko
tanulóknak a felnőttek sportegyesületeibe való belépést
tiltja s intézeti testgyakorló körök alapszabályszerű sz
vezését rendeli el.

E. K. T. 715. tan. sz. a. javaslatot kér az el. isk
énektanítás ügyében.

E. K. T. 1407. tan. sz. a. javaslatot kér a nép- és
zépisk. vallástanítás tanterve ügyében.

E. K. T. 1514. tan. sz. a. az 1913—14. isk. évtől ke
ve a Derzsi János konv. ösztöndijnál három új 210 K
állást nyit meg.

V. K. M. 168437. sz. leírata (13 tan.) szerint a tanároknak családi pótlékot nem engedélyezhet.

E. K. T. 213. tan. sz. a. kitűzi a VIII. o., továbbá az érettségi irásbeli és szóbeli vizsgálat idejét s vizsgáló biztosokat küld ki.

V. K. M. 21891. sz. rendelete (253. eln.) az ifjusági könyvtárak felülvizsgálása s oda nem tartozó könyvek kiselejtezése tárgyában.

E. K. T. 331. tan. sz. a. a báró Győrffy Rozália ösztöndijat Végh József 2 el. és Molnár Miklós I. g. o. t.-nak itéli oda.

E. K. T. 358. eln. sz. a. közli, hogy a tanker. főigazgató (405. sz.) máj 5—6-án a marosvásárhelyi ref főgimnáziumban igazgatói értekezletet tart.

E. K. T. 325. tan. sz. a. a kormányképviselő látogatásáról felvett jegyzőkönyvben foglaltakat örömmel és megnyugvással vette tudomásul.

V. K. M. 43545. sz. rendelettel (465. eln.) szünidei fizikai tanfolyamot rendez, melyre Hidegh Mihály tanárt fölvette.

E. K. T. 475. tan. sz. a. felhatalmazást ad, hogy jun. 15. határidővel klassz.-filológiai tanszékre pályázatot hirdessünk.

V. K. M. 48685. sz. a (525 eln.) az érettségi vizsgálatokhoz kormányképviselőül Máthé György áll. főg. tanárt küldötte ki.

E. K. T. 531. tan. sz. a. a vizsgálatok sorrendjét jóváhagyja s a vizsg. biztosokat kiküldi.

V. K. M. 32745. sz. a. megküldi a tanári fizetés kiegészítések 1913. I. félévi kimutatását.

V. K. M. 1803. eln. sz. rendeletével az oktatás különböző fokai között egység és összehangzás teremtése céljából a *Néptanítók Lapját* a gimnáziumoknak is megküldi.

VI.

Az igazgatóság működése.

A kollégiumi igazgatóság hatáskörébe tartozik az egész épület feletti felügyelet, a konviktus, a bennlakó gimnáziumi és elemi iskolai tanulók és egyetemi hallgatók ügyei, a kollégium adminisztrativ ügyeinek intézése s a főgimnázium és elemi iskola minden ügye.

Az igazgatóság elnökei: Kozma Ferenc kir. tanácsos, nyug. tanfelügyelő, a M. Tud. Akadémia levelező tagja; Gál Jenő kir. táblai tanácselnök, iskolai felügyelő-gondnokok.

A lefolyt évben az elnöki tisztet legtöbbször Gál Jenő gondnok teljesítette.

Előadó: dr. Gál Kelemen igazgató. Tagok: a teológiai és gimnáziumi rendes és helyettes tanárok. Osztályozó tanácskozásokon az óraadó tanárok is jelen voltak.

Jegyző: dr. Kiss Ernő tanár.

Az igazgatóság a mult évi értesítő lezárása óta **1912** június hó 14-től 1913 június hó 3-ig 19 ülést tartott, melyeken 331—401. (1911—12.) és 1—371. (1912—13.) jegyzőkönyvi pontok alatt az intézet adminisztrativ és tanulmányi vezetésével foglalkozott.

A tárgyalt ügyek közül kiemelem a következőket:

Mindjárt az év elején az igazgató elnöklete mellett különböző szakbizottságokat küldöttünk ki az *egyes szertárak és gyűjtemények* állományának számbavételére és felülvizsgálására. Ezek a bizottságok eljárván megbizatásukban, jelentésük során meghatároztuk, hogy a szertárakról új leltárak vétessenek fel 1912 szept. 1. állapottal. Ezek a *leltárak* elkészültek. Elkészítettük továbbá

az egész intézet összes felszereléseiről az új leltárt, amely már csak a főhatóságtól végre kiküldött bizottság hitelesítését várja. Ez nagy és fáradságos munka volt, mely az iskolai év első négy hónapjának minden szabad idejét teljesen igénybe vette. Nagy munkát adott a *zeneterem bebútorozása, a levéltáros dolgozó-szobájának* és a *levéltár két helyiségének céljára való berendezése*, az *értéktelenebb könyvtári anyag kiválogatása* és a könyvtárból a levéltárba való átszállítása. Ez évben szereltük fel a természetrajzi előadó-terembe a kapcsoló-táblát és vezettük be a díszterembe a villamos vezetéket, amely most már lehetővé teszi a vetített képekkel való sorozatos előadásokat.

A főhatóság megbizása alapján elkészítettük és felterjesztettük *a gimnáziumi és elemi iskolai vallástanítás tervét*, amely most az illetékes szakbizottságok felülvizsgálását és kritikáját várja. Ez ügyben is természetesen több rendkivüli bizottsági ülést tartottunk.

Örömmel és megnyugvással jelenthetjük, hogy az *egyházi és iskolai szolgák nyugdíját* az őszi főtanács egy 1913 jan. 1-vel életbe léptetett szabályzattal biztosította. Az igazgatóság javaslata az volt, hogy az egyház és az alkalmazottjai által évenként fizetendő illetékek s az így gyűjtendő külön alap erejéig kapjanak nyugdíjat. A főtanács azonban kimondotta, hogy a szabályzatban foglalt korlátozások mellett külön létesítendő alap nélkül is biztosít a szolgálatra képtelen alkalmazottaknak ellátást. A szabályzat alapján felvétettek a nyugdíjintézetbe a jelenleg szolgáló gépész és az összes szolgák.

A *Kismező* játéktér ügyében nem merült fel újabb mozzanat.

A városi tanács egy jóváhagyott szabályrendelet alapján az intézetbe *vízórákat* állíttatott be.

A *tűzifa* évről-évre drágul. Az idén már 9.65 K-t kellett fizetnünk 1 m³-ért.

Ez ügyeken kivűl az évről-évre rendszerint előforduló ügyek intézésével foglalkozott az igazgatóság.

VII.

Személyzet.

A) Tanári testület

a) Rendes tanárok.

1. *Gál Kelemen,* bölcsészetdoktor, a kollégium igazgató-tanára, az internátus felügyelője, a Keresztény Magvető egyik szerkesztője, az Egyetemes Filológiai Társaság, az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület választmányi, a Magyar Paedagogiai Társaság, az Erd. Múzeum-Egylet bölcselet-, nyelv- és történettud. szakosztályának választmányi, az E. K. Tanács tagja, az E. M. K. E. jegyzője, az áll. polg. iskola gondnokságának tagja. Tanított filozófiai propaedeutikát és pótló irodalmat a VIII. o.-ban, vezette az oráció-gyakorlatokat heti 7 órában. Tanít 1891. óta.

2. *Nagy Gyula,* a rajzszertár őre. Tanított rajzoló geometriát I—IV. osztályban, görögpótló rajzot V—VIII. osztályban, szabadkézi rajzot az önként ajánlkozóknak, heti 18 órában. Tanít 1880 óta, főgimnáziumunknál 1891 óta.

3. *Nyiredy Géza,* bölcseletdoktor, a természetrajzi szertár őre, a kolozsvári gyógyszerészgyakornoki tanfolyam vezető tanára, a Kir. Magyar Természettud. Társulat, az Erd. Múzeum-Egylet, a Magyarországi Gyógyszerész-Egyesület, a Délmagyarországi Közművelődési-Egylet, az Erdélyi Kárpát-Egylet választmányi, az Országos Középiskolai Tanáregyesület Kolozsvári Körének, az E. K. Tanácsnak tagja, a Kolozsvári Önkéntes Mentő-Egyesületnek ellenőre, a Kolozsvári F. J. Tud. Egyetemi Gyógyszerészettanhallga-

tók Önképző -és Segitőegyesületének tiszteleti tagja. Tanított földrajzot a III. o.-ban, természetrajzot az I., II., IV., V., VI. o.-ban heti 15 órában. Tanít 1889 óta.

4. *Vári Albert*, tanított vallástant az I—VIII. osztályokban heti 16 órában, vezette az ifj. istentiszteleteket. Tanít 1909 szept. 1. óta.

5. *Pálfi Márton*, az V. o. főnöke, a Kriza önképzőkör vezetője, a kollégiumi nagy könyvtár őre. Tanított magyart a III., VIII., latin nyelvet az V. osztályban, heti 15 órában. Tanít 1897 óta.

6. *Hidegh Mihály*, a VIII. o. főnöke, a természettani szertár őre. Tanított mennyiségtant az I., III., IV., V., természettant a VIII. osztályban, heti 17 órában, gyorsírást az önkéntes tanulóknak heti 2 órában. Tanít 1899 óta.

7. *Kiss Ernő*, bölcseletdoktor, az I. o. főnöke, a tört.-filológiai szertár őre, az igazgatósági ülések jegyzője. Tanított magyart az I. o.-ban, latint az I., VIII. o.-ban, heti 15 órában. Tanít 1901 óta.

8. *Márkos Albert*, a II. o. főnöke. Tanított magyart a II., latint a II. és VII. o.-ban, heti 16 órában. Tanít 1898 óta.

9. *Barabás Ábel*, bölcseletdoktor, a felső oszt. olvasóegyesületének vezetője. Tanított németet a VII., VIII. o.-ban, magyart a IV. és V., pótló irodalmat a VII. o.-ban heti 16 órában. Tanít 1903 óta.

10. *Kovács Kálmán*, a III. osztály főnöke. Tanított latint a III., történelmet a IV., V., földrajzot az I. o.-ban, heti 15 órában. Tanít 1904 óta.

11. *Kelemen Lajos*, az Erd. Múz. Egyesület titkára, a Székelyek Története pályadij-alap bizottságának jegyzője, egyházi levéltáros. Tanított történelmet a III., VI—VIII., földrajzot a II. o.-ban, heti 15 órában. Tanít 1905 febr. óta.

12. *Uzoni Imre*, a VII. o. főnöke. Tanított mennyiségtant a II., VI—VIII. o.-ban, természettant a VII. o.-ban, heti 17 órában. Tanít 1906 óta.

13. *Dr. Varga Béla,* a IV. o. főnöke. Tanított latint a IV., görögöt az V., VIII., pótló irodalmat a VI. o.-ban heti 18 órában.

14. *Dr. Borbély István,* a VI. o. főnöke, az alsó osztályok olvasó egyesületének vezetője. Tanított németet a III—VI., magyart a VI—VII. o.-ban, heti 19 órában. Tanít 1911 szept. 1. óta.

15. *László Gyula,* okl. tornatanító, vívómester, a kolozsvári Tanári Kör, a Magyarországi Tornatanítók Egyesületének tagja, a Kolozsvári Athletikai Club művezetője és a Kolozsvári Kereskedelmi Akadémiai Sportkör főjegyzője. Tanított testgyakorlást az I—VIII. o.-ban heti 16 órában, olasz vívást az önkéntes tanulóknak heti 3 órában, vezette a játék-délutánokat négy csoportban és a 10 perces tornázást. Tanít 1899 óta.

16. *Sándor János,* r. ének-zenetanító, a zeneszertár őre. Tanított éneket az I—VIII. o.-ban. (8 ó.), vezette az énekkart (heti 5 ó.) és az Apolló-kört (heti 2 ó.) heti 15 órában. Tanított zenét az önként jelentkezett tanulóknak.

b) Óraadó tanárok.

Koncz Rezső h. tanár eltávozása után dec. 1. óta:

1. *Dr. Borbély Ferenc* okl. tanár tanított pótló irodalmat az V., latint a VI. o.-ban heti 8 órában.

2. *Gálffy Zsigmond* végzett tanárjelölt görögöt a VI—VII. o.-ban heti 10 órában.

3. *Gálfi Lőrinc,* teol. r. tanár. Tanított angolt a VI—VIII. o.-ból önként ajánlkozóknak heti 2 órában. E minőségben tanít 1909 szeptember 1. óta.

4. *Dr. Tompa János* orvos-doktor, iskolai orvos és egészségtan-tanár. Tanított egészségtant a VII. osztályban heti 2 órában. Tanít 1906 szeptember óta.

5. *Régeni Áron,* a kollégiumi elemi fiuiskola tanítója. Tanított szépírást az I—II. o.-ban, 2 órában, kézimunkát 3 csoportban heti 6 órában. Tanít 1901 óta.

c) A más vallásu tanulók hitoktatói.

1. *Tárkányi György*, a ref. főgimn. hittanára. Tanította a ref. vallású tanulókat.
2. *Fábry Viktor*, ág. ev. lelkész és *Grósz János*. Tanították az ág. ev. vallású tanulókat.
3. *Dr. Hám Antal*, róm. kath. hittanár. Tanította a róm. kath. tanulókat.
4. *Ocskó Lajos*, róm. kath. hittanár. Tanította a róm. kath. tanulókat.
5. *Simu S. Péter*, gör. kath. hitoktató. Tanította a gör. kath. vallású tanulókat.
6. *Sava László*, tanította a gör. kel. vallású tanulókat.
7. *Dr. Eisler Mátyás*, a neológus izr. hitközség főrabbija.
8. *Lőwy Mór*, az orthodoxus hitközség hitoktatója. Tanították az izr. vallású tanulókat.

B) Intézeti alkalmazottak és szolgák.

1. *Andrási Ferenc*, intézeti gépész. 1907 ápr. 1. óta.
2. *Istvánffy Sándor*, kapus 1908 ápr. 1-től.
3. *Szász Dénes*, 1902 szept. 1. óta.
4. *Szathmáry János*, szolgált mint kapus 1906 okt. 15-től 1908 ápr. 1-ig, ettől kezdve mint szolga.
5. *Vargyas András*, 1909 márc. 26-tól.
6. *Bodoczi Márton*, 1912. ápr. 1-től.

VIII.

Tanárok irodalmi működése.

Dr. Barabás Ábel: Petőfis Liebesroman. (Vossische Zeitung, 1912. aug. 18.) Petőfi és a vallás problémája. (Pesti Napló, 1913. márc. 23.) Psychologie der ungarischen Rasse. (Neues Pester Journal, 1913. ápr. 16.) Die Wirkung der geographischen Lage auf die Ungarn. (Königsberger Hartungsche Zeitung, 1913. ápr. 6.) Goethe. (Budapesti Hirlap, 1912 jul. 28.) Kennst du das Land? (Leipziger Neueste Nachrichten, 1913. ápr. 14.) Aus Nietzsches Bekentnissen. (Neues Pester Journal, 1912 augusztus 1. Nietzsche and Petőfi. (Evening Standard and St. James Gazette, London, 1912. máj. 20.) Ein Nietzsche-Problem. (Hamburger Fremdenblatt, 1912. nov. 16.) Byrons zweite Heimat. (Neues Pester Journal, 1912. máj. 5. Ugyanaz utánnyomásban: Dresdener Anzeiger, 1912. nov. 5.) Olaszország Byron fantáziájában. (Az Ujság, 1912. dec. 17. Dickens. (Magyarország, 1912. dec. 25.) Bayreuth alkonya. (Budapesti Hirlap, 1912. aug. 31.) Liszt és Károly Sándor nagyherceg. (Budapesti Hirlap, 1912. okt. 25. A mai Weimar. (Budapesti Hirlap, 1912. aug. 18.) Bornholm. (Fremden-Blatt, 1912. szept. 12. Az örök nőiség problémája a világirodalomban. (Felolvasás a budapesti Dávid Ferenc Egyletben, 1912. nov. 16.) Binz. (Magyarország, 1912 szept.) Az ember tragédiája. (Bevezető előadás a kolozsvári Nemzeti Szinház ifjusági előadásán, 1913. máj. 17.) Nehány szó a Petőfi-kérdéshez. (Irodalomtörténet, 1913. március.

Dr. Borbély István. Egyetemes Philologiai Közlöny,

(1913. március). A legrégibb unitárius templomi énekeskönyvek. Irodalomtörténet. (1913. február). Meliusz Juhász Péter, (junius). Unitárius drámák a XVI. században. Erdélyi Muzeum (1912. október). A debreceni disputa, (junius) Pintér tüzetes irodalomtörténete III. és IV. kötetének birálata. Keresztény Magvető (1912. 3. füzet) Arany Tamás, (5. füzet) Bod Péter az unitáriusokról, (6. füzet) Kriza levelei Toldy Ferenchez. Jelen évi Értesítőben: A magyar XVI. század vezető eszméi.

Dr. Borbély Ferenc: Császár Károly: Medgyesi Pál élete és működése. (Keresztény Magvető XLVI. évf. Könyvismertetés). Kriza János: Vadrózsák. (Ker. Magv. XLVII. évf. könyvismertetés. Enyedi György: Gisquardus és Gismunda. Kiadta Henrich Arnold. (Ker. Magv. XLVIII. évf. Birálat.) A Keresztény Magvető I—XLVII. évfolyamának tárgymutatója és tartalomjegyzéke. (Sajtó alatt.)

Dr. Gál Kelemen. Ujabb irányok a pedagógiában. Modern Magyar Pedagógusok könyvtára. I. füzet. II. kiadás. Sárospatak. Fischer Lajos könyvkiadó hivatala. 1912. Ára 2 K. Unitáriusok Németországban. Keresztény Magvető 1913. I. f. Dr. Szelényi Ödön: Schleiermacheer pedagógiája (könyvism.) U. o. — Egyházi állapotok Magyarországon. Ker. Magvető 1913. II. füz. — Brassai nyelvtanítási reformeszméiről. U. o. Egyháztörténeti adatok: Lázár István és Nagy György külföldi akadémiták levelei Agh István püspökhöz. Ker. Magvető 1913. II., III. füzet. Oktatási órák között való tornázás. Felolv. a kolozsvári tanári körben. Megjel. a kolozsvári tanker. III. igazgatói értekezletének jegyzőkönyvében. Megnyitó beszéd a jóltevők emlékünnepén; beszéd Brassai sírjának megkoszorúzásánál és üdvözlő beszéd tanári beiktató ünnepélyen. Megjelentek az értesítőben. Előadást tartott a kolozsvármegyei Általános Tanítótestület könyvbiráló bizottságának ülésén. Szerkesztette a Keresztény Magvetőt, melynek *Különfélék* rovatát kevés kivétellel írta.

Kelemen Lajos: Müvészeti adatok az E. M. E. irománytárában. (Művészet 1912. 218—27 l.) A szászencsi oláhok.

(Erdélyi Múzeum 1912. 244—46). Suky István magyar menedéklevele 1508-ból. (Erd. Múzeum 1912. 257—61). Teleki Mihály halála és temetése. (Erd. Múzeum 1913. 152—61). Az E. M. E. gyulafehérvári vándorgyűlésének története. (Az E. M. E. VII. vándorgyűlésének emlékkönyve 3—15.) Pókai Sárosi János végrendelete. (Keresztény Magvető 1912. 294—98).

Dr. Kiss Ernő, az Erdélyi Irodalmi Társaság másodtitkára, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság és az Erdélyrészi Gyorsírók Társaságának választmányi tagja. 1913. ápr. 1-ig szerkesztette az Erdélyi Lapokat. Sok kisebb-nagyobb cikke jelent meg ebben. Ezeken kivül: Szemere és az októberi diploma (Magyar Figyelő 1912). Szemere Bertalan (Kolozsvár 1912). Előadást tartott az iparos ifjak továbbképzésére alakúlt bizottság előadásai és az ifjúsági színi előadások során.

László Gyula: Van-e a testgyakorlásnak üdítő hatása és mikor tornáztassunk? A Budapesti Orvosi Ujság Tudományos közleményei, a Közegészségi és Törvényszéki Orvostudományi Szemle külön lenyomata, 1912. 1. sz. A tizperces tornázásról (1912 jul. 2-án az Orsz. Középisk. Tanáregyesület közgyűlésén Budapesten tartott felolvasás). Orsz. Középisk. Tanáregyesületi Közlöny, 1912. XLVI. évf., 1—2. sz. és 5. sz. A Budapesti Orvosi Ujság Tudományos Közleményei, a Közegészségi és Törvényszéki Orvostudományi Szemle különlenyomata, 1912. 3. sz. Keresztény Magvető, XLVII. évf., 1912. 6. füzet. Az iparos osztály testi nevelésének fontossága (szabad előadás a Kolozsvári Keresztény Szociálisták Egyesületében 1912 dec. 5-én). Ellenzék ,1912. dec. 6. A testgyakorlatok szociálpedagógiai fontossága (tanárköri felolvasás). Ujság (kolozsvári) 1913. ápr .25. Kolozsvári Hirlap ,1913. ápr. 25. Közegészségi és Törvényszéki Orvostudományi Szemle (a Budapesti Orvosi Ujság melléklete), 2. sz., 1913. máj. 15. A természetes élet az életerő forrása. Ellenzék, 1913. máj. 6. A modern sport egészségtelen iránya. Ellenzék, 1913. máj .21.

Pálfi Márton: Csongor és Tünde. Bevezető alőadás ifjúsági színi előadáshoz. Suky István menedéklevele. (Erdélyi Múzeum 1912.) Előadást tartott az iparosok továbbképzésére rendezett előadások során rokonaink istentiszteletéről.

Sándor János: Az ének- és zene szerepe a nevelésben. (Értesítő 1911—12.) Művészethiány a templomainkban. (Unitárius Egyház. VII. évf. 7. sz.) Kántorképzésünkről. (Unitárius Egyház. VII. évf. 8. sz.) Ének- és zenetanítás középiskoláinkban. Felolvasás az unitárius tanárok 1913 máj. 9-én Székelykeresztúron tartott értekezletén.

Dr. Varga Béla: A társadalom ismerettani alapjai. (A Magyar Társadalomtudományi Társaság Közleményeiben 1912. decemberi szám.) Böhm Károly lélektana (Böhm Albumban). Könyvismertetések, birálatok különböző folyóiratokban.

Vári Albert: Magyarország közoktatásügye 1910-ben. (Ker. Magvető .1912. évf. 3. sz.) Simén Domokos. (Ker. Magvető 1912. évf. 4. és 5. sz.) Uj idők. (Egyházi beszéd. Unitárius Szószék. 1913. évf. 1. sz.) A magyar pap és tanító szociális kötelességei. (Könyvismertetés. Ker. Magvető 1913. évf. 1. sz.) A gimnáziumi vallástanítás. (Unitárius Egyház 1913. évf. 4. sz.) Életünk célja s hitünk diadala. (Egyházi beszéd. Unitár. Szószék. 1913. évf. 2. sz.) Jóltevők emlékünnepén és tanári beiktató ünnepélyen mondott imák. (1912—13. isk. évi értesítő.)

IX.

Oktatás.

A) Végzett tananyag az 1912—13. iskolai évben.

Minden rendes tantárgyat az állami tanítási tervben megállapított heti óraszámban tanítottunk. A használt kézikönyvek jegyzékét a tavalyi értesítőben megtalálja az érdeklődő, valamint a jövő iskolai évben használandókat is az értesítő végén. Hogy melyik tárgyat ki tanította s melyik osztálynak ki volt a főnöke, az olvasható ez értesítő VII. fejezetében a «Tanári testület» cím alatt.

A *végzett tananyagra* nézve: az 1899. évi 32818. sz. alatt kiadott gimnáziumi tanítási tervben előírt anyagot elvégeztük minden tárgyból minden osztályban, kivéve: a VI. osztályban a latinból Vergilius Aeneisének IV. énekét nem olvashattuk el, de ezzel szemben a II. éneket egy néhány sor kivételével egészen. A VII. o.-ban Cicero egy beszédjéből csak egy néhány fejezetre jutott idő. A III. osztályban a történelemből a műveltségtörténeti részt s a VII. osztályban a történelemből a politikai földrajznak az egyes országokra vonatkozó részét (kivéve Angliát és Franciaországot) nem végeztük el. A VI. osztályban a természetrajzból a geologiát, a VII. osztályban a mennyiségtan geometriai részéből a testmértant, természettanból a fénytant nem végeztük el.

A német nyelvet a direkt módszerrel tanítottuk megfelelő nyelvkönyvek alapján. A görög nyelvet az attikai nyelvjárással kezdettük, a latint a négy alsó osztályban

a Dent-féle, Geréb—Morvay átdolgozta kis latin nyelvkönyv alapján.

Az előírt anyag elméleti része — minthogy a tanítás országszerte az állami tanítási terv szerint foly — lényegében minden intézetben ugyanaz. Némi eltérést, különbséget hozhat be a tanár egyénisége és a használt kézikönyvek tárgyalási módja és csoportosítása. A nyelveknél az olvasmányok kiválasztásában nyilvánúlhat meg legjobban a tanár egyénisége, tanulmányainak iránya, esetleg egyik-másik intézet sajátszerű helyzete, történelmi tradiciója; hagyománya; azonban itt is azzal a korlátozással, hogy a kötelezőleg előírt olvasmányokat el kell végezni. Különben a módszeres tanácskozásokon az olvasmányokat megbeszéljük, megállapítjuk. Az áttvett olvasmányokra nézve tájékozást nyújt a magyar irodalmi és görögpótló dolgozatok címeit közlő következő fejezet.

Az ének tanítása a tavaly ideiglenesen elfogadott tanítási terv szerint folyt. E terv szerint az énektanítás alaki célja, a zenei érzék fejlesztése, az énekhang ápolása, az ízlés nemesítése, a kedély, a vallásos és hazafias érzés nevelése; tárgyi célja: annyi zenei ismeret elsajátítása, mely a lapról való éneklésre képesítsen s ezzel s az általános műveltség sokoldalúságát s a gyakorlati életre való nevelést szolgálja.

B) Magyar irodalmi dolgozatok.

V. osztály. 1. Mivel foglalkoztunk a nyáron. 2. A Vezuv kitörése. 3. Hunyadi János. 4. Báró Wesselényi Miklós. 5. Kőrösi Csoma Sándor. 6. A hazaszeretet. 7. Kossuth beszéde a nemzeti védelemről.

(A 8. dolgozat azért hiányzik, mert a tanár hosszabb ideig beteg volt.)

VI. osztály. 1. Az ősz Arany költészetében. 2. A zsoltárok költői méltatása. 3. »Széchenyi emlékezete« (zárthelyi). 4. Vörösmarty dithirambjai. 5. A tél Petőfi költészetében. 6. Bánk bán a történelemben és Katona tra-

gédiájában. 7. A regény és a dráma. 8. Mit tanulhatunk »Julius Caesar« tragikumából?

VII. osztály. 1. »Régi dal, régi dal régi dicsőségről« (Regős ének a lechmezei vereségről 955-ben.). 2. A kolostori élet. 3. A XVI. századi unitárius mozgalmak művelődéstörténeti jelentősége. 4. Végvári vitéz a XVI. században (Balassa Bálint élete és költészete.). 5. A tanítómese a régi magyar irodalomban (zárthelyi). 6. »Ne bántsd a magyart!« (Zrinyi hadtudományi munkáinak ismertetése.) 7. A kuruc magyar. 8. Bessenyeiék törekvésének művelődéstörténeti fontossága.

VIII. osztály. A magyar társadalom rajza Kisfaludy vigjátékaiban és elbeszéléseiben. 2. Cserhalom vagy Zalán Futása hősei. 3. Egy fejezet a Hitelből. 4. Régi dicsőségünk a reformkor költészetében (zárthelyi). 5. A kor eszméi Eötvös regényeiben, v. Tragikum Kemény valamelyik regényében. 6. Petőfi életképei. 7. Arany humora. 8. Az élet értelme az Ember Tragédiájában (zárthelyi).

C) Görögpótló dolgozatok.

V. osztály. 1. Az Odysseia főbb alakjainak jellemzése. 2. Buda és Etele. (Jellemzés a Buda halála alapján.)

VI. osztály. 1. Az elegia műfaji sajátságai és főképviselői a görög és magyar irodalomban. 2. A jellemzés módja Aischylosnál és Sophoclesnél.

VII. osztály. 1. Euripides drámáinak fősajátságai. 2. Gróf Széchenyi István.

VIII. osztály. Sokrates egyénisége és világnézete.

D) Rendkivüli tárgyak.

1. *Egészségtan.* A VII. o.-ban kötelező mindenkire. Heti 2 órában. K. k. Fodor—Gerlóczy: Egészségtan. Elvégeztük az egész tananyagot. Az osztályzatot l. hátrább a *tanulók névsora és osztályozása* c. fejezetben.

Tanította: *dr. Tompa János,* isk. orvos és egészségtantanár.

2. *Angolnyelv.* Heti egy órán. K. k. az első és második évfolyamon Dallos—Patterson, Gyakorlati angol nyelvtan, a harmadik évfolyamon Ransbourgh Zsigmond: Angol Olvasókönyv.

I. Az első évfolyamon fordították a kézikönyv 1—30. gyakorlatait:

Borsai Andor	VI. o.	1	Reppmann Gyula	VI. o.	3
Eisenstein Felix	„ „	3	Schuster Emil	„ „	1
Erdős Imre	„ „	2	Sztupjár László	„ „	1
Gottlieb József	„ „	2	Bartók Zuárd	VII. „	2
Koronki János	„ „	2	Gáspár Mózes	„ „	2
K. Nagy Imre	„ „	1	Krausz Imre	„ „	2

II. A második évfolyamon fordították a kézikönyv 30—65. gyakorlatait:

Gál Ernő	VII. o.	1	Retezár Árpád	VII. o.	2
Müller Géza	„ „	2	Máté Lajos	VIII. „	1

III. A harmadik évfolyamon fordították a kézikönyv 1—34. olvasmányait:

Lakatos Imre	VIII. o.	1	Mikó Miklós	VIII. o.	1

Tanár: *Gálfi Lőrinc.*

3. *Francia nyelv.* Heti két órán. K. k. dr. Theisz Gyula: Francia olvasó- és gyakorlókönyv. Első rész.

I. *Kezdők.* 1. Beszédgyakorlatok: A tanítási eszközök, az iskolai élet, a család, az idő beosztása, a méterrendszer, az emberi test, az étkezések, az öltözés köréből. 2. Nyelvtan: Az avoir és être segédigék, névelők, a főnév, a melléknév, a rendes igeragozás (présent, passé indéfini, futur), a számnevek.

Ajtay Miklós	IV. o.	1	Simándy Zsigmond	IV. o.	1
Áts Loránd	„ „	1	Bornemissza József	V. „	2
Borsai Imre	„ „	1	Rosmann Jenő	„ „	1
Csongvai József	„ „	1	Borsai Andor	VI. „	1
Darkó Gábor	„ „	1	K. Nagy Imre	„ „	1
Graef Gyula	„ „	3	Pálffy Sándor	„ „	2

II. *Haladók.* 1. Beszédgyakorlatok: L. a kezdőknél; összefüggő olvasmányok beszédgyakorlatokkal. 2. Nyelv-

tan: grammatikai ismétlés, a rendes igék ragozása, a használatosabb rendhagyó igék ragozása, a névmások.

Gál Ernő	VII. o.	1	Szász Ferenc	VII. o.	1
Ince Kálmán	„ „	2	Vass János	„ „	1
Krausz Imre	„ „	1	Veress Zoltán	„ „	1

Az első félév végén kimaradt: Boross Sándor VIII. o. Czakó József VIII. o.

Tanította: *Benguerel Oszkár*.

4. *Ének*. Minden osztályban heti egy órán.

I. osztály. Éneklés középhangokon d_1—h_1 terjedelemben; appagio fejlesztése d_1—a hangkörben; könnyű fejhanggyakorlatok e_2-ig. $^1/_4$, $^1/_2$, $^1/_8$ és egész hangjegy és a megfelelő szünetjelek. $^2/_4$, $^3/_4$, $^4/_4$ ütem. Olvasás, diktálás c-durban. Egyházi énekek.

II. osztály. Hangképzés g—g_2-ig. $^1/_{16}$, $^1/_{32}$ hangjegy; triola, 2 előjegyzéses hangsorok. Könnyen moduláló dallamok olvasása és diktálása. Az intervallumok részletes ismertetése hallás és olvasás alapján. Egyházi énekek.

III. osztály. Hangképzés, mint a II. o.-ban. 3 és 4 előjegyzésű hangsorok; nehezebb ritmusok olvasása. Az előadás elemi szabályai.

IV. osztály. Hangképzés ,mint a III. o.-ban; a hátralevő hangsorok, cifrázatok. Hármas és négyes hangzatok felismerése és érzékeltetése. A zárlat. Egyházi énekek.

V. osztály. A művészetekről általában. A zenei hang. A kulcsok ismertetése. Az F-kulcs tüzetes gyakorlása. Az énekhang. Hangszerek, zenekarok ismertetése.

VI. osztály. A zene elemei: ritmus, időmérték, melódia és összhang, ezek szerepe és jelentősége a zeneművekben. A zeneművek szerkezete. A nevezetesebb zenei műfajok ismertetése.

VII. Általános zenetörténet.

VIII. osztály. Magyar zenetörténet.

Kézikönyv: Erődi Ernő és Szent-Gály Gyula: Módszeres énektan. Iszlai Márton: Egyházi énekek gyűjteménye.

Tanította: *Sándor János*.

5. *Ifjúsági daloskör*. Az I—VIII. o. tanulók közül 97 taggal szerepelt. Ezek közül 30 szoprán, 26 alt, 21 tenor, 20 basszus. A betanult darabok címei: 1. Erkel—Kölcsey: Himnusz. 2. Egressy—Vörösmarty: Szózat. 3. Lányi E.: Irgalmas nagy Isten... 4. Sándor J.: Hogyan nevezzelek, hatalmas Isten? 5. Lányi E.: Szállj halottas ének... 6. Luther M.: Erős várunk... 7. Kuruc dalok: a) Őszi harmat után... b) Te vagy a legény... c) Rákóczi, Bercsényi... 8. Székely nóták, vegyes karra alkalmazta Sándor J. 9. Dürrner: Viharban. 10. Kreutzer K.: Üdvözlő. 11. Az esztendők eljönnek... 12. Schumann—Uhland: »Dalnok átká«-ból. A daloskör működött az iskolai ünnepélyeken, két alkalommal temetésen és 1913 május 3-án rendezett iskolai hangversenyen.

Az osztályozást l. *a tanulók névsora és osztályozása* c. fejzetben.

Tanította: *Sándor János*.

6. *Zene*. Az önként jelentkezők külön havi díj fizetése mellett zenei oktatásban részesültek heti 2 órában:

Ajtay János	V. o.	1	Gyöngyössy István	VI. o.	2
Antónya Sándor	II. „	2	Hosszu Zoltán	V. „	1
Árkossy Lajos	V. „	2	Perián Aurél	II. „	2
Balázs Ferenc	II. „	1	Szigethy Cs. László	III. „	2
Csorbits László	III. „	1	Thiering Richárd	IV. „	1
Gergely Pál	I. „	1	Zsigmond Károly	IV. „	2

A megfelelő zenei ismerettel biró tanulók alkották az »Apolló-kör« nevü zenekart. Tanulták és az iskolai ünnepélyeken előadták a következő darabokat: 1. Tschaykowsky: Dal szöveg nélkül. 2. Chopin: 7-éme Mazurka. 3. Gillet: Smart very Smart. 4. Schumann: Andante. 5. Strauss R.: Dél rózsái. 6. Schrammel: Induló. 7. Schumann—Uhland: «Dalnok átká»-ból egyes részletek. 8. Tosti: Mattinata, ének-zenekar. 9. Schubert: Vonósnégyes op. 29. 10. Mendelssohn: vonósnégyes op. 13. 11. Hajdn: Serenade. 12. Mozart: Larghetto. 13. Bihari: Czinka Panna nótája. 14. Lavotta: Szerenád a Tisza ház előtt. 15. Bihari: Re-

quiem. 16. Dvorak: Humoreske. 17. Mendelssohn: Heg-dűverseny op. 64.

Az Apolló-kör tagjai voltak:

Boros Sándor	VIII.	(cello)	2
Hadházy Sándor	„	(viola)	1
Holló Endre	„	(hegedü)	1
Jankovich Pál	„	(zongora)	1
Lakatos Imre	„	(hegedü)	1
Orbók Gyula	„	(nagybőgő)	2
Péterfy Gyula	VIII.	(fuvola)	1
Intze Kálmán	VII.	(hegedü)	1
Müller Géza	„	„	1
Retezár Árpád	„	„	2
Rosenberger József	„	„	1
Borsai Andor	VI.	(hegedü)	
Elián Márton	„	„	
Erdős Imre	„	„	
Nagy Márton	„	(fuvola)	
Ajtay János	V.	(hegedű)	
Hosszu Zoltán	„	„	
Filep Ferenc	„	(cello)	
Rosmann Jenő	„	(hegedű)	
Balázs Ernő	IV.	„	
Borsai Imre	„	„	

Tanította: *Sándor János.*

7. *Szabadkézi rajz.* Heti 2 órában az önként ajánlko-zóknak. Bevezetés a természet utáni rajzolásba és festésbe.

Kezdők:

Darvas Ödön	II. o. t.	2
Iszlay Kálmán	„ „ „	1
Kappel Mihály	„ „ „	2
Kenyeres Balázs	II. o. t.	1
Ürmösy Gábor	„ „ „	1
Ursitz Ártur	„ „ „	1

Haladók:

Gál Miklós	III. o. t.	1
Magyari Lőrinc	„ „ „	2
Szűcs Ernő	„ „ „	1
Borsai Imre	IV. „ „	2
Gálfi Ienő	„ „ „	1
Imre Pál	„ „ „	3
Magyari Mihály	„ „ „	2
Thiering Richárd	IV. o. t.	
Tilesch József	„ „ „	
Ürmösy Géza	„ „ „	
Szántner Lajos	V. „ „	
Elián Márton	VI. „ „	
Magyari Béla	„ „ „	
Strasser Etemér	„ „ „	

Tanította: *Nagy Gyula.*

8. *Gyorsírás* két tanfolyamban az önként vállalkozók-nak. Kezdőknek levelező, haladóknak mérsékelt gyorsa-ságú írás heti 1—1 óra.

Kezdők:

Frank-Kiss Jenő	III. o.	1	Frank-Kiss István	V.	„	1
Graef Gyula	IV. o.	3	Filep Ferenc	„	„	2
Imreh Pál	„ „	3	Gyulai Ferenc	„	„	1
Máthé Emil	„ „	3	Hosszú Zoltán	„	„	1
Moldován Valér	„ „	2	Kisgyörgy Endre	„	„	2
Morvay István	„ „	3	Kohn József	„	„	2
Nagy Zsigmond	„ „	3	Lászlócky Péter	„	„	2
Rettegi István	„ „	2	Vaska István	„	„	1
Simon Pál	„ „	2	Borsai Andor	VI.	„	1
Tilesch József	„ „	3	Erdős Imre	„	„	2
Vajda András	„ „	1	Nagy Imre	„	„	2
Árkosi Lajos	V. „	2	Strasser Elemér	„	„	2

Haladók:

Jankovich Pál	VIII. o.	2	Kerestély Dénes	VIII.	o.	1

Tanította: *Hidegh Mihály.*

9. *Vívás.* Heti 3 órában az önként ajánlkozóknak olasz módszer szerint.

Kezdők:

Erdődi Károly	III. o.	1	K. Nagy Imre	VI.	o.	1
Jakabházy Zsigmond	„ „	1	Nyirő Géza	„	„	1
Richter Béla	„ „	1	Bartók Zuárd	VII.	„	1
Szűts Ernő	„ „	1	Gálffy Gábor	„	„	1
Baranyai Lőrinc	IV. „	1	Kozma Béla	„	„	1
Székely Tibor	„ „	1	Lőb Sándor	„	„	1
Filep Ferenc	V. „	1	Lőrinczi Mihály	„	„	1
Gálfi Kálmán	„ „	2	Péterfi Jenő	„	„	1
Hosszú Zoltán	„ „	1	Bálint Lajos	VIII.	„	1
Gelei Antal	VI. o.	1	Erdődi Ernő	„	„	1
Gelei József	„ „	1	Lakatos István	„	„	1
Gyöngyössy István	„ „	1	Rosenfeld Lajos	„	„	1
Kelemen Ferenc	„ „	1				

Haladók:

Borsai Imre	IV. o.	1	Rettegi István	IV.	o.	1
Pálfi Ambrus	„ „	1	Tanka Dezső	„	„	1

Zsigmond Károly	IV. o.	1	Tanka Károly	VII. o.	1
Árkosi Lajos	V. „	1	Török Jenő	„ „	1
Ullmann Ferenc	„ „	1	Veress Zoltán	„ „	1
Borsai Andor	VI. „	1	Boros Sándor	VIII. „	1
Daly Dezső	„ „	1	Hadházy Sándor	„ „	1
Eisenstein Félix	„ „	1	Holló Endre	„ „	1
Erdős Imre	„ „	1	Horváth József	„ „	1
Reppmann Gyula	„ „	1	Jankovich Pál	„ „	1
Rettegi Sándor	„ „	1	Májai Ferenc	„ „	1
Schuster Emil	VI. o.	1	Mikó Miklós	„ „	1
Gallus Frigyes	VII. „	1	Tanka Gyula	„ „	1

Tanította: *László Gyula.*

10. *Céllövés.* A tanuló ifjúságnak katonás nevelésben és céllövésben való kiképzése a honvédelmi miniszter úr őnagyméltósága által 3420–1908. eln. sz. a. kiadott «Utasítás» alapján történt.

A tanfolyam 8 hónapig tartott, jelentkeztek a VII—VIII. oszt. tanulók közűl 37-en, kik legnagyobbrészt kiképzetlen népfölkelők. Évközben jelentkeztek 2-en. Évvégi létszám: 39.

Bartalis Áron	VII. o	Rotaridesz István	VII. o.
Bartók Zuárd	„ „	Székely Dénes	„ „
Gálfi Gábor	„ „	Tanka Károly	„ „
Iszlai Ferenc	„ „	Vekele Sándor	„ „
Kozma Zoltán	„ „	Veress Zoltán	„ „
Pálfi Antal	„ „	Vass János	„ „
Sári József	„ „	Ince Kálmán	„ „
Szász Ferenc	„ „	Máthé László (szakp.)	VIII. „
Török Jenő	„ „	Horváth József (rajp.)	„ „
Ürmösi Vidor	„ „	Mikó Miklós (rajpar.)	„ „
Versényi Sándor	„ „	Jakab István	„ „
Lőb Sándor	„ „	Bálint Lajos	„ „
Lőrinci Mihály	„ „	Benke Márton	„ „
Müller Géza	„ „	Kerestély Dénes	„ „
Nagy József	„ „	Máthé Lajos	„ „
Péterfi Jenő	„ „	Sófalvi Domokos	„ „
Retezár Árpád	„ „	Holló Endre	„ „

Orbók Gyula	VIII o.	Sztupjár Ernő	VIII. o.
Pap Zsigmond	„ „	Weisz Vilmos	„ „
Szentannai Dénes	„ „		

A kiképzést előbb Bulbuk Elemér főhadnagy, a második félévben Bodor Sándor főhadnagy vezették megfelelő számú segédoktató altisztekkel, az intézet részéről Konez Rudolf, utóbb dr. Borbély István (tartalékos zászlós és László Gyula tornatanár felügyelete mellett. Az oktatás általában 3 részre oszlott, u. m. katonai gyakorlatok, lövészet és katonai vonatkozású előadások.

Az egyes ember és a sor. A szakasz felállítása, mozgás, rendek, kettős rendek.

A lövészet oktatása már az új, E—8 lőútasítás tervezete értelmében történt.

Oktatás a puskáról és lőszerről. A fegyverek szétszedése és összerakása s azok jókarban tartása. Lövés elmélete; röppálya, csőtengelyek, indulás iránya.

Célzási hibák a tapasztalt hibákkal kapcsolatban. Irányzók jelentősége, állítása; szórás középső találati pont. E gyakorlatokat a lövészet alatt egyenként vagy kisebb csoportokban gyakorolták, mialatt a többiek egyébbel foglalkoztak.

Gyutacslőszerrel való lövészetet az intézetnek erre a célra berendezett tornatermében csütörtökön d. u. 2—4-ig gyakorolták.

Éles tölténnyel való lövészetben a szászfenesi honvéd elemi lövőtéren gyakorolták magukat s erre a célra a honvédelmi miniszter úr a kiképzésben résztvevő minden egyes tanuló részére 30 drb. éles töltényt ajándékozott.

A rendes tornatanításban a honvédségi «Gyakorlati szabályzat»-ban és a «Torna utasítás»-ban előírt vezényszavakat és figyelmeztetőket használták.

Junius hó 6-án a helybeli három főgimnázium díjlövészettel egybekapcsolt közös záró ünnepet rendezett a szászfenesi honvéd elemi lövőtéren. A református főgimn. került ki a versenyből elsőül, mert a céllövésben résztvett 65 tanuló közül a legjobban lövő 15 tanuló 56 körtalálat-

ban 168 egységet ért el. Második győztes intézetünk lett s harmadik helyre a r. kath. főgimn. került. A versenyben résztvett 28 tanuló közül a legjobban lövő 15 tanuló 55 körtalálatban 158 egységet ért el. A jutalomra kitűzött 17 díjból 8-at mi nyertünk meg az alábbi kimutatás szerint:

5 körtalálata volt:

Tanka Károlynak	. . . .	13 egységgel	(IV. díj.)
Ürmösi Vidornak	. . . .	13 „	(V. „)
Pálfi Antalnak	. . . . .	12 „	(VI. „)
Míkó Miklósnak	. . . .	10 „	(VII. „)

4 körtalálata volt:

Kerestély Dénesnek	. .	14 egységgel	(X. díj.)
Benke Mártonnak	. .	13 „	(XII. „)
Bálint Lajosnak	. . .	13 „	(XIII. „)
Szász Ferencnek	. . .	10 „	(XVII „)

A többi versenyző találata nem volt figyelembe vehető.

A honvédelmi miniszter úr adományából ezüst érmet kapott Máthé László VIII. o. t.; bronzérmet kaptak: Tanka Károly VII. o., Ürmösi Vidor VII. o., Pálfi Antal VII. o., Mikó Miklós VIII. o. Katonás magaviseletéért dicsérő oklevelet nyert Máthé László VIII. o. t.

Az intézet részéről e helyen is hálás köszönetet mondok a vezető tiszt uraknak, akik a céllövés oktatása körül buzgó munkásságot fejtettek ki, valamint Koncz és dr. Borbély tanár uraknak, akik a felügyeletben buzgón segédkeztek.

11. *Kézimunka.* A tanítás anyaga 3 munkanemre oszlott fel, u. m. famunka, kemény karton munka és agyagmunka. A foglalkoztatás 3 csoportban történt és pedig hétfőn délután 3 órától az I. II. osztály, kedden délután III. IV. osztály, szombaton délután az V. VI. osztály foglalkozott. A famunkákból elvégeztük a fűrészelési gyakorlatokat, a vonókés gyakorlatokat s a növendékek ügyességéhez mérten a gyalúlási gyakorlatoknak egy bizonyos részét. E gyakorlatok keretében megismerkedtek a növen-

ékek a különböző szerszámok használati módjával s az gyesebbek a szerszámok fenésével is. Készített tárgyak: egesláda, madáretető, madárfészkelő, zsámoly, kulcs-rtó stb. Ezeken kivül a kötési gyakorlatokból készítettek ítatartót, ruhaszárítót, ételhordót, dobozt, tintatartót, atót, képkeretet stb. Az eszterga munkákból készítettek ztalosbunkót, húsverőt, hengert, kúpot, gömböt, fogast, laptartót, asztallábat.

Kartonmunkákból készítettek órarendet, jelzőtáblát, katartót, írattartót, könyvtáblát, tálcát, dobozt és könyv-ötést.

Agyagmunkából sikdiszítményeket, mértani idomok mborítását s néhány plasztikai ábrázolást és reliefképet ináltak.

Jelentkezett 81, iskolai év végéig járt 51 tanuló.

Antónya Sándor	I.	oszt.	1	Pál Tamás	II.	oszt.	1
Badóci Béla	„	„	3	Prámer Géza	„	„	2
Barla Ernő	„	„	3	Szigethi Sándor	„	„	2
Gelei Gyula	„	„	2	Barabás József	III.	„	2
Gergely Pál	„	„	1	Gazdag Miklós	„	„	1
szlai Dezső	„	„	1	Koncsag Viktor	„	„	1
Katona Gyula	„	„	2	Pataki András	„	„	1
Kádár Ferenc	„	„	1	Rázmán Gábor	„	„	2
Molnár Miklós	„	„	2	Vass Péter	„	„	2
Ulmann Lajos	„	„	2	Zsigmond Dezső	„	„	1
Zsigmond Sándor	„	„	2	Antónya János	IV.	„	2
Ütő László	„	„	1	Balázs Ernő	„	„	1
Balázs Ferenc	II.	„	1	Balogh Miklós	„	„	2
Csipkés Ferenc	„	„	2	Darkó Gábor	„	„	1
Darkó Lajos	„	„	2	Tanka Dezső	„	„	1
Fazakas Lajos	„	„	2	Thiering Richárd	„	„	1
odor Domokos	„	„	1	Zsigmond Károly	„	„	1
iréf Ferenc	„	„	1	Ürmössy Géza	„	„	1
szlai Kálmán	„	„	2	Ajtay János	V.	„	1
enyeres Balázs	„	„	2	Bartha József	„	„	2
láthé Sándor	„	„	2	Csécs Sándor	„	„	2
áthé Zsigmond	„	„	2	Gelei Kálmán	„	„	1

Lőrinczi Dénes	V. oszt.	2	Iszlai Ferenc	VII. oszt.	1
Nagy Károly	„ „	1	Pálfi Antal	„ „	1
Szász István	„ „	1	Vekele Sándor	„ „	1
Ulmann Ferenc	„ „	1			

Tanította: *Régeni Áron* el. isk. tanító.

E) A tanítási terv táblázatos áttekintése.

Tantárgyak	Osztályonként heti óraszám								együtt	Jegyzet
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII		
Vallástan	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
Magyar nyelv	5	5	4	4	3	3	3	3	30	
Latin nyelv	6	6	6	6	6	5	5	4	44	
Görög nyelv	—	—	—	—	5*	5*	5*	4*	19	
Görög helyett választható tárgyak	—	—	-	—	5*	5*	5*	4*	19	
Német nyelv	—	—	4	3	3	3	3	3	19	* fakultatív
Történet	—	—	3	3	3	3	3	3	18	
Földrajz	3	3	2	—	—	—	—	—	8	
Természetrajz	2	2	—	3	3	3	—	—	13	
Természettan	—	—	—	—	—	—	4	4	8	
Mennyiségtan	4	4	3	3	3	4	3	2	26	
Rajzoló geometria . .	3	3	2	2	—		—	—	10	
Filoz. propaedeutika .	—	—	—	—	—	—	—	3	3	
Szépírás	1	1	—	—	—	—	—	—	2	
Testgyakorlás	2	2	2	2	2	2	2	2	16	
Egészségtan	—	—	—	—	—	—	2	—	2	
Ének	1	1	1	1	1	1	1	1	8	
Összesen . .	29	29	29	29	31	31	33	31	252	

F) A tanulók névsora és osztályozása.*

Első osztály.

Osztályfő: *Dr. Kiss Ernő.*

A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Szépírás	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záró értekezleti ítélete
Andorkó Sándor bl.	2	3	4	2	2	3	4	2	1	3	1	1	o. i u.
Antónya Sándor	1	2	2	1	1	2	1	1	3	2	—	1	f. o. l.
Áts Kornél ref.	2	3	4	2	2	4	4	2	3	2	2	1	o. i u.
Badóczi Béla ism. bl.	2	3	3	2	2	2	3	3	2	2	—	1	f. o. l.
5 Badóczi Tamás bl.	3	3	3	2	2	3	4	3	1	2	—	1	j. v. u.
Barabás Miklós bl.	2	3	3	2	1	3	2	1	1	1	—	1	f. o. l.
Barla Ernő ism.	2	3	3	2	1	3	3	1	1	2	1	2	„
Bartha Imre	2	3	3	1	1	2	3	1	2	3	2	1	„
Bálint Lajos bl.	1	2	3	1	1	2	2	3	1	3	—	1	„
10 Bányai Gerő ref. ism.	3	3	4	3	3	4	3	2	1	3	—	2	v. e. u.
Biró Géza izr.	3	3	3	1	1	3	2	2	1	3	—	1	f. o. l
Csekme Imre bl.	2	3	3	1	2	3	2	3	2	3	—	1	„
Cupor András bl.	2	2	2	1	1	3	3	1	1	3	—	1	„
Erdődi Zoltán ism. bl.	2	3	3	2	2	4	4	1	1	2	2	1	v. e. u.
15 Fazakas Jenő bl.	2	3	4	3	1	3	3	3	1	3	2	1	j. v. u.
Ferenc József bl.	2	2	2	1	1	3	3	3	1	1	—	1	f. o. l.
Gálfalvi Géza bl.	3	3	4	3	2	3	4	2	2	3	2	1	o. i. u.
Gelei Gyula bl.	1	1	1	1	1	2	1	2	1	1	—	1	f. o. l.

* **Az érdemjegyek magyarázata:** Előmenetelnél: 1 = jeles, 2 = jó, 3 = elégséges, 4 = elégtelen. Magaviseletnél: 1 = jó, 2 = szabályszerű, 3 = kevésbé szabályszerű, 4 = rossz.

A használt rövidítések: a) Vallásra nézve: unitárius nincs jelezve, r kath. = római katholikus; ref. = református; ág. ev. = ágostai evangelikus; g. kel. = görög keleti, izr. = izraelita; b. = baptista. b) Egyéb rövidítések: ism. = ismétlő; fm. = felmentve; f. o. l. = felsőbb osztályba léphet; j. v. u. = javító vizsgálatra utasíttatik; o. i. u. = osztályismétlésre utasíttatik; v. e. u. = végleg elutasíttatik; bl. = bennlakó.

A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Szépírás	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záró értekeleti itélete
Gergely Pál r. kath.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	f. o. l.
Gspann Károly bl.	2	3	3	2	1	3	3	1	1	3	—	1	„
Grünwald Ernő izr.	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	1	„
Gyermán József g. kath.	2	2	2	3	2	3	3	2	3	2	1	1	„
Halmágyi Lőrinc bl.	2	3	3	1	2	2	2	1	1	1	—	1	„
Heller Sándor izr.	2	2	3	1	1	3	1	2	2	3	—	1	„
Iszlai Dezső bl	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	„
Kalmár Ferenc izr.	3	3	4	2	2	4	4	3	1	3	—	1	o. i. u.
Katona Gyula r. kath.	3	3	3	3	2	3	3	2	2	3	—	2	f. o. l.
Kádár Ferenc	1	2	2	1	1	2	2	1	1	3	2	1	„
Kálnoki Zoltán bl.	3	4	4	4	3	4	4	3	1	4	—	2	o. i. u.
Kelemen Albert bl.	2	3	3	2	1	3	3	3	1	3	—	1	f. o. l.
Kerekes Ferenc bl.	2	2	2	1	1	2	2	2	1	3	—	1	„
Kovács Béla bl.	2	3	3	2	2	3	3	2	1	3	—	2	„
Kovács Elek bl.	3	3	4	2	2	4	3	2	1	2	2	1	o. i. u.
Kovácsi Gyula bl.	2	3	3	1	2	3	3	1	1	3	-	1	f. o. l
Létay Tibor bl.	2	3	3	2	1	3	3	2	1	2	—	1	„
Lusztig Kálmán izr.	3	3	3	3	2	3	3	2	2	3	—	1	„
Molnár Dezső r. kath. bl.	2	3	3	2	2	3	3	2	2	3	—	1	„
Molnár Miklós bl.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	„
Móricz Sándor ref. bl.	—	3	3	2	1	3	2	1	1	2	-	1	
K. Nagy Ákos bl.	2	3	4	3	2	3	4	3	2	3	--	1	o. i u.
Orosz Ferenc r. kath.	1	2	3	1	1	3	2	1	2	2	—	1	f. o. l.
Pálffy Ferenc bl.	1	1	2	1	1	2	2	2	2	1	—	1	„
Pálffy József bl.	1	3	3	1	1	3	3	1	1	1	—	1	„
Rázmán Mózes bl.	3	3	4	2	2	4	4	2	2	3	—	1	o. i. u.
Seres Miklós g. kel. bl.	2	3	3	2	3	3	3	2	1	3	—	1	f. o. l.
Simon László izr.	2	2	2	1	1	2	1	1	2	1	—	1	„
Szántner János r. kath.	1	2	3	3	2	3	2	2	2	3	—	1	„
Szász Balázs bl.	1	2	3	1	1	2	2	2	2	2	—	1	„
Székely Ferenc bl.	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	„
Szigethi Árpád r. kath. bl.	3	3	3	3	3	4	3	2	2	3	—	1	j. v. u.
Ullmann Lajos	2	3	4	2	2	4	3	2	2	3		1	o. i. u.
Ürmösi Jenő	1	2	2	1	1	3	2	1	1	1	1	1	f. o. l.
Ütő László	2	2	2	3	2	3	2	2	fm.	3	-	2	„

A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrajz	Mathematika	Rajz geometria	Szépírás	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet
55 Váradi Zoltán	3	4	4	3	4	4	4	2	2	4		2
Zsigmond Sándor ism.	2	3	4	2	2	3	3	2	1	3	—	1
Magántanulók:												
Bede Vilmos	1	1	2	1	1	2	2	—	—	—	—	—
Erdődi Győző ism.												
Eltanácsoltatott:												
Nagy Imre bl.												
Kimaradt:												
Régeni Ferenc ref. ism.												

Második osztály.

Osztályfő: *Márkos Albert.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Szépírás	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
	Baczoni Géza r. kath.	1	2	2	2	1	3	3	1	1	2	–	1	f. o. l.
	Balázs Ferenc	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	„
	Batiz Dénes ref.	3	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	1	„
	Botár Gyula bl.	2	3	3	3	1	3	3	2	1	3	—	1	„
5	Cupor István bl.	1	3	3	1	1	3	2	1	fm.	3	–	1	„
	Csipkés Ferenc bl.	2	3	3	2	2	3	3	1	1	3	—	1	„
	Darkó Lajos bl.	2	3	3	2	1	3	3	1	1	2	2	1	„
	Darvas Ödön izr.	2	1	1	1	1	2	2	2	3	1	1	1	„
	Ertsey András ref. bl.	4	3	4	3	2	4	3	3	3	4	—	2	o. i. u.
0	Fazakas Lajos bl.	2	3	3	2	2	4	3	3	1	3	—	1	j. v. u.
	Fodor Domokos bl.	2	3	3	1	1	3	2	1	1	3	–	1	f. o. l.
	Fodor Károly bl.	2	2	3	2	2	4	3	2	1	3	-	1	j. v. u.
	Gombási Máté bl	2	3	4	3	2	4	4	2	1	3	—	1	o. i. u.
	Graef Ferenc	2	2	3	2	1	3	2	2	1	2	1	1	f. o. l.
5	Gyöngyösi Márton	1	2	2	1	1	2	1	1	2	2	—	1	„
	Iszlai Kálmán bl.	2	2	3	2	1	3	2	1	1	2	2	1	„
	Ivánits László r. kath.	2	2	3	2	1	2	3	2	3	3	2	1	„
	Jobbágy Domokos bl.	3	3	3	3	2	3	3	2	1	2	1	1	„
	Józsa György bl.	3	3	4	2	2	4	3	2	1	4	—	1	o. i. u.
0	Kappel Mihály izr.	2	1	1	1	1	2	1	2	1	1	—	1	f. o. l.
	Kemény István izr. bl.	3	1	2	2	2	3	3	3	2	3	—	2	„
	Kenyeres Balázs r. kath	2	3	3	2	2	3	2	3	fm.	1	—	1	„
	Kovács Zoltán	3	4	3	3	3	4	3	2	3	3	2	1	o. i. u.
	László Gábor izr.	2	2	1	1	1	3	3	3	3	3	-	1	f. o. l.
5	Máté Sándor bl.	1	2	2	1	1	1	1	1	1	2	—	1	„
	Máthé Zsigmond bl.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	„
	Mayer László izr.	1	1	1	2	1	2	2	1	1	2	2	1	„
	Miske Lajos ref. bl.	2	2	2	1	1	2	2	1	1	3	—	1	„
	Pál Tamás bl.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	1	„
0	Perián Aurél g. kel. bl.	1	2	2	1	2	3	2	2	1	2	—	1	„
	Prámer Géza ág. ev.	2	4	4	2	2	4	4	2	2	2	2	1	o. i. u.
	Székely András bl.	1	1	1	1	1	1	1	2	fm	1	1	1	f. o. l.

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Természetrajz	Mathematika	Rajz. geometria	Szépirás	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet	T…
	Szigeti Cs. Sándor	3	4	4	2	3	4	4	2	1	2	2	1	c
	Tokay István ref. bl.	3	3	3	3	1	3	3	1	1	2	—	1	f
35	Urschitz Arthur	2	2	3	2	1	3	1	1	3	2	1	1	
	Ürmössy Gábor	2	2	2	1	1	2	1	2	2	1	—	1	
	Vajda Péter bl.	1	2	2	2	1	2	2	2	1	3	—	1	
	Magántanuló:													
	Stern Jolán izr.	1	1	2	1	1	2	2	—	—	—		—	f
	Kilépett:													
	Gmehling Róbert													
	Grobois András r. kath.													
	Szentpáli János													

Harmadik osztály.

Osztályfő: *Kovács Kálmán.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Mathematika	R. geometria	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
	Balogh Pál bl.	3	3	3	3	2	3	4	4	2	2	—	1	o. i. u.
	Barabás József bl.	3	3	4	4	2	3	3	3	2	3	—	1	„
	Csorbits László r. kath.	2	3	3	3	2	2	3	3	2	2	2	1	f. o. l.
	Erdődi Károly bl.	3	3	3	3	2	3	3	3	1	2	—	1	„
5	Erdődi Sándor bl.	3	3	4	3	3	3	4	4	1	3	1	1	o. i. u.
	Erdős László izr.	3	2	3	3	2	1	3	3	fm.	4	—	1	f. o. l.
	Feldman József izr.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	—	1	„
	Frank-Kiss Jenő bl.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	„
	Gazdag Miklós bl.	1	1	2	2	1	1	2	1	2	1	1	1	„
10	Gál Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	„
	Gálfalvi István bl.	2	3	3	3	2	1	3	4	1	2	—	1	j. v. u.
	Gyáni István bl.	2	3	4	4	3	3	3	4	1	2	2	2	o. i. u.
	Havas József izr.	2	2	2	1	2	2	3	3	2	2	—	1	f. o. l.
	Horváth Ferenc bl.	2	2	3	2	1	1	3	3	1	1	—	1	„
15	Jakabházy Zsigmond	2	3	4	4	2	2	3	3	2	4	—	2	o. i. u.
	Katona László bl.	3	2	4	3	2	3	3	4	3	3	—	2	„
	Klein Izsák izr.	2	3	3	1	3	2	3	3	3	3	—	1	f. o. l.
	Kohn Sándor izr. bl.	3	2	3	1	1	2	3	3	2	3	—	1	„
	Koncsag Viktor bl.	2	3	3	1	2	1	3	2	1	3	—	1	„
20	Kopp István	2	3	3	2	3	2	3	2	1	2	—	1	„
	Kovács Pál bl.	3	3	3	3	2	3	3	3	2	3	—	1	„
	Lakatos András bl.	3	3	3	4	2	3	4	4	2	4	—	1	o. i. u
	Lászlóczky István	3	3	3	1	3	3	3	2	2	2	—	1	f. o. l.
	Magyari Lőrinc bl.	2	3	3	3	2	3	3	2	2	1		1	„
25	Mandula Móric izr.	3	3	3	2	2	3	2	2	3	1	—	1	„
	Mágner Sándor ref.	3	3	3	3	3	3	3	2	2	3	—	1	„
	Máthé Gyula bl.	3	3	3	3	3	2	4	3	1	3	—	1	j. v. u.
	Mittermann Mihály bl.	3	3	3	3	3	3	4	4	1	3	—	1	o. i. u.
	Nagy Sándor ref. bl.	3	2	3	3	2	1	3	3	2	3	—	1	f. o. l.
30	Orbók István bl.	2	3	3	3	2	3	3	2	2	2	—	1	„
	Pataki András bl.	1	2	3	3	1	1	3	3	1	2	—	1	„
	Páter Károly ág. ev.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	1	„

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Mathematika	R. geometria	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti
	Rázmán Gábor bl.	3	3	3	3	2	3	3	2	2	3	—	1	f. o.
	Richter Béla r. kath.	1	1	2	2	2	1	2	1	1	1	—	1	„
35	Rozsos István bl.	3	3	4	3	3	3	4	3	1	3	—	1	o. i.
	Seiler Zoltán izr.	2	3	3	3	1	2	3	2	2	2	2	1	f. o.
	Simon Zoltán ref. bl.	1	1	2	1	2	2	2	2	fm.	1	—	1	„
	Székely Kocsárd	3	3	3	3	2	3	4	4	1	3	—	2	o. i.
	Szigethy Cs. László	3	3	4	3	3	3	4	2	1	3	2	2	„
40	Szüts Ernő r. kath.	1	1	1	1	1	1	2	1	1	2	2	1	f. o.
	Tana Sámuel bl.	3	3	3	3	3	3	3	2	1	2	1	1	„
	Tauber Elek izr.	1	1	1	1	1	1	3	2	3	3	—	1	„
	Ütő Kálmán bl.	2	3	3	3	3	2	3	3	2	2	2	1	„
	Vas Péter ref. bl.	3	2	3	3	3	3	3	3	1	1	1	1	„
45	Vernes Gyula bl.	2	3	3	3	2	3	3	3	1	3	—	1	„
	Weress Dániel bl.	3	3	3	3	3	3	3	3	1	2	—	1	„
	Zsigmond Dezső	3	3	3	3	3	2	3	2	1	3	—	1	„
	Magántanulók:													
	Csongvai Béla	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Stern Ottó izr.	1	1	2	2	2	1	—	2	3	—	—	—	f. o.
	Kilépett:													
	Gmehling Gottfried	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Székely Attila bl.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

Negyedik osztály.

Osztályfő: *Dr. Varga Béla.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történet	Természetrajz	Mathematika	R. geometria	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
	Ajtay Miklós r. kath., bl.	1	1	1	1	1	1	2	2	2	3	-	1	f. o. l.
	Antónya János	2	3	3	3	3	2	4	4	3	3	—	1	o. i. u.
	Áts Loránd ref.	2	1	1	1	1	1	2	2	3	2	2	2	f. o. l.
	Balázs Ernő	1	2	2	3	3	1	3	3	1	1	1	1	„
5	Balogh Miklós bl.	1	1	3	2	2	1	3	1	1	2	—	1	„
	Barabás Béla bl.	2	1	3	2	3	2	3	3	2	2	—	1	„
	Baranyai Lőrinc bl.	2	3	3	3	3	3	4	3	1	3	--	1	j. v. u.
	Bartha Vilmos bl.	1	2	3	3	3	2	3	3	2	2	2	1	f o. l.
	Borsai Imre izr. bl.	3	1	2	1	2	1	3	3	1	2	2	1	„
10	Csép Miklós bl.	1	1	2	1	1	1	2	1	2	2	—	1	„
	Csombor Jenő izr.	2	3	3	3	3	1	3	3	2	2	—	1	„
	Csongvai József bl.	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	—	1	„
	Darkó Gábor bl.	1	1	2	1	2	1	2	1	1	1	-	1	„
	Feldmann Ernő izr.	2	3	3	2	3	2	3	3	3	3	—	1	„
15	Fodor Lőrinc bl.	1	2	3	1	2	1	3	3	1	3	—	1	„
	Gál Antal bl.	3	3	4	3	3	3	4	4	2	3		1	o. i, u.
	Gálfi Jenő	2	3	3	3	2	2	3	2	1	3	2	1	f. o. l.
	Gelei Sándor bl.	2	3	4	3	3	3	4	3	1	3	—	1	o. i. u.
	Gräff Gyula r. kath.	2	3	2	2	3	2	3	3	2	3	2	2	f. o. l.
20	Grobois Gábor r. kath.	1	2	2	1	1	1	3	3	2	3	—	2	„
	Gyáni Zsigmond bl.	2	3	3	2	2	3	3	3	1	2	—	1	„
	György István bl.	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	„
	Halmágyi Tamás bl.	1	2	3	2	2	1	2	1	1	2	—	1	„
	Imreh Pál bl.	2	3	3	3	3	3	3	3	2	3	—	1	„
25	Kászoni Gyula bl.	2	3	3	3	3	3	3	3	1	2	1	1	„
	Kerekes István bl.	1	2	3	3	2	2	3	3	1	3	—	1	„
	Lászlóczky Sámuel	2	3	3	2	3	2	3	3	1	3	—	1	„
	Lőrinczy Pál bl.	2	3	3	3	3	3	3	3	1	3	—	1	„
	Magyari Mihály bl.	3	3	3	3	2	1	4	3	3	3	—	1	j. v. u.
30	Máthé Emil bl.	2	3	3	3	2	2	3	3	1	4	—	1	f. o. l.
	Moldován Valér g. kel.	1	3	2	2	2	2	3	3	1	2		1	„

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történet	Természetrajz	Mathematika	R. geometria	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet
	Morvay István ref.	2	3	3	2	2	2	3	3	2	3	—	1
	Nagy Zsigmond bl.	2	3	4	3	3	3	4	3	fm.	3	—	1
	Pálfi Ambrus bl.	2	3	3	3	3	3	3	3	1	3	2	1
35	Rettegi István ref.	2	2	3	1	2	1	3	3	1	2	—	1
	Simándi Zsigmond bl.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2	2	1
	Simon Pál izr.	3	2	3	3	2	2	3	3	2	2	—	1
	Szász József	2	2	3	3	2	2	3	4	fm.	3	—	1
	Székely Rezső	1	1	2	1	1	1	3	2	2	1	1	2
40	Székely Tibor bl.	1	3	2	1	2	1	3	2	1	2	—	1
	Sztupjár Károly ág. ev.	1	3	3	2	2	2	3	3	1	3	—	1
	Tanka Dezső	1	2	3	2	2	1	3	2	1	1	1	1
	Thiering Richárd ág ev.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
	Tilesch József r. kath.	2	2	3	2	2	2	3	3	1	3	2	2
45	Ürmössy Géza	1	3	3	3	2	1	3	2	2	1	—	1
	Ütő Endre bl.	2	3	3	3	2	2	3	2	1	2	—	1
	Vajda András bl.	1	2	3	1	2	2	3	2	1	2	—	1
	Vágó Jenő izr.	2	3	2	2	1	2	3	2	2	1	1	1
	Zsigmond András bl.	2	3	3	3	3	3	3	3	1	3	—	1
50	Zsigmond Károly	2	2	3	2	2	2	3	3	1	2	—	1
	Magántanuló :												
	Léb Salamon izr. ism.	1	3	3	3	2	3	4	4	—	—	—	—

Ötödik osztály.

Osztályfő: *Pálfi Márton.*

nuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történelem	Természetrajz	Mathematika	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
\jtai János bl.	1	1	3	2	—	—	3	2	1	2	1	2	—	1	f. o, l.
\rkosy Lajos bl.	1	2	3	2	—	—	1	2	1	2	1	2	—	1	"
3artha József bl.	2	2	3	3	—	—	3	2	2	3	1	3	—	1	"
3ornemissza József ref.	2	2	3	3	—	—	3	3	1	3	im.	2	—	1	"
3runner Jenő izr.	3	3	3	—	3	3	1	3	2	3	2	4	—	1	"
Csehy Árpád bl.	3	3	3	3	—	—	3	3	3	4	1	2	—	1	j. v, u.
Csécs Sándor bl.	2	1	2	2	—	—	1	1	1	3	2	2	—	1	f. o, l.
Csipkés József bl.	2	2	3	2	—	—	3	1	2	3	2	1	—	1	"
)ániel Elemér r. kath	3	3	3	—	4	3	3	3	3	4	2	3	—	1	o. i. u.
'ilep Ferenc bl.	2	3	3	—	2	1	2	2	1	3	1	3	—	1	f. o. l.
'odor Miklós bl.	2	2	3	3	—	—	3	2	2	3	fm.	2	—	1	"
rank Gyula izr.	2	2	1	2	—	—	1	2	1	2	2	2	—	1	"
rank-Kiss István bl.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	—	1	"
'álffy Kálmán bl.	3	3	4	—	3	3	4	3	2	3	2	3	—	1	o. i. u.
elei Kálmán bl. ism.	3	3	3	—	3	[illegible]	2	3	2	3	1	1	—	1	f. o. l.
'robois János r. kath.	2	2	3	3	—	—	3	2	1	4	fm.	2	—	2	j. v. u.
vidó Károly bl.	3	3	4	3	—	—	2	3	3	4	2	3	—	1	o. i.u.
yulai Ferenc bl.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	—	1	f. o. l.
irsch János izr.	3	3	3	—	3	4	3	3	3	4	2	4	—	2	o. i. u.
osszu Zoltán bl	2	2	2	2	—	—	2	2	1	2	1	2	—	1	f. o. l.
isgyörgy Endre bl.	3	3	3	—	2	2	3	2	1	3	1	3	—	1	"
ohn József izr. bl.	2	2	3	2	—	—	1	2	2	3	2	2	—	1	"
ászlóczky Péter	2	3	3	—	3	1	1	3	2	4	3	2	—	1	j. v. u.
ázár Árpád r. kath.	2	3	2	—	3	1	3	3	3	3	3	3	—	1	f. o, l.
őrinczy Dénes bl.	2	3	3	3	—	—	4	3	1	4	1	3	—	1	o. i. u.
andel Imre izr.	3	2	3	4	—	—	3	3	2	4	3	3	—	2	"
agy Károly bl.	2	2	2	—	2	1	1	1	1	3	2	1	—	1	f. o. l.
etezár Menyhért r. k.	1	2	2	2	—	—	1	1	1	2	1	1	—	1	"
osmann Jenő izr.	2	1	1	1	—	—	1	1	1	2	1	2	—	1	"
zántner Lajos r. kath	2	3	3	—	3	3	4	3	2	3	2	3	—	1	j. v, u.
ász István bl.	1	1	3	1	—	—	2	1	1	3	1	1	—	1	f. o. l.

A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történelem	Természetrajz	Mathematika	Testgyakorlás	Ének
Tarcsafalvi Kálmán bl.	3	3	3	2	—	—	3	3	3	3	1	3
Tokay László ref. bl.	1	1	1	—	1	1	1	1	1	2	1	1
Ullmann Ferenc	2	3	3	3	—	—	3	3	1	4	1	2
35 Vaska István bl.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Wertheimer Jenő izr.	2	2	3	3	—	—	1	2	3	3	3	2
Magántanuló:												
Ütő Károly	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	—	—
Meghalt:												
Szász Mózes bl.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tyroler László izr.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kimaradott (bet. miatt):												
Bartalis Ákos bl.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Hatodik osztály.

Osztályfő: *Dr. Borbély István.*

nuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természetrajz	Mathematika	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
Adorjáni Gyula bl.	1	3	3	—	3	2	3	3	3	4	1	3	—	1	j. v. u
Borsai Andor izr. bl.	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	f. o. l.
Daly Dezső r. kath.	3	4	4	—	3	4	4	3	3	4	1	2	1	2	o. i. u.
Dézsi Gábor bl.	2	3	3	3	—	—	3	2	2	3	1	3	2	1	f. o. l.
Dombi Béla bl.	2	2	3	–	2	3	3	1	3	3	1	3	2	1	„
Eisenstein Felix izr.	3	3	2	—	2	3	2	2	2	3	1	3	—	1	„
Elián Márton izr.	2	3	3	—	3	1	3	2	3	3	2	3	2	1	„
Erdős Imre izr.	2	3	3	3	—	—	3	2	2	3	2	2	—	1	„
Fazakas Lajos bl.	2	3	2	1	—	—	2	2	2	3	1	2	1	1	„
Gelei Antal bl.	2	3	3	—	2	2	3	2	2	3	1	3	1	1	„
Gelei József	1	2	2	—	2	3	1	2	2	2	2	2	—	1	„
Gottlieb József izr.	1	2	2	2	—	–	2	2	1	3	2	3	—	1	„
Gyalui Jenő izr.	2	1	3	3		—	2	1	1	3	2	1	—	1	„
Gyöngyösy István	1	1	2	–	1	1	2	1	1	2	1	3	—	1	„
Kelemen Ferenc bl.	1	2	1	1	–	—	1	1	1	2	1	2	–	1	„
Kisgyörgy Tamás bl.	2	3	3	3	–	—	3	2	1	3	1	3	—	1	„
Kohn Gábor izr. bl.	2	2	2	3		—	3	2	1	3	2	2	—	1	„
Koronki János bl.	1	2	1	1	—	—	2	1	1	2	1	2	-	1	„
Kovács Béla bl.	2	3	3	2	—	—	3	3	2	3	2	3	—	1	„
Magyari Béla ref. bl.	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	fm.	3	-	1	„
Mikó István	2	3	3	—	2	3	3	2	1	3	fm.	2	—	1	„
Murvai Árpád bl.	3	3	3	—	3	3	3	2	3	3	1	3	-	1	„
Nagy Imre bl.	1	1	1	1	-	—	1	1	1	2	1	1	—	1	„
Nagy Márton bl.	2	3	3	3	—	—	3	3	3	4	1	2	—	1	j. v. u.
Nyirő Géza ref.	2	3	3	—	2	3	3	2	2	3	2	3	—	1	„
Osváth Gábor bl.	2	3	3	3	—	—	3	2	2	3	1	3	—	1	„
Pálffy Andor bl.	2	3	3	—	2	1	3	2	3	4	1	2	—	1	j. v. u.
Pálffy Sándor bl.	2	3	3	3	—	–	3	1	3	3	2	3	—	1	f. o. l.
Reppmann Gyula rk.	3	3	3	2	–	—	2	3	3	3	2	3	—	2	„
Rettegi Sándor ref.	2	3	3	-	2	3	1	1	3	4	2	3	—	1	j. v. u.
Schuster Emil ág. ev.	1	1	2	-	2	1	1	1	1	2	1	2	2	1	f. o. l.

A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természetrajz	Mathematika	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet	
Strasser Elemér izr.	2	3	3	-	2	1	2	3	2	3	2	3	–	1	f
Szász Mihály bl.	2	2	3	—	1	1	2	1	1	3	1	2	2	1	
Sztupjár László ág. ev.	1	2	1	1	—	—	2	1	1	2	1	2	–	1	
35 Tischler Lázár izr.	2	3	2	–	3	4	1	2	2	3	2	3	—	1	

Hetedik osztály.

Osztályfő: *Uzoni Imre.*

	A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természettan	Mathematika	Testgyakorlás	Egészségtan	Ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
	Bartalis Áron bl.	3	2	3	3	—	—	2	3	3	3	1	2	3	2	1	f. o. l.
	Bartók Zuárd bl.	1	2	2	2	—	—	3	2	3	3	1	1	2	1	1	„
	Gallus Frigyes ág. e.	2	2	3	—	3	3	3	2	3	3	2	1	3	—	1	„
	Gál Ernő	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1	—	1	„
5	Gálffy Gábor bl.	2	3	3	3	—	—	3	2	3	3	2	2	3	2	1	„
	Gáspár Mózes bl.	2	3	2	2	—	—	2	2	3	3	2	3	2	2	1	„
	Intze Kálmán ref	2	3	3	—	3	2	3	1	3	3	fm.	3	2	2	1	„
	Iszlai Ferenc bl.	3	3	3		3	3	3	2	3	3	1	2	2	2	1	„
	Kenyeres György	2	3	2	3	—	—	2	2	3	3	fm.	2	3	—	1	„
10	Kiss Jenő bl.	1	2	2	2	—	—	2	2	2	2	2	1	1	1	1	„
	Kozma Béla bl.	3	4	3	4	—	—	4	3	3	4	1	3	3	—	1	o. i. u.
	Krausz Imre izr.	3	3	3	—	1	3	2	1	3	3	fm.	2	2	—	1	f. o. l.
	Lőb Sándor izr.	3	4	3	3	—	—	2	3	3	3	1	2	3	2	2	j. v. u.
	Lőrinczi Mihály bl.	1	1	2	1	—	—	3	1	2	2	1	2	1	—	1	f. o. l.
15	Molnár Sándor bl.	2	2	1	1	—	—	2	1	2	2	2	2	2	2	1	„
	Müller Géza	3	3	3	—	2	2	2	1	3	3	2	2	2	—	2	„
	Nagy József bl.	1	3	3	3	—	—	1	1	3	3	2	2	1	—	1	„
	Pálfi Antal bl.	2	2	2	3	—	—	2	2	3	3	1	2	1	—	1	„
	Péterfi Jenő bl.	2	3	3	—	1	3	2	2	2	2	1	2	2	2	1	„
20	Retezár Árpád r. k.	2	3	3	—	1	3	2	1	2	2	2	2	2	—	1	„
	Rosenberger József izr.	2	2	3	2	—	—	2	3	3	3	fm.	2	2	—	1	„
	Rotaridesz István ág. ev.	1	3	3	—	2	2	2	2	3	3	1	2	1	1	1	„
	Sári József bl.	2	3	3	3	—	—	3	2	3	3	1	2	2	—	1	„
	Szász Ferenc bl.	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1	1	1	„
25	Székely Dénes bl.	2	3	3	—	3	3	3	2	3	3	1	2	3	—	1	„
	Tanka Károly	2	3	3	—	3	3	3	2	3	3	1	2	2	1	1	„
	Tilesch Zoltán r. kath.	2	3	3	—	2	3	3	2	3	3	1	2	3	—	1	„
	Török Jenő bl.	2	3	3	—	2	2	3	2	3	3	1	1	2	2	1	„
	Ürmösy Vidor bl.	3	3	3	3	—	—	3	2	3	3	1	2	3	—	1	„
30	Vass János	2	2	3	3	—	—	3	2	2	3	1	2	2	1	1	„
	Vekele Sándor bl.	2	3	3	3	—	—	3	2	3	3	1	2	1	—	1	„

A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történet	Természettan	Mathematika	Testgyakorlás	Egészségtan	Ének	Műének	Magaviselet	Tanári testület záróértekezleti ítélete
Veress Zoltán r. kath. bl.	1	2	2	2	—	—	1	1	2	2	1	1	1	—	1	f. o. l.
Versényi Sándor ref. bl.	2	3	3	4	—	—	4	3	3	4	2	2	3	—	1	o. i. u.
Kilépett:																
Gálfalvi Géza																

Nyolcadik osztály.

Osztályfő: *Hidegh Mihály.*

A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történelem	Természettan	Mathematika	Bölcsészettan	Testgyakorlás	Ének	Műének	Magaviselet
Bálint Lajos bl.	3	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1	2	1	1
Benke Márton bl.	2	3	3	3	—	—	1	1	3	2	3	1	2	—	1
Biró István bl.	1	2	3	2	—	—	2	1	2	3	2	1	2	—	1
Biró Zoltán bl.	3	3	3	3	—	—	3	2	3	3	3	2	3	—	1
Boros Mózes bl.	3	3	3	3	—	—	3	2	2	3	3	1	2	—	1
Boros Sándor	2	1	3	—	2	2	2	1	3	3	2	1	1	—	1
Czakó József ref.	2	2	2	—	3	1	1	1	3	3	3	2	1	—	1
Erdődi Ernő bl.	2	3	3	—	3	3	3	2	3	3	3	1	3	—	1
Györke József bl.	1	1	1	1	—	—	1	1	2	3	1	1	1	—	1
Gyulai Árpád bl.	1	2	3	2	—	—	2	1	2	3	2	1	1	—	1
Hadházy Sándor	1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	2	1	1	1	1
Holló Endre izr.	1	1	2	1	—	—	1	1	2	2	2	1	1	—	1
Horváth József bl.	3	2	3	—	3	2	3	3	3	3	3	1	3	1	1
Jakab István bl.	2	2	3	—	3	3	3	2	3	3	3	2	2	1	1
Jankovich Pál bl.	2	3	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1	1	—	1
Kerestély Dénes bl.	1	1	1	1	-	—	1	1	3	2	2	1	1	—	1
Lakatos Imre izr. bl.	1	1	3	—	2	3	1	1	3	2	2	1	1	—	1
Májai Ferenc bl.	1	1	2	2	—	—	1	1	2	2	1	1	1	—	1
Máthé Lajos bl.	2	2	3	3	—	—	3	3	3	3	3	1	2	1	1
Máthé László bl.	2	2	2	2		—	2	1	2	3	3	1	2	—	1
Mikó Miklós	1	1	1	1	—	—	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Nagy Lajos bl.	1	1	1	1	—	—	1	1	2	1	1	1	1	—	1
Orbók Gyula bl.	2	3	3	3	—	—	3	2	3	3	3	1	2	1	1
Pap Zsigmond bl.	3	4	4	3	—		4	3	3	4	4	1	3	—	1
Péterfi Gyula bl.	2	3	3	3		—	3	2	3	3	3	2	1	1	1
Rosenfeld Lajos izr.	1	1	1	1	-	—	1	1	2	2	1	1	1	—	1
Schulek Dénes ág. ev. bl.	1	3	3	—	3	3	3	2	3	3	3	2	3	-	1
Sófalvi Domokos bl.	1	1	1	1	—	—	1	1	2	2	1	1	1	—	1
Szentannai Dénes bl.	1	2	3	3	—	—	3	2	3	3	2	1	2	2	1
Székely Ferenc	2	3	3	3	—	—	3	2	3	3	3	2	3	1	1
Sztupjár Ernő ág. ev.	1	1	3	—	3	2	2	1	3	3	3	1	2	—	1

A tanuló neve és vallása	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Gör. pótló irod.	Gör. pótló rajz	Német nyelv	Történelem	Természettan	Mathematika	Bölcsészettan	Testgyakorlás	Ének	Műének
Tanka Gyula	1	1	3	2	—	—	2	1	2	2	2	1	1	2
Tischler Béla izr.	2	3	3	3	—	—	2	1	3	3	3	2	3	—
Weisz Vilmos izr.	3	3	3	3	—	—	3	1	3	3	3	2	3	—
Magántanuló :														
Löw Rudolf ág. ev.	1	2	1	—	1	2	1	1	1	2	1	—	—	—
Nagy László *	1	3	3	3	—	—	3	2	4	4	3	—	—	—

* VII—VIII. o. összevont vizsgálat. Egészségtan elégséges.

G) A tanulók statisztikája.

1. A tanulók számának alakulása az iskolai év folyamán.

felvétetett	Nyilvános tanulók — Az iskolai év folyamán: magántanuló lett	önként kimaradt	tanács folytán távozott	kizáratott	betegség következtében meghalt	baleset következtében meghalt	öngyilkosság következtében meghalt	A jun., ill. máj. osztályvizsgálatról elmaradt	Jun., ill. máj. hóban osztályvizsgálatot tett	Pótló osztályvizsgálatot tett	Összesen osztályvizsgálatot tett	Magántanulók — Felvétetett: fiu	Magántanulók — Felvétetett: leány	Magántanulók — Osztályvizsgálatot tett: fiu	Magántanulók — Osztályvizsgálatot tett: leány
338	—	8	1	—	2	—	—	—	327	—	—	8	1	6	1

2. A felvett és a vizsgát tett tanulók száma osztályonként.

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII	Összesen
Felvétetett:									
Nyilvános tanuló	57	40	49	50	39	35	34	34	338
Magántanuló: fiu	2		2	1	1			2	8
leány . . .		1							1
Osztályvizsgálatot tett:									
Nyilvános tanuló	55	37	47	50	36	35	33	34	327
Magántanuló: fiu	1		1	1	1			2	6
leány . . .		1							1

A felvett tanulók közűl más iskolából jött: a II. o.-ba 5, a III. o.-ba 4, a IV. o.-ba 3, az V. o.-ba 13, a VI. o.-ba 2, a VII. o.-ba 9, a VIII. o.-ba —, összesen 36.

3. A felvett nyilvános tanulók megbetegedései s az igazgatói és tanárkari megrovások száma.

A könnyü, nem fertőző megbetegedések száma .. 447
A súlyos, „ „ „ „ .. 1
A fertőző (esetleg járványos) „ „ .. —
Az igazgatói megrovások száma 3.
A tanárkari „ „ 3.

4. A nyilvános és magántanulók megoszlása dec. hó 31-én kor szerint osztályonkint.

Osztály	A nyilvános és magántanulók együttes létszáma dec. 31-én	A nyilv. és magántanulók együttes létszámából dec. 31-én 9 évét már betöltötte	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
I.	59	1	30	21	6	1										
II.	41		3	21	10	6	1									
III.	51			3	21	17	9	1								
IV.	51				1	17	16	12	4	1						
V.	40					3	13	16	6	1	1					
VI.	35						3	16	9	5	2					
VII.	34								19	7	5	3				
VIII.	36								2	9	15	9	1			
Összesen .	347	1	33	45	38	44	42	45	40	23	23	12	1			

5. Az osztályvizsgálatot tett nyilv. és magántanulók megoszlása honosság és szülőik (gyámjuk) állandó lakhelye szerint.

Az osztályvizsgálatot tett tanulók közül magyar honos volt:
magyarországi illetőségü 334
horvát-szlavonországi illetőségü .... —
külföldi honos .... —

Azon tanulók száma, kiknek szülője (gyámja) állandóan ugyanazon községben (az isk. székhelyén) lakott 122, ugyanazon vármegye más községében 24, a magyar anyaország más törvényhatóságában 188.

6. **Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók megoszlása törvényhatóságonként szülőik (gyámjuk) magyarországi állandó lakhelye szerint.**

Vármegyék: Alsófehér 17, Arad 1, Békés 7, Besztercenaszód 1, Bihar 4, Brassó 3, Fejér 1, Fogaras 1, Háromszék 20, Hunyad 6, Kisküküllő 8, Kolozs 24, Krassószörény 1, Marostorda 19, Nagyküküllő 6, Pestpilissoltkiskún 1, Sáros 1, Somogy 1, Szeben 2, Szilágy 3, Szolnokdoboka 9, Tordaaranyos 54, Udvarhely 17.

Városok: Budapest 4, Kolozsvár 122, Komárom 1.

7. **Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók megoszlása a tandíjfizetés szempontjából, a jutalmazott tanulók száma, az elengedett tandíjak összege s a jutalmak értéke.**

Az egész tandíjat megfizette	215
Részben díjmentes volt	78
Egészen „ „	41
Jutalomban részesült	74
Az elengedett tandíj összege ..	3730.— K
A kiosztott jutalmak értéke	819.— K

8. Az osztályvizsgálatot tett nyilv. és magántanulók megoszlása szülőik (gyámjuk) foglalkozása szerint.

Nagybirtokos, nagybérlő (1000 holdon felül)	4
Középbirtokos és bérlő (100—1000 hold)	15
Kisbirtokos, kisbérlő (100 holdon alul)	59
Kisbirtokos-napszámos (kisbérlő-napszámos)	—
Egyéb őstermelő (feles, majoros, kertész, halász)	—
Gazdasági tisztviselő	3
Egyéb gazdasági segédszemély (földmíves-napszámos, gazdasági cseléd)	5
Nagyiparos, bányavállalkozo	3
Kisiparos, bánya-kisvállalkozó	23
Ipari vagy bányászati tisztviselő	6
Egyéb ipari vagy bányászati segédszemély (előmunkás, segéd, munkás)	2
Nagykereskedő, nagyvállalkozó	8
Kiskereskedő, kisvállalkozó	25
Kereskedelmi vagy közlekedési (vasúti, posta stb.) tisztviselő	24
Egyéb keresk. vagy közlek. segédszemély (altiszt, segéd, szolga stb.)	10
Köztisztviselő és közhivatalban alkalmazott díjnok	32
Pap	18
Tanár, tanító	34
Másféle értelmiségi (orvos, ügyvéd, közjegyző, gyógyszerész stb.) s ilyeneknél alkalmazott segéd, irnok stb.	26
Közhivatalban alkalmazott v. másféle értelmiségi altiszt v. szolga	2
Katonatiszt	—
Katona altiszt	5
Különböző v. közelebbről meg nem nevezett foglk. ágakban dolgozó napszámos	—
Nyugdíjas v. jövedelméből élő (tőkés, járadékos, háztulajdonos)	18
Magánzó, eltartásos	14
Egyéb és ismeretlen foglalkozású	—
Árvaházi, szeretetházi tanulók	—
Összesen	334

9. **Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók megoszlása vallás, anyanyelv és nyelvismeret szerint.**

Az osztályvizsgálatot tett tanulók összes száma	unit.	lat. szert. r. kath	gör szert. r. kath.	örm. szert r. kath.	ref.	ág. ev.	gör. keleti	izr.	baptista	magyar	német	tót	oláh	ruthén	horvát	szerb	olasz	csak magyarul tudott	más nyelven is tudott	A magyar anyanyelvü tanulók közül németül is tudott	tótul is tudott	oláhul is tudott	ruthénul is tudott	horvátul is tudott	szerbül is tudott	olaszul is tudott	egyéb hazai nyelven is tudott
334	220	27	1	—	22	11	1	50		331	-	—	3					278	56	30	—	26	—	—			

Az osztályvizsgálatot tett nem magyar anyanyelvü tan. közül csak anyanyelvén tudott	más nyelven is tudott	csak németül tudott	csak tótul tudott	csak oláhul tudott	csak ruthénul tudott	csak horvátul tudott	csak szerbül tudott	csak olaszul tudott	csak egyéb hazai nyelv. tudott	Az osztályvizsgálatot tett német anyanyelvü tanulók közül magyarul is tudott	tót	oláh	ruthén	horvát	szerb	olasz	összes nem magyar
—	3	—	—	—	-	—	-	—	—	—	—	3	—	-	—	—	—

10. Ismétlők, a görög pótló tárgyak tanulói, magaviselet és mulasztások osztályonkint.

Osztály	nyilv. és magántanulók közül		Az osztályvizsgálatot tett nyilvános tanulók közül							nyilvános tanulók által	
	ismétlő volt	a görögpótló tárgyakat tanulta	magaviseletből 1	magaviseletből 2	magaviseletből 3	magaviseletből 4	egy órát sem mulasztott	csak igazoltan mulasztott	igazolatlanul mulasztott	igazoltan mulasztott órák száma	igazolatlanul mulasztott órák száma
I.	6	—	48	7	—	—	15	26	14	1150	60
II.	—	—	35	2	—	—	8	18	11	1033	12
III.	2	—	42	5	—	—	9	24	14	1263	33
IV.	1	—	45	5	—	—	4	35	11	1607	37
V.	1	13	32	4	—	—	5	20	11	1878	21
VI.	1	19	33	2	—	—	2	19	14	576	41
VII.	—	12	31	2	-	—	8	14	11	1255	17
VIII.	-	9	34	—	—	—	5	20	9	1105	19
Összesen	11	53	300 91·74%	27 8·26%			56 17·13%	176 53·82%	95 29·05%	9867	240

11. Az osztályvizsgálatot tett tanulók előmenetele osztályonként.

Osztály	Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók közül minden rendes tantárgyból jeles	leg-alább jó	leg-alább elég-séges	egy rendes tantárgyból elégtelen	két	több	nyilvános tanulók közül mint rendkivüli tantárgyat legalább elégséges eredménnyel tanulta: az egészség-tant	angolt	franciát	kézimunkát	éneket	műéneket	szabadkézi rajzot	gyorsírást	vívást	zenét	céllövést
I.	2	10	28	4	7	5	-	—	—	12	55	14	—	—	—	1	—
II.	4	9	17	2	2	4	—	—	—	13	37	15	6	—	—	3	—
III.	3	5	27	2	8	3	—	—	—	7	47	12	3	1	4	2	—
IV.	2	6	35	4	3	1	—	—	7	8	50	15	7	10	7	2	—
V.	3	6	17	5	6	—	—	—	2	8	36	—	1	9	5	3	—
VI.	1	6	22	5	—	1	—	9	3	—	35	12	3	4	13	1	—
VII.	2	3	25	1	—	2	33	6	6	3	33	15	—	—	10	—	24
VIII.	1	7	26	—	1	1	—	3	—	—	34	13	—	—	12	—	15
Összesen	18	52	197	23	27	17	33	18	18	51	327	96	20	24	51	12	39
	5·39%	15·56%	58·99%	6·89%	8·09%	5·09											
				20·07%													

H) Érettségi vizsgálatok.

1. Az 1911—12. évi érettségi írásbeli vizsgálatok írásbeli részét máj. hó 20—22., szóbeli részét jún. hó 24—28. napjain tartottuk. Az elnöki tisztet Kozma Ferenc isk. felügyelő-gondnok vitte, a vizsgáló bizottság tagjai voltak báró Petrichevich-Horváth Kálmán és Fekete Gábor főgondnok urak; kormányképviselő dr. Vass Miklós kaposvári áll. főgimn. tanár volt.

Az írásbeli vizsgálat tételei a következők voltak:

Magyar nyelv és irodalomból: Regényirodalmunk Jósikától Jókaiig.

Latin nyelv és irodalomból: M. T. Ciceronis pro Sex Roscio Amerino oratio 4. fejezete egészen, az 5.-ből 15 sor, összesen 37 sor.

Mennyiségtanból: a) *Algebrából.* Valaki 64376 K-val tartozik, melyet 1916 január 1-én kellene fizetnie. Ehelyett úgy egyezett ki, hogy három részletben 1912, 1914, 1916 január 1-én fizet 20.000—20.000 K-t. Hány percentet számítottak?

b) *Geometriából.* Valamely 10 dm. sugarú gömbön egy gömbháromszög oldalait $a = 45^0$ 28'35", $b = 69^0$ 42'20", $c = 70^0$ 40'25" középponti szögek mérik. Mekkora a gömbháromszög szögpontjait összekötő egyenesek által bezárt síkháromszög területe, körülírt körének sugara és mekkora azon piramis köbtartalma, melynek alapja a síkháromszög és csúcsa a gömb középpontja? Az írásbeli dolgozatok eredménye:

Magyarból....	jeles 11,	jó 14,	elégséges 12,	elégtelen —
Latinból	„ 12,	„ 8,	„ 15,	„ 2
Mennyiségtanból	„ 10,	„ 7,	„ 18,	„ 2

Érettségire jelentkezett 35 nyilvános és 1 nő magántanuló; egyik az írásbeli vizsgálat kiállása után betegség miatt a szeptemberi vizsgálatra maradt.

Az írásbeli dolgozatokat legalább elégséges eredménynyel elkészítette 32. Szóbelire bocsáttatott 36. A szóbeli

alapján *jelesen* érettnek nyilváníttatott 6, *jól* érettnek 11, *érettnek* 15, *javító vizsgálatra* utasíttatott 4.

Jelesen érettek: Benedek Gábor, Durugy Ferenc, Engel Rudolf, Kovács Károly, Nyiredy Géza, Székely László. *Jól érettek:* Aradi Gábor, Boros Jenő, Csányi József, Fekete Gyula, Havas Elemér, Höntz Arisztid, Nagy Elemér, Schwartz Herman, Gálfi Miklós, Gyalui Ilona, Tóth Ferenc. *Érettek:* Csiki Károly, Cappán Elemér, Fazakas Béla, Gallus Viktor, Gidrai Livius, Halász Jenő, Kiss Bálint, Kozma Zoltán, Lőwi Nándor, Müller Károly, Nagy Lajos, Pap Ferenc, Pap Jenő, Siménfalvi Gyula, Bakó Zoltán.

Báró Petrichevich-Horváth Kálmán főgondnok úr 200 K jutalmát *Engel Rudolf*, 50 K jutalmát pedig *Benedek Gábor* tanulók nyerték el.

2. A szeptemberben tartott *javító* vizsgálatra 4 tanuló jelentkezett, akik mindnyájan *éretteknek* nyílváníttattak. Ezek: Fischer Márton, Katona József, Pál Dénes, Rotaridesz Mihály.

3. Az ugyanekkor tartott *teljes érettségi* vizsgálat az évvégi vizsgáló bizottság és kormányképviselő részvételével szept. hó 5—7, illetőleg 12. napjain tartatott meg. Teljes érettségi vizsgálatra jelentkezett 1 fiu és 1 leány magántanuló; görögből kiegészítőre dr. Schneller Vilmos. Az írásbeli vizsgálat tételei következők voltak:

Magyarból: Arany János epikai költészete.

Latinból: Tit. Livius Ab urbe condita lib. XXVI. cap. 11. 32 sor.

Mennyiségtanból: az *Algebrából.* Megoldandó a következő szimultán egyenletrendszer:

$$\frac{3x}{8} + \frac{7y}{15} = 46$$

$$2x - \frac{3z}{5} = 72$$

$$\frac{y}{2} - \frac{3z}{8} = 15.$$

b) *Geometriából:* Milyen távol fekszik A és B helység

egymástól, ha A-nak C helységtől való távolsága 0.8 km., B-nek C-től való távolsága 0.64 km és C helységből A és B-be irányuló szög 98° 40' 10"?

Az írásbeli dolgozatokat legalább elégséges eredménynyel elkészítvén, mindketten szóbelire bocsáttattak s ennek alapján Morvay Ilona *jól érettnek*, Bidermann János érettnek nyilváníttatott.

A kiegészítő érettségire bocsátott dr. Schneller Vilmos érettnek nyilváníttatott.

Az 1912–13. iskolai évi érettségi vizsgálat az év bezárása után tartatván, erről jelentést csak a jövő évi értesítőben adhatunk.

X.

Szertárak.

A szertárak ez évi rendes átalánya 1400 K volt. Ez összegből 400 K-t szakítottunk ki földrajzi, természetrajzi, művészettörténeti tárgyú diapositivumok beszerzésére. A fennmaradó 1000 K-t így osztottuk fel: 150 K-t kapott a tört.-filológiai, 350 K-t a természetrajzi, 350 K-t a természettani, 100 K-t a rajzi és 50 K-t a tornaszertár. Rendkivüli átalányt kapott az ének-zene- és tornaszertár: 300 K-t. Az idén beállítottuk és felszereltük a természetrajzi előadóba a kapcsoló-táblát, melynek 784 K költsége már régebben kiutalványoztatott. Bevezettük a díszterembe a villanyvilágítást, melynek berendezési költsége 1349 K 06 fillér volt. A régebben rendelt vetítő-gép megérkezett s így ez év második felében megkezdhettük a vetített képekkel kisért előadásokat. A vetítő-gép költsége összes felszerelésével mintegy 3200 K, mely összegből ez évre esedékes 1000 K. A dísztermet elsötétitő fatáblákkal szándékozunk ellátni, hogy vetítéses előadásokat a napnak bármely órájában tarthassunk benne s ne legyünk a délutáni, illetőleg estéli órákra korlátozva.

1. Történelmi-filológiai és földrajzi szertár.

A szertár gyarapodása ez iskolai évben:

A) *Ajándékozás útján:* Magyarország a párisi nemzetközi kiállításon (a V. K. M. ajándéka), *Borsos* István: Görög, barbár és római érmek (a pápai ref. főiskola ajándéka); egy vaslándsa hegy Bölönből (dr. Nyiredy G. tanár ajándéka), 1 db. 20 kr., 2 db. 10 kr., 1 db. 3 kr.

1800-ból, 1 db. 1 kr. 1800-ból, 1 db. 10 bani, 1 db. 2 pf., 1 db. 1 kr., 1868-ból, 1 db. amerikai cent Tokay László V. o. t. ajándékai.), 1 db. faragott sétabot (Borsai Andor VI. o. t. ajándéka). Képes levelező-lapokat ajándékoztak: Reppmann Gyula VI. o. t. (2 db.), Barabás Miklós I. o. t. (14 db.), Lusztig Kálmán I. o. t. (2 db.)

B) *Vétel útján. Malonyai:* A magyar nép művészete. IV. (Ára 24 K.) A szertár tagja az Orsz. M. Képzőművészeti Társulatnak és a M. Kir. Földrajzi Társaságnak. Készítettünk 2 db. diapozitivumot (10 K.) és hozzájárult a szertár átalányából 100 K-val vetítőképek beszerzéséhez.

Részt vett a szertár a M. Iparművészeti Múzeum által rendezett kehely-kiállításon egy XIV. századból való kehellyel.

A szertár állománya az 1912/13. év végén:

64 mű 98 kötet, 74 szobor, 11 edény, 7 műalkotásmásolat; 132 db. fali és irodalomtörténeti kép, 68 diapozitivum, 50 szkioptikon kép; 71 régiség, 12 kegyeletes tárgy, 47 térkép és atlasz, 15 néprajzi tárgy, 719 féle érem 1917 db.; 32-féle papiros pénz 137 db.; 52-féle pecsétnyomat 64 db., 9 kézírat. — Szerzeményi naplója és leltára van.

2. Természetrajzi szertár.

A) *Állattan.*

1. *Az ember véredényeinek rendszere* stereoskopikus képekben. Röntgen képek. Kiadja prof. dr. Hildebrand, dr. Scholz, dr. Wicting—Pascha. 1911. 10 drb.

2. *Unio margaritifera* szétnyitva formalinban nagy óra üvegek között.

3. Cisticercus cel. disznóhusban, formalin készítmény, nagy óra üvegek között.

4. Cisticercus cel. szabadon, formalinban, óra üvegek között.

5. *Diapozitiv képek.* 1. Az állati sejt és részei. 2. Em-

beri petesejt. 3. Különféle sejtalakok. 4. Színtelen vérsejtek. 5. Egyedül élő sejt (ameba). 6. Sejtmag szerkezete. 7. Hámsejtek. 8. Csipkés szélü hámsejtek. 9. Hengeres hámsejt. 10. Egy és több rétegü hám. 11. Házi tyuk dúcsejtje. 12. Ember idegsejtje. 13. Bárány fejlődésben levő izomsejtje. 14. Szarvasbogár izomrostjának keresztmetszete. 17. Harántcsikos izomrostok. 18. Izomrostok erősebben nagyítva. 19. Izomrostok vázlatos rajza. 20. Ember kétsarkú idegsejtje. Összesen 20 drb., 20 K.

A kiselejtezett bogarakat gyűjtéssel pótoltuk.

B) *Növénytan.*

1. Dr. Filárszky: Növény morphologia. Budapest, 32 K. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ajándéka.

2. *Bodor-féle természetes készítmények* fáinkról, üvegfedeles dobozokban, föltüntetve kereszt-, hosszmetszetét, levelét, virágját, gyümölcsét. Ecetfa, olajfüz, három tövisű lepényfa, cseresznyefa, hólyagfa, bibircsós kecskerágó, hólyagos borsófa vagy pukkantó dudafürt, sóska borbolya, kökényfa. darabja 8 K. *9 darab értéke 72 K.* Dr. Nyiredy Géza tanár ajándéka.

3. *Virágos növények termésformái.* Nagyobb részt természetes termések, egy-egy mesterséges utánzat, 14 drb. lezárt üvegfedelü dobozban. A 14 dobozban összesen 104 termés van föltüntetve. Értéke 144 K 50 f.

Gyümölcs formái üvegfedeles dobozokban, részint természetes, részint mesterséges formában.

1. *Csonthéjas-termések.* Prunus spinosa, cornus sanguinea, chamaerops humilis, coffea arabica, sorbus aucuparia, prunus cerasus, prunus domestica, prunus avium.

2. *Alma-termések.* Pyracantha coccinea, cotoneaster nigra, crataegus sp., pirus communis, pirus malus.

3. Bogyók. Ligustrum vulgare, asparagus officinalis, viscum album, vitis vinifera, physalis sp., capsicum annuum.

4. *Hüvely-termések.* Colutea media, robina pseuda-

cacia, astragalus hamosum, glycyrrhiza echinata, pisum sativum, phaseolus vulgaris, ceratonia siliqua, gleditschia triachanta.

5. *Becő-termések.* Raphanus sativus, cheiranthus Cheiri, brassica napus, matthiola, annua, glaucum Serpilli.

6. *Becőke-termések.* Aethionema grandiflora, coronopus procumbens, lunaria biennis, succavia balearica, alyssum sinuatum, lunaria annua, atriplex hortensis, trodylium officinalis.

7. *Tok-termések.* Antirrhinum maius, hyoscyamus niger, agrostemma Githago, gladeolus gandavensis, datura stramonium, papaver pilosum, papaver orientale, staphylaea pinnata, angemone ochroleuca, oenothera biennis, catalpa syringaefolia.

8. *Fedetlen szemtermések.* Secale cereale, triticum vulgare, triticum turgidum, sorghum saccharatum, zea Mais.

9. *Fedett szemtermések.* Hordeum vulgare, hordeum vulgare var., oryza sativa, avena sativa, avena orientalis, panicum miliaceum.

10. *Csészés (kupacsos) termések.* Carpinus betulus. taxus baccata, ostrya carpinifolia, fagus silvatica, corylus avellana, quercus pedunculata, quercus Valonea, quercus rubra.

11. *Szárnyas termések.* Ptalca trifoliata, pitecoctenium sp., bignonia sp., spathodera campan., tilia ulmifolia, dioscorea japonica, bignonia indica, abies pectinata, fraxinus americana, acer pseudoplatanus, fraxinus excelsior, pterocaria caucasica, pteracaria stenoptoris, ailanthus glandulosa.

12. *Hasadó termések.* Acer pseudoplatanus, erodium gruinum, acer negundo, althea rosea, tropaeolum maius, daucus carola, geranium palustre.

13. *Bóbitás termések.* Scabiosa graminifolia, asclepias syriaca, tragopogon maius, chardinia xeraninem, tragopogon pratensis, crepis rhoeadifolia altrophanis dichotomus.

14. *Zárt termések.* Bidens alnosanguinea, centaurea imperialis, rubdeckia Neummani, clematis Davideana, cosmea bipinnata, clematis vitalba.

4. *Mugó-fenyő porzós és termő virága,* formalinban, 2 drb. üveghengerben. Dr. Nyiredy Géza készítménye. 2 drb. 2 K értékben.

5. *Diapozitiv képek.* 1. Levantei gyapotcserje. 2. Faalakú gyapot. 3. Gyapotcserje virágja és termése. 4. Togoi gyapot ültetvény. 5. Gyapot termés. 6. Gyapotrostok. 7. Gyapot ültetvény Afrikában. 8. Gyapotföld szántás. 9. Tokból való kifejtés. 10. Mázsálás. 11. Nyers gyapot-prés. 12. Gyapotszövő gép. 13. Kakaofa. Összesen 13 drb. 13 K értékben.

6. A tönkrement virágos növények példáinak kicserélésére pótló példákat gyűjtöttek a szaktanárral a tanulók.

C) *Ásványtan-chémia.*

1. Jég- és cseppkőbarlang modell villanyvilágítással, papir gyurmából. 200 K.

2. Kősó kristály viz- és levegőcseppel Marosújvárról. Magyari főmérnök ajándéka.

3. Kövület, kagyló Szilágymegyéből. Losonczi fővegyész ajándéka.

Diapozitiv képek. 1. A silur és Devon formáció ideálizált képe, rétegei, vezérkövületei. 2. A carbon formáció idealizált képe, rétegei ,vezérkövületei. 3—4. Állatélet a cambri tengerben. 5—6. Kőszénkorszak erdeje. 7. A Tryas formáció ideálizált képe, rétegei, vezérkövületei. 8. Állati élet a Tryas tengerben. 9. Erdő a Tryas korszakban 10. Branchiosaurus, Amblyosaurus. 11. A Tyras korszak óriás békái. Összesen 11 drb.

1912—13. évi szaporodás:

Állattan: Képekben 10 drb. Készitményekben 3 drb. Diapozitiv képekben 20 drb.

Növénytan: Könyv 1 drb. Bodor-féle természetes ké-

szitmény 9 drb. Formalinos készitmény 2 drb. Virágos növények termés formái 14 dobozban 104 drb.

Ásványtan — chemia: Szemléltető minta 1 drb. Ásvány 1 drb. Kövület 1 drb. Diapozitiv kép 11 drb.

A szertár tanévvégi állománya:

Állattan. 1. Könyvek 10 mű, 14 drb. 2. Falitáblák, 99 drb. 3. Eszközök, 48 drb. 4. Csontvázak, 13 drb. 5. Csontvázrészek, 53 drb. 6. Anatomiai készitmények és mikroszkopiai készitmények 64 drb. 7. Kitömött állatok. (Emlősök, madarak) 266 drb. 8. Spiritus készitmények 89 drb. 9. Száraz készitmények 369 drb. 10. Madártojás gyüjtemény 92 drb. 11. Képek. (Nevezetesebb természetbuvárok) 21 drb. Röntgen kép 10 drb. Diapositiv kép 20 drb.

Növénytan. 1. Könyvek 10 mű 12 drb. 2. Fali táblák 90 drb. 3. Virágtermés és más növényi részek mintái és természetes famínták 217 drb. 4. Növények, virágok, gyümölcsök formalinban 25 db. 5. Száritott növény 844 drb. 6. Növényélettani készülékek 13 drb. 7. Mikroskopiumi készitmények 4 drb. 8. Mohok 219 drb. 9 Növényföldolgozására való eszközök 13 drb.

Ásványtan, vegytan. 1. Könyvek, 10 mű 10 drb. 2. Fali tábla 29 drb. 3. Eszközök 833 drb. 4. Technologiai gyűjtemény (vas) 3 drb. 5. Minták 64 drb. 6. Régi eszközök 36 drb. 7. Vegyszerek 135 drb. Diapozitiv kép 11 drb.

3. **Természettan.**

Gyarapodás. 1. Faliképekben: 0, 2. eszközökben: 1911—12. iskolai évben rendelt eszközök:

a) az évi rendes javadalmazásból: 1 készülék a hatás és ellenhatás egyenlőségére 54 K, 1 készülék a projekciótétel kisérleti kimutatására 54 K, 1 készülék a merőleges nyomás kimutatására 54 K, 1 kézzel és elektromotorral hajtható centrifugális gép 192 K, 1 készülék a Foucolt-féle áramokra 31 K 20 f, összesen 385 K 20 f. értékben;

b) a rendkivűli javadalmazásból: 1 középnagyságú vetitőgép diaszkopikus, episzkopikus megaszkopikus és mikroszkopikus vetitésre, továbbá a színszóródás, fényelhajlás, — találkozás, — sarki-

tás és kettős törés tüneményeinek demonstrálására 3050 K 70 f. értékben. A vetítőgép felszereléséhez tartozik:

Vetítőgép 160 mm. átmérőjű kondenzorral, 50 mm. átmérőjű és 200 mm. gyújtótávolságú egyszerű akromatikus objektívvel, képfordító hasábbal és tükörrel	408 K — f,
képtoló négypár kerettel $8^1/_2$: $8^1/_2$, $8^1/_2$: 10, 9: $10^1/_2$, 9: 12 nagyságú diapozitivumoknak . .	15 K 60 f.
vetítő vászon, 300 cm × 300 cm. méretű, szállítható, szétszedhető állványon	52 K 80 f,
objektívsorozat, 6 darab külömböző gyújtótávolságú kettős akromatikus lencséből áll . . .	180 K — f,
kézzel szabályozható vetítő ívlámpa egyen- és váltakozó áramra	120 K — f,
szabályozható ellenállás az ívlámpához öt fokozatban	96 K — f,
háromlábú erős, keményfaasztal kettős lappal, melyre a vetítő gép ráthető s hajtó kerékkel és végtelen csavarral kellő magasságra emelhető . .	132 K — f,
készülék episzkopikus vetítéshez . . .	48 K — f,
általános használatra 6 darab mellékkészülék	120 K — f,
színszóródásra 11 „ „	192 K — f,
fényelhajlásra 7 rács és 1 „ „	176 K 40 f,
fénysarkításra 2 turmalinlemez és 3 drb „	195 K 60 f,
fénytalálkozásra 2 darab mellékkészülék	132 K — f,
kettős töréshez 9 mellékkészülék 18 darab gipsz-, kvarc- és másféle készítménnyel	332 K 70 f,
vetítő mikroszkop sarkítóval, elemzővel és 5 objektívvel, 8 darabban	416 K 40 f,
vetítő polariszkop 3 darabban, 6 darab nagy gipszkészítménnyel	373 K 20 f,
nagy doboz apró fénytani eszközök megőrzésére	60 K — f,
Együtt: . . .	3050 K 70 f.

A jelen iskolai évben rendelt eszközök még nem érkeztek meg, így nem is részletezhetők. Az idei rendes javadalmazás 350 korona.

3 Könyvekben: dr. Bozóky Endre, Középiskolai fizikai gyakorlatok 1—, Hoitsy Pál, Az égi mozgások elméletének nehány

fejezete 1 füzet, ajándék; Klupathy Jenő, Fizikai mérések, vétel: 7 korona.

Összefoglalás: 13 darab falikép, 459 fizikai eszköz 710 darabban, 34 mérő és egyéb eszköz, 78 darab diapozitívum, 5 mű 23 kötetben, összesen 14782 K 88 fill. értékben.

4. Rajzszertár.

A szertár gyarapodása *vétel útján*: Beöthy Zsolt: A művészetek története. I—III. kötet 65 K. Malonyai D. A magyar nép művészete 24 K. Györgyi K. Magyar iparművészet, 1912-ik évf. 10 K. Diapozitivumok, 28 darab 28 K. Egy nagyméretű háromszög kemény fából 10 K. *Összesen 137 K értékben.*

Összefoglalás: faliminták, rajzminták, könyvekben, mult évi 56 féle 1857 darabban; gyarapodás 3 féle 5 darabban.

Sodronyminták, mérőeszközök, geometriai testmintákban 21 féle 66 darabban, gyarapodás nincs.

Iparművészeti és művészeti tárgyakban 128 féle 140 darabban, gyarapodás nincs.

Ipari és használati tárgyakban 154 féle 174 darabban, gyarapodás 1 féle 1 darabban.

Diapozitivum 42 darab, gyarapodás 28 darab.

5. Tornaszertár.

A szertár gyarapodása: 1 drb. szőnyegvédő 12 K, 4 drb. spanyolnád 6 K. — Tornaszerek javitásáért fizettünk 63 K, tornaszerek szállításáért 4 K.

6. Ének-zeneszertár.

A szertár állománya: hangszerekben: 28 féle 35 darabban, értéke 1664·60 K, hangjegyekben: 40 féle 86 darabban, értéke 183·93 K.

Jelen évi gyarapodás: Trio album 3·— K, Schumann: Dalnok átka 11.16 K, Tosti: Mattinata 1·50 K- Brahms: Wiegenlied 1·20 K, Gaál: Gyászdal 2·— K (Dr. Nyiredy Géza ajándéka). Sztojanovits: Ünnepi daloskönyv 1·20 K (Szerző ajándéka)

A „zenekör" ajándékából: Grieg: Brautzug u. Karneval 1·80 K, Grieg: Hochzeitstag bei Troldhangen 1·80 K, Meyerbeer: Proféta

-·24 K, Schumann: Abendlied u. Träumerei 1 68 K, Boccherini: ienuette 1·44 K, Quartett album 3 60 K, Kreibig: Trio 1 80 K, ioszkowsky: Serenade 1·80 K, Strauss: Keringő 3·60 K, Wieniwszky: Chanson Polonaise 1 44 K, Field: Nocturne 1 80 K, pohr: Trio 2·40 K, Loewe: Eduard 1·08 K, Scheuer: Alpenlieder 80 K, Farkas: Romanze 1 20 K, Dancla: Trio 2·40 K, Sarudy:)0 magyar férfikar 3·— K, Tschaikowsky: Barcarolle 1·08 K, /agner: Lohengrin 1·44 K. Farkas: Allegro 2·16 K, Kurucz: zivemből ... 1·80 K, Rubinstein: Melodie 1·44 K. Összesen 28 rb. hangjegy 60 86 K értékben.

Hangszerjavitásokra kiadatott 27 50 K. húrokra és vonózőrőzésekre 24·65 K, az énekkar részére hangjegy sokszorositáokért 15 K. Összesen: 67·15 K.

A szertár állománya év végén: hangszerekben: 28 féle 35 arabban, értéke 1664 60 K, hangjegyekben: 68 féle 114 darabban, ·téke 244·78 K,

---

XI.

Ifjúsági egyesületek és alapok.

1. *Kriza-Önképzőkör 1912—13. évi működése.* (Megnyító a „Kriza-Önképzőkör“ 80. éves jubileumára rendezett ünnepélyen 1913. május 3-án.)

Ezelőtt 80 évvel egy kicsiny, de lelkes csapat indult el olyan ösvényen, melynek végcélja a legnemesebb, legideálisabb volt, de az odavezető ut nem a legsimábbnak, sőt göröngyösnek és tövisesnek látszott. A haladás, előretörés volt a jelszó a társadalom minden rétegében és amig erős kitartásu férfiak nagy, nemzetet mozgató eszmékért gyűltek zászló alá, az ifjúság is sorompóba állott, hogy önmagának olyan kis társadalmat teremtsen, mely mintegy előkészítője legyen az igazi élet nemes küzdelmeinek. És bizony ezeknek a kis köröknek nagy részük volt abban, hogy ez az örök mozdulatlanságra kárhoztatott föld megmozdult.

Sok idő múlt el azóta, a mi kedves kis körünk életében 80 hosszú év. Ez az idő pedig még hosszabbnak tetszik, ha meggondoljuk, hogy nem higgadt, meggondolt elméjű férfiak, hanem még kiforratlan eszü, gyorsan hevülő ifjak működése alatt telt el. Az igaz, hogy a lelkesedés égó tüze sohasem hagyta el a zsenge lelkeket, de a megpróbáltatások, a kezdet nehézségei s kiváltképen a pár év mulva közbejött nagy napok megszakitották az egyetértő, fáradhatatlan munka harmóniáját.

Az ezután következő idők sűrű, sötét fátyollal vannak beboritva; ne kivánjuk fellebbenteni. De amint a sötélség oszladozni kezdett, feltűntek újra a világító súgarak s a szünetelő munka újra megkezdődött. Épen most 50 éve annak, hogy a zászló fellobogott újult erővel, hasonló lelkesedéssel, mint az alapitáskor. A parázs nem aludt ki, csak elrejtőzött, hogy aztán a legkisebb

szélfuvásra lángra lobbanjon. Az évek gyors forgása még erősbitette a munkakedvet s a következő nemzedékek nem ismertek magukra nézve kötelezőbb feladatot, minthogy a megkezdett uton tovább haladjanak s az elődök magasztos célját sohase tévesszék el szemök elől.

Nehéz idők vonultak el fejünk fölött; de, amint a kezdettel járó sok bajt le tudtuk győzni, sikerült diadalmaskodnunk a közöny és semmibevevés fölött is. A vadrózsával befutott csöndes hantok szellemei örök intés gyanánt itt lebegnek közöttünk, irányítják lépteinket s egyengetik előttünk az útat ad astra!

Óh milyen könnyű a mi munkánk az ő példaadásuk után, milyen bátran haladunk előre a gyönyörű tradiciókkal behintett ösvényen!

Emléket milyent állitsunk mi, a régmult idők késő utódai, elődeinknek. Még a szavakban is szegények vagyunk s csak megtelik a szivünk valami édes, földöntúli érzéssel, a hálás emlékezéssel. Szeretnénk valami nagy fényes ajándékot hozni, de nem tudunk mást adni, csak virágokat, a legtisztább hála koszoruját. Az ő szerény lelkök, mely csak a jövő nagyságát és boldogságát kereste, bizonyára meg fog elégedni ezzel az igénytelen kís adománnyal és boldogan fogja nézni vágyainak teljesedését, a virágzó és múltjára örökké büszke „Kriza Önképzőkört".

Egy szemernyi újra ahoz a nagy rakáshoz, melyet a magyar ifjúság állít védő bástyáúl a nemzetnek; egy önérzetes szó, mely azt akarta kifejezni, hogy vagyunk még magyar ifjak, ez volt a mí szerény munkánk ebben az esztendőben, melyről most ítt be kell számolnom. Talán csekélyebb értékű aratás, mint lehetett volna, talán nem tudtunk tovább menni az akaratnál, de talán tettünk valami olyat, mely érdemes arra, hogy az utánunk jövőkben ne hagyja kialudni a lelkesedés szikráját. S ebben a mi szerény munkánkban nem az a lényeges, hogy mit tettünk, hanem az, hogy hogyan tettünk. Egész évi munkásságunk alatt pedig nem lebegett szemünk előtt más cél, mint az, hogy méltók legyünk elődeinkhez s ne feledjük el azt, amível nagynevü önképzőkörünk szellemének tartozunk. S ha ténykedésünknek ezt az oldalát nézzük, minden szerénytelenség nélkül megállapíthaijuk, hogy amit az elődök olyan dícsőségesen kezdettek, mi nem épen dícstelenül folytattuk.

Mielőtt hozzáfognék körünk munkásságának részletes beszámolásához, a leghálásabb köszönet hangján kell szólanom Pálfi Márton tanár úrhoz, ki, mint körünk védnöke, sohasem vonta el jóakaratu szavait tőlünk és mindég buzditott, segített nemes törekvéseinkben. Egyuttal kérem, hogy annyiszor tapasztalt önzetlenségét ne vonja meg a jövő nemzedéktől sem

Körünk alakuló gyülését 1912. szept. 18-án tartotta, amikor elnökké választották Hadházy Sándort, titkár-szerkesztővé Győrke Józsefet, majd, midőn betegsége miatt kénytelen volt lemondani, okt. 9-én Tanka Gyulát, jegyzővé Szász Ferencet, pénztárnokká Gál Ernőt, kiadókká Dombi Bélát, Gelei Antalt, Kelemen Ferencet, Pálfy Antalt, Pálfi Sándort, majd Kohn Gábort, Kisgyörgy Tamást és Szász Mihályt. Az alakuló gyűlésen kivül körünk tartott 22 rendes, 2 díszgyűlést, okt. 6-án és márc. 14-én, mikor a kör tagjai szónoklattal, szavalással és zeneszámokkal működtek közre. Tartottunk két vitagyűlést. Tételek: 1. Helyes volt-e Nogi tábornok öngyilkossága vagy nem? 2. Mit könnyebb elszavalni, egy komoly irányu elbeszélő vagy egy lirai költeményt?

S tartottunk végre a záróünnepéllyel kapcsolatosan az Önképzőkör 80 éves fennállásának emlékére táncmulatsággal összekötött ünnepélyt. Az ünnepély tiszta jövedelme, 219 K 82 fillér, a kirándulási alap javára fordittatott.

A kör szokásos szavaló versenyei közül a dijnélküli „nemes verseny“ győztese *Gálffy Gábor*, a díjas komoly irányú versenyé *Boros Sándor*, a díjas vigirányu versenyé *Boros Sándor* lett, jutalma 5—5 kor.

Legjobb fokozatban (jegyzőkönyvi dicséret, zeneszámoknál jegyzőkönyvi köszönet) részesültek: *Boros Sándor* szavalásért, *Gál Ernő* felolvasásért (1), *Gálffy Gábor* szavalásért (2), *Hadházy Sándor* szavalásért (1), *Holló Endre* hegedülésért (5), *Lakatos Imre* hegedülésért (8), *Máthé Lajos* szavalásért (2), *Mikó Miklós* felolvasásért (1), *Müller Géza* felolvasásért (2), *Rozenfeld Lajos* felolvasásért (3), *Sófalvi Domokos* felolvasásért (1), *Szász Ferenc* szavalásért (1), *Sztupjár Ernő* felolvasásért (1), *Tanka Gyula* felolvasásért (1).

A „Remény“ c. önképzőköri lapot *Győrke József*, majd *Tanka Gyula* szerkesztette. Az év folyamán megjelent 15 szám, 8—24 oldal terjedelemben. A „Remény“ állandó rovatai voltak a termé-

szettudományi rovat, rovatvezető *Retezár Árpád*, a zenerovat vezetője *Lakatos Imre* és a néprajzi rovat, hol a tagok különböző vidékekről összehozott néprajzi dolgokat, különösen székelyföldi népszokásokat, meséket közölt k.

A „Remény“-be prózát irtak: Lakatos Imre 7, Hadházy Sándor 5, Retezár Árpád 5, Györke József 3, Tanka Gyula 3, Müller Géza 2, Sófalvi Domokos 2, Szász Ferenc 2, Biró István „Csalabér“, Gál Ernő, Horvát József, Kiss Jenő, Mikó Miklós, Orbók Gyula, Rosenfeld Lajos 1—1 darabot.

Verset irtak: Orbók Gyula 11, Szász Ferenc 9, Horváth József 7, Gyulai Árpád, Tanka Gyula 2, Veress Zoltán 2, Borsai Andor, „Csalán“, Györke József, Kíss Jenő, „Sebes“ 1—1 darabot. Ilusztrációkat készitettek: Boros Sándor és Müller Géza.

Az önképzőkörnek egyik szakosztálya volt a *zenekör*. Egy évi szünetelés után 1912. dec. 8-án alakul újra, mely alkalommal díszelnöknek választják Sándor Jánost, elnöknek Lakatos Imre VIII., alelnöknek Boros Sándor VIII., pénztárnoknek Holló Endre VIII. és titkárnak Jankovich Pál VIII. o. tanulókat. A körnek 54 tagja volt; célja az íntézet zenei életének fejlesztése. Tartott 6 nyilvános hangversenyt és 6 megbeszélő gyűlést. A hangversenyekkel járó költségeket, meghivók nyomtatását, hangjegyek beszerzését a tagók által fizetett havi tagsági díjakból fedezték.

Tanulták a következő darabokat: *Zongorára* (2 kézre) Farkas Ö.: Hallgató nóta I., II. Nagy A.: Ábránd. *Zongorára* (4 kézre) Chován K. és Brahms: Magyar táncok. *Hegedü-duók*: Alard, Beriot, Kallivoda-tól. *Hegedü-trió*: Spohr-tól, *Hegedü-négyes*: Wagner, Lohengrin nyitány. *2 hegedü, zongorára*: *Scheuer*, Alpenweisen. Tschaikowsky: Barcarolla. *Zongora-triók*: Kreibig, A moll, Dancla op. 18. *Hegedü-zongorára*: Bériot, Air varie No 6. *Bloch* J. Rhapsodie hongroise III., Braga: Serenata. D'Ambrosio: Cansonetta. Goldmark: Hegedüverseny. A moll. Hubay J.: Cremonai hegedü és Mazurka. Kreisler F.: Liebesfreud. Moszkowsky—Sarasate: Guitarre. Paganini: Velencei karnevál. Verdi—Singelée: Troubadour fantaisie. Vieuxtemps: Romanze. *Vonós négyesek*: Haydn: F-dur; Mendelssohn: Es-dur; Mozart: Es-dur; Bach: Arie; Schubert: A-moll. *Sextett*: Wieniawsky: Chanson polonaise. *Ének-zongora*: Grieg: Szeretlek. Makray: Relicti. Schubert: Aufenthalt,

Schumann: Két granátos. Kurucz J.: Szivemből . . . *Zenekarra*: Meyerbeer: Cavatina „Ördög Róbert"-ből. Schumann: Abendlied és Träumerei. Strauss: Keringő. Gilette: Pizzicato.

Kérünk 10—10 koronás pályadíjakat tűzött ki a következő tételekre. (Birálták a szaktanár urak):

1. *Egy kirándulás leírása*. Egy pályamunka érkezett, a jutalomra s dicséretre érdemes. Szerzője Boros Sándor.

2. *Népmesegyűjtés*. Pályamunka nem érkezett.

3. *Népdalgyűjtés*. Két pályamunka érkezett, a jutalmat a szerzők, Benke Márton VIII. o. t. és Adorjáni Gyula VI. o. t. egyenlő arányban megosztva kapják.

4. *Festendő egy tájkép természet után aquarellben*. Egy pályamunka érkezett. *Szamos partján* jelige alatt. A díjra nem érdemes.

5. *Szénvázlat az intézet egy növendékéről*. Három pályamunka érkezett: *Zuárd, Feri és Miklós* jelige alatt. A jutalmat az utolsó nyeri, szerzője Czakó József VIII. o. t.

6. *Az elektromosság gyakorlati alkalmazásai*. Egy pályamunka érkezett. A díjra érdemes. Szerzője Müller Géza VII. oszt. tan.

7. *Mit tegyünk a nemzeti játékok terjesztése érdekében* Egy pályamunka érkezett, mely a jutalomra érdemes. Szerzője Boros Sándor VIII. o. t.

8. *Servet Mihály élete*. Egy munka pályázott. A díjra érdemes. Szerzője: Boros Sándor VIII. o. t.

9. *Az Odysseia hatása az Aeneisre*. Egy pályamunka érkezett. A jutalomra érdemes. Szerzője Hadházy Sándor.

10. «*Megy a juhász szamáron*» c. *vers latinra fordítása versben vagy prózában*. Két pályamunka érkezett az «*Aki mer, az nyer* jeligéjü két verses s egy prózai fordítást ad, a *Sappho* jeligéjü versmértékben is Sapphot követi. A díjat az első nyeri igen szép hexaméteres fordításáért. Szerzője Hadházy Sándor VIII. o. t.

11. *Az algebra alapműveleteinek és törvényszerűségének ismertetése analysis alapján*. Pályamunka nem érkezett.

12. *Az erdélyi rész története 1849. aug. 13-tól 1867-ig*. Pályamunka nem érkezett.

13. *A magasabbrendű érzelmekről.* Egy pályamunka pályázott. A jutalomra nem érdemes.

14. *A Nagyidai cigányok humora.* Egy pályamunka érkezett. Jutalomra s dicséretre érdemes. Szerzője Boros Sándor VIII. o. t.

15. *Oda v. szavalásra alkalmas költemény az Önképzőkör fennállásának 80 éves évfordúlójára.* Pályamunka nem érkezett.

A kör *bevétele* a jelen iskolai évben volt .	253·90 K
Kiadása (pályadíjakra és versenyszavalatra)	100·— K
Maradék .	153·90 K
A kör mult évi (1912. jun. 13.) vagyona .	1093·26 K
A kör jelenlegi (1913. jun. 7.) vagyona . .	1247·16 K

azaz egyezerkettőszáznegyvenhét korona és 16 fillér, mely összeg a Kalozsvármegyei Takarékpénztár 610. sz. betétkönyvében van elhelyezve.

Az Önképzőkör pályatételei az 1913—4. iskolai évre. A pályadíj 10—10 korona, határidő ápr. 25.

1. Egy kirándulás leírása.
2. Népmesegyűjtés.
3. Népdalgyűjtés.
4. Festendő egy tájkép természet után aquarellben.
5. Szénvázlat az intézet egy növendékéről.
6. Az egyenletek elmélete és megoldási módjai.
7. A fizikai mértékegységek.
8. A templomok jelentősége közművelődési szempontból.
9. Lenau magyar vonatkozású költeményei.
10. Zalán futásának 10 első sora lefordítandó latinra prózában v. versben.
11. Zalán futásának 10 első sora lefordítandó görögre.
12. Magyarország legújabb története (1867-től).
13. A magyar verselés száz évvel ezelőtt.
14. A magasabb rendű érzelmek.

2. *Felsőosztályuak olvasó-egylete.* Az olvasó-egyletnek ügyeit dr. Barabás Ábel tanár vezette. Tagjai voltak a VI—VIII. osztályu tanulók. Könyvtáros volt Májai Ferenc

VIII. osztályu tanuló, alkönyvtáros Szász Ferenc VII. osztályu tanuló, az olvasó terem felügyelői Győrke József, Péterfi Gyula és Schulek Dénes voltak. Az olvasóterem az internátus házi rendjéhez alkalmazkodva mindig nyitva volt, mikor a tanulóknak szabad idejük volt. A könyvtárból kivettek 1221 művet 1532 kötetben, ebből a VIII. osztályra esik 479 mű 591 kötetben, a VII. osztályra 453 mű 559 kötetben, a VI. osztályra 289 mű 382 kötetben.

A könyvtár következő művekkel gyarapodott: Műveltség könyvtára XI. kötet; Klasszikus Regénytár (2 mű, 4 kötet); Bain, Neveléstudomány (2 kötet); Gardner: A régi Athén (2 kötet folytatólag); Goldzieher: Előadások az iszlámról; Imre Sándor: Nemzetnevelés; Apáthy István: A fejlődés törvényei és a társadalom; Gróf Bethlen Miklós önéletírása; Kisbán Miklós: A nagyúr; Kiss Ernő: Szemere Bertalan (2 példányban); Balsac, Gobseck; Takáts: Török-magyar bajvívások; Fitz: Brassai Sámuel; Archibald: Ujkori utazások; Szemák: Ifjusági könyvtárjegyzék. Összesen 17 mű, 20 kötetben, 97 korona 20 fillér értékben. Ajándékozás útján: Gál Kelemen: Ujabb irányok a pedagógiában (Modern Magyar Pedagogusok könyvtára I.); Dr. Boros György: Az unitárius vallás főelvei: Kiss Elek. A személyiség pedagogikájának alaptényezőiről Przipcovius: Vita Fausti Socini. *Összes gyarapodás 21 mű, 24 kötetben.*

Az olvasóterem részére következő lapok és folyóiratok jártak: Keresztény Magvető, Unitárius Közlöny, Akadémiai Értesítő, Vasárnapi Ujság, Uj idők, Kakas Márton, Ellenzék, Budapesti Hirlap.

Az olvasó egyesület *könyvtárának jelenlegi állománya: 1019 mű, 1378 kötetben, 5551 korona értékben.* Az egyesület vagyona: Pénztári maradvány a múlt év végén 194 korona 60 fillér, ehhez hozzászámítva az Incze Mihály-alap 93 korona 76 fillér kamatját, a könyvtári díjakból befolyt 182 koronát s a kamatokból és elveszett könyvekből befolyt 24 korona 70 fillért, rendelkezésre állott összesen 495 korona 06 fillér. Ebből kiadatott új könyvekre és ko-

rábban vásárolt könyvek árának törlesztésére 164 korona 26 fillér, hirlapokra és folyóiratokra 79 korona 26 fillér, olvasó egyleti szükségletekre 16 korona 86 fillér, könyvkötésre és javításra 50 korona, összesen 310 kor. 41 fillér. *Vagyon junius 6-ikán 184 korona 65 fillér.*

3 *Alsóosztályuak olvasó egyesülete.* A könyvtár állománya 1912. szeptemberben I—II. oszt. könyvtára 503 mű 510 kötet, III—IV. oszt. könyvtára 326 mű 330 kötet, V. oszt. könyvtára 322 mű 330 kötet. Összesen 1151 mű 1170 kötet. Jelen év folyamán nem selejteztetett egyetlen kötet sem. Gyarapodás ez évben: Sebők: Dörmögő D. útazásai: Alexics: Román népmesék; Szivós: Hajduság; Benedek: Igy volt; Avar: Utazás a szepességben; Kolumbán: A Maros mentén; Benedek: A sárga csikó; Steinhofer: Régi könyvek mesterei; Rosegger: Petike; Sárándi: Elpusz tult birodalom; Lengyel: A magyar levegő; Mosdóssy: Útraváló; Benedek: Két történet; Pásztor J.: Elbeszélések; Móricz Zs.: A sas fia; Lengyel: Az uj élet; Benedek: Szent Anna tavától a Czenktetőig; Benedek: Tréfás mesék; Avar: Névtelen hősök; Ábrahám: A kis kakas; Szivós: Vidám állattörténetek; Szemere: Két fiu története; Gaál M Márkus; Farkas: Egy magyar fiu; Herczegh: Álom; Móka bácsi: Legszebb magyar mesék; Swift: Gulliver; Gárdonyi: Két Katica bogár; Verne: Antifer mester csodás kalandjai, Verne: Cascabel Caesar; Verne: Az uszó város; Gárdonyi: Az én falum; Mikszáth: A beszélő köntös; Abonyi: A havasok ura; Nográdi: Séták a nagy természetben; Maeterlinck: A méhek élete; Gárdonyi: A láthatatlan ember; Barabás: Petőfi; Barabás: Vas Gereben; Daudet: Az utolsó leckeóra; Dickens: Copperfield Dávid; Bulwer: Pompei pusztulása; Hankó: Chemia a mindennapi életben; Gárdonyi: Messze van még odáig; Fitz: Brassai; Deutsche Jugend: Szemák: Ifjusági könyvjegyzék. Beszereztetett 49 mű 60 kötet. A kányvtár évvégi állománya 1200 mű 1230 kötetben. A gyarapodás ára 151 kor. 58 fil. A könyvállomány teljes értéke ca 5000 korona.

A könyvtárt 57 I. o., 40 II. o., 48 III. o., 50 IV. o. és

37 V. o. összesen 232 tanuló használta kéthetenként (882 mű, 927 kötet.)

4. *Jóltevők emlékalapja.* Az alap célja és rendeltetése az, hogy jóltevőink arcképeit koronként megfestethessük. Az alap jelenlegi vagyona (1912. dec. 31-én) 74 K 53 fill.

5. *Kriza János-alap.* Az alap az 1862. évi jul. hó 30-án tartott Kriza-ünnep alkalmával begyült adakozásokból maradt meg. Az évi kamatjövedelem egy 1903—4. évi igazgatósági határozat értelmében pályamunkák jutalmazására fordítandó. Az alap jelenlegi vagyona (1912 dec. 31-én) 933 K 70 fillér.

6. *Remény-alap.* Eredeti rendeltetése az volt, hogy az ifjúság által szerkesztett «Remény» c. lapban megjelent jelesebb dolgozatokból új Zsebkönyv adassék ki. Az évi kamatjövedelem egy 1903—4. évi igazgatósági határozat értelmében pályamunkák jutalmazására fordítandó. Jelenlegi (1912 dec. 31-én) vagyona 1954 K 39 fill.

A 4. 5. 6. pont alatti alapokat az egyház pénztárnoka kezeli.

7. *Dalkör-alap.* Célja az, hogy az ifjúsági énekkar szükségleteit fedezze. Jelenlegi vagyona 186 K 21 fill., mely összeg a Kolozsvárm. tak.-pénztár r.-társaság 670 sz. betéti könyvében van elhelyezve.

8. *Apolló-kör alapja.* Célja az, hogy az Apolló-kör nevü zeneegyesület szükségleteit fedezze. Az alap jelenlegi vagyona. hozzáadva az 1872-ben végzett osztálytársak adományát is, 1584 K 62 fill., mely összeg a Kolozsv. tak.-pénztár részv. társ. 202 és az Erdélyi Bank és Takarékpénztár 8582. sz. betéti könyvében van elhelyezve.

9. *Kirándulási-alap.* Célja az, hogy tanulmányi kirándulások alkalmával szegény tanulók költségeit fedezzük. Gyarapodott a máj. 3-án tartott önképzőköri estély tiszta jövedelmével (219 K 82 fill.) Az alap jelenlegi vagyona 1098 K 13 fill., mely összeg a Kolozsvárm. tak.-pénztár r. t. 9446. sz. betéti könyvében van elhelyezve.

10. *Segélyző-alap.* Célja az, hogy szegény tanulóinkat a szükség szerint ruházattal, pénzbeli segítséggel támogat-

hassuk. A lefolyt évben adományaikkal gyarapították Kolozsvármegyei tak.-pénztár r.-t. (70 K), Major József táncmester úr (116 K), dr. Tauber Farkas úr (10 K), gyűjtés eredménye 10 K 80 fill. Jelenlegi vagyona 1861 K 48 fill., mely összeg a Kolozsvárm. tak.-pénztár r. t. 409 sz. betéti könyvében van elhelyezve.

11. *Kismezőalap.* Az alap célja az, hogy a Kismezőkert fenntartási költségeit fedezze. Az alap jelenlegi vagyona 333 K 77 fill., mely összeg a Kolozsvárm. tak.-pénztár r.-t. 171. sz. betéti könyvében van elhelyezve.

XII.

Kollégiumi könyvtár.

Rendes átalánya 1000 korona volt, könyvkötésre rendkivűli 500 kor.

A könyvtárt az idén 105 olvasó (tanárok, papok, egyetemi hallgatók, papnövendékek, gimn. tanulók s más érdeklődők) használták. Kivettek 985 művet.

A könyvtár gyarapodott:

1. *Vétel útján:* a) *könyvek:* Bain: Neveléstudomány I—II. Bp. 1912. 2 drb. — Goldzicher: Előadások az iszlamról. Bp. 1912. — Gardner: A régi Athen II. kt. Bp. 1912. — Ostwald: Grosse Männer Leipzig 1910. — Mittelschulenquéte. Wien 1908. — Ziegler: Die geistigen u. socialen Strömungen. — Gansberg: Demokratische Paedagogik Lp. 1911 — Ghidionescu: Mod. paed. Strőmungen. — Bártfa levéltára I. — Komáromy: Boszorkányperek. — Kisfaludy Társ Évlapjai 1912. — Szemák: Ifjúsági könyvjegyzék. — Nogrády: A gyermek és játék. — Apáthy: A fejlődés törvénye. Glosz: Latin nyelvtanítás. — Kőrösy: Olasz-magyar szótár I—II. = 2 drb. Andrássy: A' magyar állam. I—III. = 3 drb. — Karinthy: Igy irtok ti. — Platon: Müvei III. — Rhorer: Elektromosság. — Kiss E.: Szemere Bertalan. — A két legrégibb magyarnyelvü nyomtatvány. Bp. 1912. Sztripszky Hiador: Szegedy G. Énekeskönyve. Fontes Rerum Trans I. Kiadta Veress E. — Maywald: Görög olvasókönyv I. — Kriza: Vadrózsák I—II. = 2 drb. Euripides: Herakles, Hyppolitos. — Cicero II. 1. 2. 3. III. 1. Ed. Teub. 4—4 drb. Vergilius: Opera. Ed Teub. 4 drb. — Tacitus: Amales. Ed. Teub. 4 drb. — Sallustius: Opera.

Ed. Teub. 4 drb. — Ovidius: Op. Ed. Teub. 4 drb. — Horatius: Opera. Ed. Teub. 4 drb. — Középkori Krónikások IX—X. — Walter—Gorka: A föld és élet története. — Aujeszky A.: A baktériumok természetrajza. — Soddy Salamon: A rádium. Összesen 38 mű 77 kötetben.

b) *Folyóiratok és lapok:* Akad. Ért. — Akad. Értek. — Akad. Emlékb. — Állattani Közl. — Archaeol. Közl. — Athenaeum — Budapesti Hirlap. — Budapesti Szemle. — Botanikai Közl. — Család és Iskola. — Geneálogiai Füzetek. (Szerk. ajándéka). — Jó Egészség. — Egyet. Phil. Közl. — Erdély. — Erdélyi Lapok. — Erdélyi Múzeum. — Ethnographia. — Irodalomtörténet. — Irodalomtörténeti Közl. — Katonás Nevelés (Szerk. ajánd.) — Keresztény Magvető. — Lehrproben u. Lehrgänge. — Magy. Chem. Folyóirat. — Magy. Phil. Társ. Közl. — Magyar Nyelv. — Magyar Nyelvőr. — Magyar Figyelő. — Magyar Könyvszemle. — Magyar Paedagogia. Magyar Társadalom. tud. Szemle. — Math. és Természettud. Ért. — Mathemat. Közl. Die Naturwissenschaft. — Növénytani Közl. — Nyelvtudomány. — Nyelvtudományi Közl. — Nyugat. — Orsz. Középisk. Tanáregy. Közlöny. — Prot. Egyh. és Isk. Lap. — Prot. Szemle. — Századok. — Természettud. Közl. — Tört. Életrajzok. — Tört. Szemle. — Uj Élet. — Unitár. Egyház. — Egyháztársadalom. — Unitár. Közlöny. — Ujság. — Uránia. — Összesen = 50 drb.

2. *Ajándékozás utján: K. Nagy Béla* földbirtokos Szilágykrasznáról:

Petri: Szilágyvármegye monográfiája I—VI. — Tripartitum opus iuris consuetud r. Hungariae. Ciml. nélk. csonk.) — Szenczi Molnár Albert: Szent Biblia. Oppenheim, 1612. (Ciml. nélk. csonk.) — Schrevelius: Lexikon manuale Graceo Latinum. Ciml. nélk. csonk.) — Leusden J.: Liber psalmorum. Amstelodami. 1716. — Terentius: Comoediae sex. Basileae 1716. (Csonka). — Hufeland: Die Kunst das menschliche Leben zu verlängern. Jena. 1797. — Paris Pápai: Dictionarium manule Lat. Hung. Leutschoviae, 1708. — Szikszay Lajos: Br. Wesselényi

Miklós emléke. Bp. 1884. — Világtörténet. (Ciml. nélk.) Tankönyv. — Hegyalji: A kunok. Pest, 1856. — Commerano Salvator: Rohan Mária. Ford. S. J. Pest. 1847. — Sinkay G.: Elementa linguae Daco Romanae. Budae 1805. — Benkő József: Diaetae sive Comitiia Transilvanica. Cibinii et Claud 1791. — Molnos Dávid: A vallásnak a nemzetek sorsára való befolyásáról. Beszéd 1807. — Koronka Antal: Vallás és papság. Klv. 1842.

E. M. K. E. Ürmössy Lajos: Az egységes magyar birodalom. Klv. 1912. — Az Emke megalapítása és negyedszázados működése. Írta: P. Sándor József Klv. 1910. — Az E. M. K. E. negyedszázados örömünnepének leírása. Kolozsvár 1912.

Puskás Endre: Ibsen: A trónkövetelők. Ford. Puskás Endre.

V. K. Miniszter: Révai Lexikon I—VI. köt.

Orbók Gyula VIII. o. t.: Brassai S.: Okszerü Vezér. I. r. 8. kiad. Klv. 1869.

Barabás Károly: Brassai S.: Okszerü Vezér. I. r. 7. kiad. Klv. 1864.

Móricz Zsuzska révén Zsigmond Pál: Brassai S.: Számitó Sokrates. 8. kiad. Klv. 1892.

Klein Izsák II. o. t.: Lázár Gyula: Szent Erzsébet. Bp.

Sharpe Emilia k. a.: Vita Fausti Socini: With English Annotations by E. Sharpe. Manchester 1912.

Hirsch .. V. o. t.: Jókai Mór: A magyar nemzet tört. Pest 1854.

Győrke József: Győrke Albert siménfalvi szántóvető ember fiatalkori költeményei. Kézirat.

Székely Kocsárd: Brassai: Okszerü Vezér. I. 8. kiad. Klv. 1869.

Nagy Sándor: Vaszary K.: Világtörténelem I. köt. Bp. 1888.

Boros Mózes: Az Egyiptomi Vicze királynak *József* Jákob fiának históriája. Leírta: Szőke Mózes: 1859. kézírat

Dávid F. Egylet: Pap Domokos: Dávid Ferenc életrajza. Klv. 1912.

Hangay Oktáv tanár: Hangay Sándor: Aladin lámpása. Sopron 1913. Bábszinház. Sopron 1913. Művészetek az én tükrében. 1913. Sopron.

Máté Sándor bágyoni énekvezér: Passio azaz Az Ur Jesus Krisztus kénszenvedésének ... Históriája. Szent Gerlitzen 1750. Kézírat.

A komjátszegi unit. Egyházközség Gálfi András lelkész utján: Graduale. Kézírat.

Összesen 35 mű 47 kötetben és fűzetben.

3. *Iskolai Értesítő* az 1911—12. isk. évről 117 drb.

4. *Theologiai könyvtár.*

a) *Vétel útján:* The Century Bible: I—II. Samuel, Saint John, Psalms Vol. I—II., Saint Mathew, Job, Romans, I—II. Thessalonians Galatians, Genesis, Saint Mark, Jeremiah, Vol. I—II., I- II. Kings, Minor Prophets I—II., Proverbs Ecclesiastes Song of Songs, Deuteronomy Joshua, Ezekiel, The General Epistles, I—II. Chronicles, Hebrews, Exodus, Isaiah Vol. I—II., Leviticus and Numbers, Corinthians I—II., Daniel, Ezra, Nehemiah, Esther, Judges aud Ruth, Saint Luke, Aets, The Pastoral Epistles, Revelation — Ephesians, Colossians, Philemon, Philippians. Edinburg. — Macaulay: History of England Vol. I—IX. Leipzig, 1849. — Frazer: The Golden Bough. Part. I—V. London 1911. — Müller Max: Theosophy or Psychological Religion. Longmans, London, 1903. — Müller Max: Natural Religion. Longmans, London 1898. — Müller Max: Phisical Religion. Longmans, London 1898. — Tyrell George: Christianity at the Cross-Roads. Longmans, London 1910. — Robertson Smith: The Prophets of Israel, London, 1912. — Jones H.: Idealism as a practical creed. Glasgow 1910. Wood: The Historicity of Jesus. Cambridge 1912. — Hastings: The great texts of the bible Ephesians to Colossians. Job to Psalms XX. Edinburgh 1913. — Dobschütz: The eschatology of the gospels. London 1910. — Wallis: Sociological study of the bible. Chicago 1912. — Gilbert: The students life of Jesus. New-York 1906. — Curtis: History of Creeds and Confessions

of Faith. Edinburgh 1911. — Hehn Johannes: Die biblische und die babylonische Gottesidee. Leipzig 1913. — Princeton: Seminary Centennnial. (The Centennial celebration of the theological seminary of the Presbiterian Church in the United States of America at Princeton.) Princeton 1912. — Troeltsch: Protestantism and progress. London 1912. — Bowen: The Resurrection in the New-Testament. New-York 1911. — Goldsmith: The vicar of Wakefield, London 1907. — Judd: The coming of evolution. Cambridge 1912. — Myers: An introduction to experimental psychology. Cambridge 1912. — Jevons: The idea of God in early religions. Cambridge 1911. — Sorley: The moral life. Cambridge 1911. — Platon: Rei publicae libri decem. Lipsiae 1911. — Platon Euthyphro Apologia Socratis Crito Phedo. Lipsiae 1904. — Lucretius Carus: De rerum natura libri sex. Lipsiae 1909. — Cicero: De finibus bonorum et malorum libri quinque. Lipsiae 1900. — Cicero: De natura deorum libri tres. Lipsiae 1910. — Aristoteles: Politeia Athenaion. Lipsiae 1903. — Carlyle: A francia forradalom története. I—III. Bpest 1913. — Pater Walter: A renaissance. Ford.: Sebestyén Károly. Budapest 1913. — Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitujitás korából. V. k. Bpest 1912. — Bölsche—Schöpflin: A természettudomány. I—II. Bpest 1912. — Széchenyi eszmevilága. I kt. Bpest 1912. — Gross—Polgár: Kant-breviarium. Bpest 1912. — Lhotzky—Schöpflin: Az emberiség jövője. Bpest 1912. — Palante: A szociologia vázlata. Ford.: Mikes Lajos. Bpest 1912. — Goldziher J.: Előadások az iszlámról. Ford.: Heller B. Bpest 1912. — Dr. Apáthy István: A fejlődés törvényei és a társadalom. Bpest 1912. — Apokrifus Evangeliumok Jézus gyermekségéről. Ford.: Raffay L. Pozsony 1912. — Kiss K.: Útmutató. Bpest, Komárom 1906. — Latin-magyar iskolai szótár. Szerk.: Finály H. és Régeni I. Kolozsvárt 1858. — Bizonfy F.: Magyar-angol szótár. II. k. Bpest 1886. — Bizonfy F.: Angol-magyar szótár. Bpest 1878. — Sinay Miklós: A magyar ér erdélyországi reformáció története

1564-ig. Debrecen 1911. — Dr. Ottó Pfeiderer: Die Entwicklung der Protestantischen Theologie. Freiburg 1891. — Varga Zsigmond: Vallásos világnézet és történeti kutatás. Kolozsvár 1911. — Dr. Erőss Lajos: Református hittudomány. Debrecen 1911. — Wilhelm Ostwald: Monistische Sonntags Predigten. Leipzig. — Dr. Ferdinándy Géza: A magyar alkotmány történelmi fejlődése. Budapest 1906. — Ábraham Geiger: Das Judentum und seine Geschichte. Breslau 1910. — Méray Horváth Károly: Társadalomtudomány, mint természettudomány. Bpest 1912. — Solymosi Elek: Az egyházi szónoklat gesztus elmélete. Bpest 1912. Schwegler Albert: A bölcselet története. Bpest 1912. — Freeman A. Eduard: A történelem tanulmányozásának módszerei. Budapest 1895. — H. G. Wells: The new Machiawelli. London 1912. — Llorente és Gallois: A spanyol inquisitió története. Lipcse 1863. — Bocskay Brutus: A jezsuiták története. Lipcse 1874. — Gustav Krüger: Dreieinigkeit und Gottmenschheit. Tübingen 1905. — Rudolf Ottó: Naturalistische und Religiöse Weltansicht. Tübingen 1909. — Percy Dearmer: The arts of the Church. Oxford. — Rudolf Eucken: Christianity and the new idealism. London a. New-York 1912. — Szentesy Alfonz: Zsidóveszedelem. Bpest. — J. Hastings: The great Texts of the Bible. Edinburgh 1912. — Dr. Fritz Hommel: Die Altorientalischen Denkmäler und das alte Testament. Berlin 1903. — Beöthy Zsolt: A művészetek története. Bpest 1912. — A. Bertholet: Religionsgeschichtliches Lesebuch. Tübingen 1908. — Paul Koch: Die Sage vom Jesus dem Sonnengott. Berlin. — Karl Vollers: Die Weltreligionen. Jena 1907. — Payot: Az akarat nevelése. Bpest 1912. — Arthur Drews: The Christ. Mith. Karlsruhe. — Maeterlinck: A szegények kincse. 1912. — James Hastings: Encyclopedia of Religion and Ethics. Edinburgh 1911. — Rudolf Eucken: The Problem of Human Life. London 1912. — Arthur Drews: The Witnesses to the Historicity of Jesus. London 1912. — Proverbs Toy: The International Critical. Edinburgh 1904. — Mellone: Lea-

ders of Religious Thought. Edinburgh and London 1902. — Sharfes: History of Egypt. London 1905. — Efraim Lmperton: Unitarian Thought. New-York 1911. — Mellone and Drummond: Elements of Psychology. Edinburgh 1911. — Alfred Loisy: The Religion of Israel. London 1910. — Irving King: The Development of Religion. New-York 1910. — Theodor Jahn: Introduction to the New testament. Edinburgh 1909. — Strindberg: Történelmi miniatürök. Bpest 1912. — Bölsche: Az életfejlődés története. Bpest 1912. — Ostwald: Feltalálók, felfedezők. Bpest 1912. — Hastings James: The great texts of the bible. Edinburgh 1912. (James to Jude.) — Hastings: The great texts of the bible. St. John. XIII—XXI. Edinburgh 1912. — Hastings Encyclopedia of religion and Ethics. Vol. 5. Edinburgh 1912. — Davis, Horace: The public ministry of Jesus. Boston 1911. — Oppenheimer— Sebestyén: Az állam. Budapest 1912. — Pap István: A belmisszió hősei. Bpest 1912. — Kenedy Géza: Szociologiai nyomozások. I—II. Bpest 1910. — Erdélyi: A bölcsészet Magyarországon. Bpest 1885. — Rézbányai József: Az egyházi szónoklat kézikönyve. Pécs 1904. — Mihályfi Ákos: Az igehirdetés. Bpest 1912. Szentesy Alfonz: A Talmud magyarul. Bpest. — Összesen 101 mű 168 kötetben és füzetben.

b) *Ajándékozás útján: Sharpe Emilia* k. a.: G. Carter: Unitarian biographical dictionary. London 1902. — Voices of prayer. London 1900. — Samuel Sharpe: The journeys and epistles of the apostole Paul. London 1896. — Channing, Pristley, Lindsey and Socinus: Four unitarian lives. London 1903. — Emily Sharpe: Search the scriptures. London 1906. — Charles F. Biss: The unitarian argument. London 1904. — Theophilus Lindsey: The apology. London 1888. — Thomas Elliot: Leaves from a Lay preachers ministry. London 1902. — Joseph Pristley: Memoirs. London 1893. — Samuel Sharpe: Egyptian mythology. London 1896. — Bible illustrations. London 1897. *Kosutány Ignác:* Kosutány Ignác: Egyházjog. Kolozsvár 1906. — Összesen 11 mű 12 kötetben.

5. *Simén könyvtár.*

Bartók György: Theologiai tudomány. Kolozsvár 1907. — Pascal Nagy József: Gondolatok. Bpest 1912. Dudek J.: Az őskereszténységről. I. kt. Bpest 1912. — Kant: A tiszta ész kritikája. Ford.: Alexander és Bánóczi. Bpest 1913. — Összesen 4 mű 4 kötetben.

6. *Mózes könyvtár.*

Burián János: Magyar-latin szótár. Bpest 1907. — Burián János: Latin-magyar szótár. Bpest 1909. — Lévay-Vida: Görög-magyar szótár. Bpest 1906. — Yolland A.: Angol-magyar szótár. I. Bpest 1808. — Giesswein Sándor: Társadalmi problemák. Bpest 1907. — Dudek János: A kath. autonomia függő kérdései. Bpest 1912. — Werner Lombart—Versényi Béla: A proletáriátus. Kolozsvár 1910. — Összesen 6 mű 7 kötetben.

Összes gyarapodás 195 mű 315 kötetben és füzetben, 50 folyóirat, 111 drb. Isk. Értesítő.

XIII.

A kollégium kórháza.

Egészségi állapot.

Az iskola-orvosi szabályzat 17. §-a értelmében benyújtott orvosi jelentés adataiból álljanak itt a következők:

Az 1912—13-ik iskolai év kezdetén az általános orvosi vizsgálat szeptember hó 5-én történt meg. A vizsgálat a tanulók testi épségére és szerveik egészségi állapotára terjedt ki. A 340 tanuló közül testi hibában szenvedett: 10 (2.94%), ezek közül csontrendszerbeli elváltozás volt 6 (1.76%), lágyéksérv 3 (0.88%), ideghüdés 1 (0.29%). Gyenge testi fejlettséggel bírt 19 (5.6%). Rövidlátó volt 13 (3.82%), távollátó 1 (0.29%). Kötőhártya hurut volt: 49 (14.40%). Trachoma nem volt. Kancsalság 1 (0.29%). Idült fülbántalom 3 (0.88%). Tüdőcsúcshurut 2 (0.58%). Szervi szívbaj 3 (0.88%). Görvély kór 2 (0.58%). A torna alól felmentetett 18 tanuló (5.29%) és pedig csontrendszerbeli elváltozás miatt: 6, lágyéksérv miatt: 4, szervi szívbaj miatt: 3, viszértágulat miatt: 1, ideghüdés miatt: 1, izületi baj miatt: 1, rövidlátás miatt: 2. — Osztályok szerint az I-ből 1-et, a II-ból 3-at, a III-ból 2-őt, a IV-ből 3-at, az V-ből 1-et, a VI-ból 3-at, a VII-ből 4-et, a VIII-ból 1-et.

Az iskola épületében a tisztaság kifogástalan volt. A fütés jól müködött a hidegekben is. A szobák levegője elég tiszta volt. A konviktusi ellátás a házi kezeléssel kevesebb kivánni valót hagyott, mint a bérbeadott kezelés.

A tanulók az internátus fürdőjét két hetenként felváltva használták rendszeresen.

Az egészségi állapot a lefolyt iskolai évben a tavalyinál annyiban kedvezőbb volt, a mennyiben járványos megbetegedés nem fordult egy sem elő, sőt súlyosabb természetü, járványos betegség sem fordult elő olyan, mely hosszabb tartamu gyógyítást igényelt volna. Ezért az egészségi állapotot kedvezőnek mondhatjuk, dacára, hogy számban a múlt évinél több volt a megbetegedés és az ápolási napok száma is nagyobb, de ez abban is leli magyarázatát, hogy ez évben a bennlakók száma sokkal nagyobb volt.

Hat tanulót az év folyamán, betegségük természeténél fogva, haza küldöttünk hosszabb-rövidebb időre, főleg azért, hogy gyenge szervezetük az iskolai élettel járó szellemi munkától megkiméltessék egyrészt, másrészt, hogy e pihenéssel testi erejüket is fokozzuk.

A tanítás menetét ez évben nem zavarta meg az iskola bezárása.

A *betegforgalomról* a következőkben számolhatunk be:

A betegek száma 162, a bennlakók mintegy 80%-a. Ezek 448 esetben voltak betegek. A fekvő betegek száma 158, a járó betegeké 290. Az ápolási és rendelési napok száma 3181. Ebből a fekvő betegekre jut: 838 nap, a járó betegekre: 2343 nap. Egy fekvő betegre jut átlag 5.30 nap, egy járó betegre: 8.00 nap.

Vallás szerint így oszlanak el a betegek: unitárius: 142, református: 10, római katholikus: 4, gör. keleti: 2, izraelita: 4.

Osztályok szerint az eloszlás a következő: elemi osztályokból: 2., I. g. 26, II. g. 18, III. g. 20, IV. g. 21, V. g. 22, VI. g. 15, VII. g. 18, VIII. g. 20.

Hónapok szerint a megbetegedések száma a következő: szeptember 39, október 49, november 72, december 57, január 74, február 18, március 45, április 49, május 15.

A betegség nemei: Emésztő szervek bántalma: 88. Torokbaj: 48. Légzőszervek bántalma: 138. Szivbántalom: 2.

Kötőhártya hurut: 19. Fülbántalom: 9. Börbántalom: 45. Sebészeti esetek: 61. Csúz: 17. Görvélykór: 2. Ideges bántalmak: 11. Orrbántalom: 5. Golyva: 1. Tüdőcsúcshurut: 2.

A 162 beteg közül gyógyult 155, javúlt: 3, gyógyulatlan maradt: 4; nem halt el senki.

Az internátusi betegszobában gyógyíttatott 131 tanuló 3063 napon át. Az intézet kórházában most leginkább megfigyelés végett és a lázasabb betegek helyeztettek el, számszerint 31 tanuló 118 napon át.

A kórházi ápoló Barabás Károly volt.

A tanulók télen a városi Torna-vívó kertjében létesített jégpályán csekély díj mellett korcsolyáztak; az őszi és tavaszi időben négy csoportban heti 2—2 órában a Kismezőre jártak játszani a tornatanár vezetése és felügyelete mellett. A bennlakók a tornaterem karzatán levő tekepályát használták üdülés és szórakozás céljából. A II. félévtől kezdve a harmadik óra után 10 perces tornázás által testtartási és légzési gyakorlatokat végeztek.

XIV.

Ösztöndíjak, segélyezések, jutalmak.

A) Ösztöndíjak.

I. *Konviktusi ösztöndíjak:*

1. A Derzsi János alapból egész kedvezményben részesültek: Kiss Elek, Csiki Gábor papn., Darkó Gábor IV., Fazakas Lajos VI., Frank-Kiss István V., Frank-Kiss Jenő III., Májai Ferenc VIII., Nagy Lajos VIII., K. Nagy Imre VI. o. t. Értéke 2160 K.

2. Az idb. br. Daniel Gábor alapból kedvezményt kapott Kiss Jenő VII. o. t. Értéke 210 K.

3. A Koncz Judith alapból félkedvezményt kapott: Bálint Lajos I., Bartalis Áron VII., Bartalis Ákos* V., Benke Márton VIII. o. t.; egy negyed kedvezményt kapott: Gáspár Mózes VII. o. t. Értéke 540 K.

4. A br. P. Horváth Kálmán alapból fél kedvezményt kapott: Kovács Béla VI. és Kovács Elek* I. o. t. Értéke 240 korona.

5. Az árkosi Benkő Mihály alapból fél kedvezményt kapott: Dézsi Gábor VI. és Ferenc József I. o. t. Értéke 240 korona.

6. A Józan Miklós alapból fél kedvezményt kapott: Fazakas Béla és Kozma Zoltán papn. Értéke 240 K.

7. A Téglás Mihály alapból háromnegyed kedvezményt kaptak: Bálint Ödön* és Máthé Mihály papn.; egy negyed kedvezményt: Mátyus Gergely és Orbán Lajos papn. Értéke 480 K.

* Évközben változás történt.

8. A bölöni egyházközség alapjából félkedvezményt kaptak: Gazdag Miklós III., Pál Tamás II. o. t. Értéke 240 korona.

9. A torockói Koncz alapból félkedvezményt kaptak: Pálffy Sándor VI., Pataki András III. o. t. Értéke 240 K.

10. A Ferencz József és neje alapból félkedvezményt kapott Gombási János papn. Értéke 120 K.

11. A konviktusi házi alapból egész kedvezményt kaptak: Deák Ferenc, Lőrinczy István internátusi s. felügyelők; háromnegyed kedvezményt: Bálint Albert, Báró József, Benedek Gábor, Bedő Miklós papn.; félkedvezményt: Andorkó Sándor I. o. t., egy negyedkedvezményt kaptak: Orbán Lajos, Pap Ferenc, Katona József papn. Értéke 1520 korona.

12. A régi osztálytársak alapjából félkedvezményt kapott Kozma Béla* VII. o. t. Értéke 120 K.

13. A Bedő Dániel alapból háromnegyed kedvezményt kapott: Máthé Lajos VIII. o. Értéke 180 K.

14. A Gyulay László alapból egy negyed kedvezményt kapott: Molnár Sándor VII. o. t. Értéke 60 K.

15. Az ifj. Peielle István alapból egy negyed kedvezményben részesült Székely Ferenc I. o. t. Értéke 60 K.

16. Az Albert János alapból egy negyed kedvezményben részesült: Vári Domokos papn. Értéke 60 K.

17. Az Ambáris Rózália alapból háromnegyed kedvezményben részesültek: Bartók Zuárd VII., Győrke József VIII. o. t.; fél kedvezményben: K. Nagy Ákos* I., Osváth Gábor VI. o. t., egynegyed kedvezményben: Pál Dénes és Kozma Zoltán papn. Értéke 720 K.

18. A Kovács Dénes és neje alapból egynegyed kedvezményben részesült Szász Balázs I. o. t. Értéke 60 K.

19 A Koronka Lászlóné alapból egynegyed kedvezményben részesült Pap Ferenc papn. Értéke 60 K.

20 A Fejér Ödön alapból egynegyed kedvezményben részesült Pap Jenő papn. Értéke 60 K.

21. A Kelemen Benő alapból félkedvezményben részesültek Dombi Béla VI., Erdődi Ernő VIII. o. t. Ért. 120 K.

22. A Berde-Márkos cipó alapból félkedvezményben részesűltek: Fazakas Sándor II. és Fazakas Jenő* I. o. t. Értéke 240 K.

23. A Dániel Elek alapból félkedvezményt kapott Gálfalvi Géza I. o. t. Értéke 120 K.

24. Az Árkosy Lajos alapból fél kedvezményt kapott: Gálfalvy István III. o. t. Értéke 120 K.

25. A Zsuki László alapból fél kedvezményt kapott: Hosszu Zoltán V. o. t. Értéke 120 K.

26. A Nagy Sándor és br. Kemény Gézáné, Szilvássy Gizella alapból fél kedvezményt kapott: Balogh Pál* III. o. t. Értéke 120 K.

27. A kolozsvári Konc-, Kern-, Szilvássy-Tóth Ferenc alapból fél kedvezményben részesűltek: Létay Tibor I., Lőrinczy Mihály VII., Magyari Lőrinc III. o. t. Ért. 360 K.

28. A Serester Anna alapból egész kedvezményt kapott: Vaska István V. o. t. Értéke 250 K.

29. A Sárosy József alapból fél kedvezményt kapott: Biró István VIII. o. t. Értéke 120 K.

30. A dr. Ferencz József adományából fél kedvezményben részesűltek: Zsigmond András IV., Baranyay Lőrinc V. o. t. Értéke 240 K.

31. A Berde Mózsa cipó alapból egész kedvezményben részesültek: Szász Ferenc VII., Gelei Antal* VI. o. t.; háromnegyed kedvezményben: Ajtay János V., Sófalvi Domokos VIII., Vajda Péter II. o. t., fél kedvezményben: Iszlai Dezső I., Iszlai Kálmán II., Kászoni Gyula IV., Kelemen Albert I., Kerestély Dénes VIII., Koronki János VI., Máthé Sándor II., Molnár Miklós I., Szász István V., Szász Mihály* VI., Ütő Endre IV., Ütő Kálmán* III. o. t.; egynegyed kedvezményben Józsa György* II., Csehy Árpád V. o. t. Értéke 2580 K.

32. A megszűnt tordai gimnáziumból származott alapok és vagyonból egész kedvezményben részesűltek: Csép Miklós IV., Csongvai József, Gelei Gyula I., Gyulay Ferenc V., Jobbágy Domokos II., Lőrinczi Pál IV., Székely András II., Székely Tibor IV. o. t., háromnegyed kedvez-

ményben. Barabás Béla IV., Barabás Miklós I., Kelemen Ferenc VI., Pálfi Ambrus* IV., o. t.; fél kedvezményben: Balogh Miklós IV., Bartha József V., Bartha Vilmos IV., Cupor András I., Cupor István II., Csekme Imre I., Csipkés Ferenc II., Fodor Domokos II., Fodor Miklós V., Fodor Károly II., Fodor Lőrinc IV., Gombási Máté* II., Gyulay Árpád VIII., Halmágyi Lőrinc I., Ferekes Ferenc I., Kerekes István IV., Kovács Béla I., Kovácsi Gyula I., Kovács Pál III., Máthé Gyula III., Máthé Emil IV., Máthé László VIII., Nagy Imre* I., Orbók Gyula VIII., Pálfi Andor* VI., Orbók István III., Pálfi Antal VII., Rázmán Mózes* I., Rázmán Gábor III., Simándi Zsigmond IV., Szász Mózes* V., Vekele Sándor VII., Vernes Gyula III., Csipkés József V. o. t.; egynegyed kedvezményben: Badoczi Tamás, Szász Balázs I., Zsigmond Ferenc 4. el. o t. Értéke 6960 korona.

33. A Máté Albert alapból kedvezményt kapott: Péterfi Jenő VII. o. t. Értéke 32 K.

34. Évközben elveszített kedvezményekből kaptak: Badoczi Béla I., Fazakas Sándor II., Pálfi József I., Máthé Zsigmond II., Pálfi Ferenc I., Botár Gyula II., Zsigmond Ferenc 4. el., Ütő Endre IV., Simándi Zsigmond IV., Péterfi Jenő VII., Boros Mózes VIII., Szász István V. o. t. félkedvezményt: Máthé Sándor I., Barabás Béla IV., Kelemen Ferenc VI., Molnár Sándor VII., Máthé Lajos VIII., Pál Tamas II., Gazdag Miklós III., Szentannai Dénes VIII. o. t. Fazakas Béla, Pál Dénes, Gombási János papn. egynegyed kedvezményt.

35. Szünidei konviktusi dijakban 2 internátusi s. felügyelőnek 62 K-t, 13 gimn. tanulónak 138 K-t összesen 200 K-t engedtünk el.

Konviktusi segélyben részesültek:

18 papnövendék és 2 internátusi segédfelügyelő	3020 K.
1 elemi iskolai tanuló	120 „
118 gimn. tanuló	15972 „
Összesen .	19112 K
Szünidei díjakban elengedtetett	200 „
Összesen .	19312 K.

II. Erdélyi kincstári ösztöndíjat kaptak fejenként évi 120 K értékben Boros Sándor (II. félévben elveszítette), Nagy Lajos, Mikó Miklós VIII. (utóbbi a II. félévtől), Szász Ferenc VII. és K. Nagy Imre VI. o. t., összesen 480 K értékben.

III. Özv. Ferencz Albertné, szül. Cs. Sebes Lujza alapítvány évi kamatát Gyöngyössy István VI. o. t. kapta. Értéke 14 K.

IV. A pénzügyminiszter 43344—1910. VI. sz. rendeletével Szüts Ernő III. o. t.-nak a jövedéki birság alapból 200 K ösztöndíjat utalványozott.

V. Nemes Jettim József alapítványának igazgatósága Frank-Kiss István V. o. t.-nak évi 120 K árvadíjat adományozott.

VI. Báró Győrffy Rózália alapítványának, amely 1913 jan. hó 1-vel lépett életbe, kamatait nyerte az alapítványozó rendelkezése értelmében Végh József 2. el. o. és az egyházi főhatóság itélete alapján Molnár Miklós I. g. o. t. Értéke 480 K.

B) Segélyezés.

1. *Ifj. Hadházy József emlékalapból* az alapítólevél értelmében 16 K segélyt kap Hadházy Sándor VIII. o. t., 7—7 K-t az osztálytársak szavazata alapján Szász Ferenc VII. és K. Nagy Imre VI. o. t.

2. *Mikó Imre emlékalapítvány* 15 K kamatját nyeri az alapítólevél értelmében Mikó Miklós VIII. o. t.

3. *Dr. Nagy Károly emlékalapítvány* 80 K kamatját Gelei Kálmán III. éves orvosnövendék kapta.

4. *Az 1887-ben végzett osztálytársak alapítványából* az alapító levél értelmében 20 K segélyt kap az alapítványtevők egyikének fia, Máté Lajos VIII. o. t.

5. *Az 1888-ban végzett osztálytársak alapítványából* az alapítólevél alapján 15 K segélyt kap az alapítók egyikének fia, Székely Ferenc I. o. t.

6. *Az 1889-ben végzett osztálytársak alapítványából* az alapítólevél értelmében 23 K segélyt kap az alapítók egyikének fia, Koronki János VI. o. t.

6 a. *Rázmán Mózes-emlékalap* (214.06) 8 K kamatját nyeri Rázmán Gábor III. o. t.

7. *Kolozsvármegye árvaszéke* Erdődi Ernő VIII. o. t.-nak 25 K értékben egy rend ruhát adott.

8. *A segélyző alapból* könyv- és ruhasegélyben részesítettünk három tanulót 11 K 50 f. értékben.

9. Mayer Majer birtokos úr 50 K-t adományozott egy II. o. szegénysorsú, jó igyekezetű tanuló segélyezésére. Ez összeget ruházatban és úti költségben kapta Pál Tamás II. o. t.

10 *Könyvtári díjban* elengedtünk 2 tanulónak 12 K-t. *Gyógyszertári* költségekben 53 tanulónak 182 K 72 f.-t, *kórházi* költségekben 11-nek 36 K-t, összesen 64 tanulónak 218 K 72 f.-t.

11. Felsőbb oszt. gimn. tanulók alsóbbak felügyeletéért kaptak 30-an 5260 K-t.

12. *Legációban voltak karácsonykor:* Májai Ferenc (Szentgerice), Pap Zsigmond (Ádámos) VIII., Sári József (Füzesgyarmat) VII. o. t.; *húsvétkor:* Biró István (Ádámos), Orbók Gyula (Dombó), Bálint Lajos (Homoródalmás VIII. o. t.; *pünkösdkor:* Gyulai Árpád (Kövend), Máté Lajos (Homoródalmás) VIII., Kiss Jenő (Magyarszovát), Molnár Sándor (Ádámos) VII. o. t.

Tiszta jövedelmük, ami az útazás, patrocinium és conceptus költségei leszámítása után megmaradt, 154 K volt.

13. *Iskolai díjukból a következő összegeket engedtük el az 1912—13. isk. évre:* Ajtai János 40, Andorkó Sándor 20, Antónya János 20, Antónya Sándor 20, Badoczi Béla 20, Badoczi Tamás 20, Balogh Pál 20, Balogh Miklós 40, Barabás Béla 60, Baranyai Lőrinc 40, Bartha Vilmos 20, Bálint Lajos (VIII.) 20, Bálint Lajos (I) 40, Bartalis Áron 40. Bartha József 20, Biró István 20, Csép Miklós 20, Csipkés Ferenc 20, Csongvai József 20, Cupor Andor 20, Cupor István 20, Darkó Gábor 20, Erdődi Ernő 60, Erdődi Károly 60, Erdődi Sándor 60, Fazakas Lajos 40, Fazakas Sándor 40, Fodor Domokos 20, Fodor Károly 20, Fodor Lőrinc 20, Fodor Miklós 20, Frank-Kiss István 20,

Frank-Kiss Jenő 20, Gálfalvi István 20, Gelei Antal 60, Gelei Sándor 60, Gelei Kálmán 40, Gelei Gyula 60, Gazdag Miklós 20, Gombási Máté 20, Gyöngyösi Márton 20, Gyulai Árpád 20, Gyulai Ferenc 20, Halmágyi Lőrinc 20, Jakab István 40, Jobbágy Domokos 20, Józsa György 20, Kádár Ferenc 20, Kászoni Gyula 20, Katona László 20, Kelemen Albert 20, Kelemen Ferenc 40, Kerekes István 20, Kovács Béla 20, Kovács Elek 20, Kovácsi Gyula 20, Kovács Zoltán 40, Létay Tibor 20, Lőrinczy Dénes 20, Lőrinczy Pál 20, Lőrinczy Mihály 20, Májai Ferenc 20, Máthé László 40, Máthé Emil 40, Máthé Gyula 40, Máté Lajos 60, Máthé Sándor 20, Mikó István 20, Mikó Miklós 20, Miske Lajos 20, Molnár Miklós 20, Molnár Sándor 40, K. Nagy Ákos 40, K. Nagy Imre 40, Nagy Lajos 20, Orbók Gyula 40, Orbók István 40, Osváth Gábor 20, Pálfi Antal 20, Pálfi Ferenc 60, Pálfi József 60, Pálfi Ambrus 60, Pálfi Sándor 20, Pál Tamás 40, Pap Zsigmond 20, Pataki András 40, Péterfi Jenő 20, Rázmán Gábor 20, Rozsos István 20, Simándi Zsigmond 40, Sófalvi Domokos 40, Szász Balázs 40, Szász István 20, Szász Mihály 20, Szász Mózes 20, Székely Kocsárd 60, Szentannai Dénes 20, Sztupjár Ernő 20, Sztupjár Károly 20, Sztupjár László 20, Szigethy Cs. László 20, Székely Tibor 60, Zsigmond András 20, Ürmösi Jenő 20, Ütő Endre 20, Ütő Kálmán 20, Ütő László 20, Vekele Sándor 20, Vernes Gyula 20, Barabás Miklós 60, Dombi Béla 60, Fazakas Jenő 40, Gálfalvi Géza 20, Gálfi Andor 20, Gálfi Kálmán 20 K. Összesen 3400 K.

A Serester Anna alapból: Vaska István 138.60 K, Zsigmond Károly 56.40 K, Zsigmond Dezső 55 K elengedésben részesültek. Összesen: 250 K.

Ütő Károly magántanulónak 80 K-t engedtünk el.

Iskolai dijakból elengedtetett 119 tanulónak: 3730 K.

C) **Jutalmak**.

Az évzáró ünnepélyen, jún. 22-én, következő jutalmakat osztottuk ki:

a) *Alapítványokból.*

1. A *Bulyovszkyné, Szilágyi Lilla alapítvány* (tőkéje 1912. dec. 31-én 2100.02)* egy részének kamatjából 10 K-t nyer a «Remény»-ben megjelent legjobb költemény szerzője, Orbók Gyula VIII. o. t. «Ma és holnap» c. költeményével. Ez alapítvány másik részének 40 K kamatjára írni kellett az alapító levél értelmében egy szavalásra alkalmas hazafias tárgyu költeményt. Érkezett két pályamunka, a melyek közűl az *Ádám* jeligéjű szerzője, Szász Ferenc VII. o. t. 10 K szorgalmi díjat nyer.

2. A *Fejér Márton szépírási alapból* (548.70); a) 4 K jutalmat nyer Szász Mihály VI., 2 K-t Balázs Ferenc II. oszt. tan.

b) A volt tordai gimnázium ugyanilyen célú és rendeltetésű alapjából 2 K-t nyer Csipkés Ferenc II. o. t.

3. *Dr. Ilosvai Lajos alapítványából* (253.03) 40 K jutalmat nyer Mikó Miklós VIII. o. t., aki a természettudományokban az egész középiskolán végig jeles eredményt tanusított.

4. A *Kovács János emlékalapból* (1272.68) 45 K-t füztünk ki e tételre: Az erdélyrészi szász vagy oláh (tetszés szerint választható egyik) betelepülések és e nemzetiségek térfoglalásának s politikai fejlődésének története 1867-ig. Érkezett egy pályamunka, amely a kitüzött jutalomra nem érdemes ugyan, de 30 K szorgalomdíjat nyer. Szerzője K. Nagy Imre VI. o. t.

5. A *Kovácsi Antal alapból* (1624.95) 50 K-t tüztünk ki latin pályázati írásbeli vizsgálaton legjobb dolgozatot készítő tanuló jutalmazására. Jelentkeztek: Győrke József VIII., Gál Ernő, Szász Ferenc VII., Borsai Andor és K. Nagy Imre VI. o. t. Feladatúl ki volt tűzve: Tac. Annales 15. fej. és Verg. Aen. XII. 650—665. sorig. A jutalmat a szaktanárok birálata alapján Gál Ernő VII. o. nyeri, dicséretben részesűlnek Borsai Andor VI. és Szász Ferenc VII. o. t., utóbbi a költői rész fordításáért.

* Az alapítványok után zárójelben következő összeg az alapítványnak 1912. évi dec. 31-iki tőkéjét jelenti.

5. *A Kriza János alapból* (933.70) 40 K-t tűztünk ki népköltési gyűjtemények jutalmazására. Érkezett 5 gyűjtemény. A birálat alapján a jutalomból Darkó Gábor IV. o. t. 12 K-t, Csép Miklós IV. és Sári József VII. o. t. 8—8 K-t, Kozma Béla VII. és K. Nagy Imre VI. o. t. 6—6 K-t nyernek.

7. *A Lászlóczky Péter alapból* (479.41) jeles tanulásért és jó magaviseletéért 5—5 K jutalmat nyernek: Iszlai Dezső I. és Szűts Ernő III. o. t.

8. *A Magyary Árpád alapból* (351.06) a márc. 15-én tartott iskolai ünnepen a nap jelentőségét méltató beszédért 15 K jutalmat nyer Hadházy Sándor VIII. o. t.

9. *A dr. Nyiredy Géza nevére tett alapítvány* (246.17) kamatjából 8 K jutalmat tűztünk ki e tételre: A víz és szerepe a természetben. Egy pályamunka érkezett, mely a birálat szerint érdemes a jutalomra. Szerzője Müller Géza VII. oszt tan.

10. *A Paget Olivér alap* (22334.73) terhére 350 K-t hirdettünk ki pályázati versenyen résztvevők jutalmazására, egy 200, egy 100 és egy 50 K-s pályadíjat. Jelentkeztek dr. Kiss Elek IV. papn. a 200, Bálint Albert, Báró József, Csiki Gábor II. papn. a 100, Kozma Zoltán I. papn. és Gál Ernő VII. o. t. az 50 K-ás pályadíjra. A főtiszt. püspök úr elnöklése alatti biráló bizottság a 200 K pályadíjat dr. Kiss Eleknek itélte oda. A 100 K-ás pályadíjnál a bizottság elismeri a pályázók készségét, akik közűl azonban egyik sem múlta felűl társait oly mértékben, hogy egyedűl vihetné el a díjat. Ezért a bizottság a díjat megosztja úgy. hogy Csiki Gábor 40, Bálint Albert és Báró József 30—30 K-t kapnak. Az 50 K-ás pályadíjnál a pályázat eredménye a bizottság egyhangú véleménye szerint dicséretre méltóan kiváló volt. A díj Gál Ernő VII. o. t.-nak itéltetett oda. Mivel azonban Kozma Zoltán alig pár pontban maradt Gál Ernő mögött, a bizottság az alapítvány eddig benmaradt kamataiból Kozma Zoltán részére szintén 50 K pályadíj kiadását határozta el.

11. A *Pap Mózes erénydíj-alapítvány* (181.08) 5 K kamatját jó magaviseletéért nyeri Nagy Lajos VIII. o. t.

12. A *Pap Sándorné alapból* (333.17) 10 K pályadíj volt kitűzve egy beköszöntő egyházi beszéd jutalmazására. Egy pályamunka érkezett, mely azonban a főtiszt. püspök úr birálata szerint nem érdemes a jutalomra.

13 A *Pzielle István alap* (3038.—) 100 K kamatjából (15 K értékben el. isk. tanulóknak vettünk jutalomkönyveket, 85 K értékben jutalomkönyveket nyernek a következő tanulók: Antónya Sándor, Grünwald Ernő, Molnár Miklós, Székely Ferenc I., Darvas Ödön, Gyöngyösi Márton, Kappel Mihály, Máyer László II., Gál Miklós, Páter Károly, Szűts Ernő III., Ajtai Miklós, Áts Lóránd, Darkó Gábor, György István IV., Frank Gyula, Retezár Menyhért, Rosman Jenő, Tokay László, Vaska István V., Koronki János VI., Kiss Jenő VII. és Keresztély Dénes VIII. o. t.

14. A *Péterfi Zsigmond alapból* (784.52 jeles előmeneteléért és jó magaviseleteért 5—5 K jutalmat nyernek: Gergely Pál I., Balázs Ferenc, Székely András II., Gál Miklós, Páter Károly III. o. t.

15. A *Sipos Gábor alap* (113.51) 4 K kamatját év közben készített legjobb magyar dolgozataiért nyeri Hadházi Sándor VIII. o. t.

16. A *Kövendi Szász Gergelyné alap* (495.41) 10 K kamatját nyeri Müller Géza VII. o. t., ki az önképzőkör vezető tanára itélete szerint az önképzőkörben felolvasott s a Reményben megjelent legjobb prózai dolgozatot írta.

17. Az *1878—79-ben végzett osztálytársak alapítványából* (1541.45) az orációgyakorlatokon tartott s a VI.-VIII. o. ifjúság itélete szerint legjobb beszédért 50 K jutalmat nyer Győrke József VIII. o. t.

18. Az *1884-ben végzett osztálytársak alapítványából* (782.54) 15-15 K jutalmat nyernek Lakatos Imre és Holló Endre, akik az Apolló-körben a zene tanulásában kiváló szorgalmat és jeles előmenetelt tanusitottak.

19. A *Remény alapból* (1954.39) 60 K-t tűztünk ki e tételre. A kor eszméi Eötvös regényeiben. Érkezett egy pályamunka, mely a birálat szerint jutalomra nem érdemes ugyan, de 20 K szorgalomdíjat nyer. Szerzője: Boros Sándor VIII. o. t.

20. A *Szentgericei Iszlai József alapból* (1036.29) jeles előmeneteléért és jó magaviseletéért 7.50 7.50 K jutalmat nyernek Máthé Zsigmond és Pál Tamás II. o. t.

21. A költségvetésben jutalmazásra kiutalt 80 K-ból 40 K-t torna-, 20 K-t céllövészeti jutalmakra fordítottunk. 20 K-ból jutalomkönyveket nyertek a következő tanulók: Gelei József, Gyöngyösi István VI., Bartók Zuárd, Molnár Sándor VII., Májai Ferenc, Rosenfeld Lajos VIII. o. t.

b) *Egyesek adományából:*

Báró Petrichevich-Horváth Kálmán főgondnok úr 100 K-t küldött azzal a rendelkezéssel, hogy abból 2—2 VII. és VI. o. tiszta jeles tanuló 20–20 K-t, 2 V. o. tiszta jeles tanuló 10–10 K-t kapjon jutalmul. Ez összegből 20–20 K-t nyernek Gál Ernő és Szász Ferenc VII., Borsai Andor VI. o. t.; 10—10 K-t Frankkis Jenő és Vaska István V. o. t.

Borbély Sándor váci siketnéma intézeti igazgató úr adományából «Nyelvünk védelme» c. művéből 1–1 példát nyernek jutalomkönyvül: Csongvai József, Thiering Richárd IV., Frankkis István, Gyulai Ferenc V., Borsai Andor VI. o. t.

Dr. Borsai Áron körorvos úr 30 K-t küldött szegénysorsú, jó igyekezetű és jeles előmenetelű unitárius vallású tanulók jutalmazására. E jutalmat nyerik: Gyulai Ferenc V., Simándi Zsigmond és Thiering Richárd IV. o. t.

Az *E. K. Tanács adományából* jutalomkönyveket (Vallás és Szabadság, Szabadelvű vallásos gondolkodás a XX. század kezdetén és Vallás, hit és szabadság) nyernek: Schuszter Emil, Sztupjár László VI., Lőrinczi Mihály, Veress Zoltán VII., Győrke József VIII. o. t.

A *Független Good Templar rend Erdély páholya* 20 K-t tűzött ki egy az alkoholellenes mozgalmat tárgyaló pályamunka jutalmazására. Érkezett egy pályamunka. «Az ifjúság nevelése a nemzetek jövendő sorsa, boldogsága» c. jeligével. Az iskolaorvos birálata alapján érdemes a jutalomra. Szerzője Boros Sándor VIII. o. t.

Hadházy Sándor egyh. pénztárnok úr 6 K-t küldött egy érdemes VIII. o. t. jutalmazására. Ez összeget nyeri: Nagy Lajos VIII. o. t.

A *jószágfelügyelőség* 20 K-t küldött jó tanulók között jutalmul leendő kiosztás céljából. Ez összegből nyernek: 10—10 K-t Csongvai József IV. és Sófalvi Domokos VIII. o.

A *magyar turista egyesület* által középiskolai tanulók részére hirdetett pályázaton egy kirándulás leírásával dicséretet és könyvjutalmat nyert K. Nagy Imre VI. o. t.

Kolozsvár város tanácsa adományából Dózsa Endre Cine Mintye c. regényének 1—1 példáját jutalomkönyvül nyerik: Kelemen Ferenc VI., Gál Ernő, Szász Ferenc VII., Hadházy Sándor, Mikó Miklós VIII. o. t.

Szűts Antal m. kir. pénzügyőri felügyelő úr 10 K-t adott két szegénysorsú, jó tanuló jutalmazására. E jutalmat nyerik: Máthé Sándor II. és Csép Miklós IV. o. t.

Dr. Tompa János egészségtan-tanár és isk. orvos 30 K jutalmat tűzött ki e pályatételre: Egészségi szempontból milyen legyen ruházkodásunk? Érkezett 3 pályamunka, melyek közül a jutalomra dicsérettel érdemes az Audaces fortuna iuvat jeligés. Szerzője Gál Ernő VII. o. t.

Dr. Jäger Kálmánné 20 K-t adott jeles unit. vallású tanulók jutalmazására. Ez összeget nyerik: Nagy Imre és Kelemen Ferenc VI. o. t.

Gál Jenő felügyelő gondnok úr 20 K-t adott egy szegénysorsú jeles unitárius tanuló jutalmazására. Ez összeget nyeri Gelei Gyula I. o. t.

Dr. Ferencz József jogtanácsos úr 10 K-t adott egy jeles unit. vallású tanuló jutalmazására. Ez összeget nyeri Frankkiss Jenő V. o. t.

Gy. Rosenberger Sándor földbirtokos úr 10 K-t adott két szegénysorsú unitárius tanuló jutalmazására. Ez összeget nyerik Pálffy Ferenc I. és Gazdag Miklós III. o. t.

Márkos Albert és *dr. Borbély István* tanár urak adományából Pap Domokos Dávid Ferenc életrajza c. műve egy-egy példányát jutalmul nyerik: Gergely Pál I., Balázs Ferenc II., Frankkiss Jenő III., Simándi Zsigmond IV. oszt. tan.

Kegyes István áll. főgimn. tanár úr adományából jutalmat nyer Gálfi Jenő IV. o. t.

A különböző segélyezések összegezése:

I. Papnövendékeknek:

Legációból	1600.—
Egyetemi tandíjakban kifizettetett	1020.—
Konviktusi ösztöndíjakban	2520.—
Alsóosztályuak felügyeleteért	1200.—
Jutalmak a Paget-alapból	350.—
Önképzőköri pályadíjak	300.—
Összesen.. ..	6990.—

II. Gimnáziumi tanulóknak:

Legációból	154.—
Alsó osztályuak felügyeleteért 33 tanuló	5260.—
Konviktusi ösztöndíjakban 118 tanulónak	15972.—
Szünidei konviktusi díj elengedtetett 15 tanulónak ..	200.—
Erdélyi kincstári ösztöndíjban 4 tanuló	480.—
Más ösztöndíjakban 8 tanuló	574.—
Segélyezés ruhában és pénzben 13 tanulónak	269.—
Könyvtári díj 2 tanulónak elengedtetett	12.—
Kórházi és gyógyszertári díjakban 64 tanulónak	218.72
Iskolai díjakban elengedtetett 119 tanulónak	3730.—
Jutalom alapítványokból kiosztatott	603.—
Jutalom egyesek adományából (a könyvek értéke nélkül)	276.—
Önképzőköri pályadíjak	100.—
Összesen.. ..	27848.72

III. Elemi iskolai tanulóknak:

Nevelési segély családi alapitványból	480.—
Ösztöndíj 1 tanulónak	240.—
Konviktusi ösztöndíj	120.—
Jutalmazásra	69.—
Szentiványi Jenő-alapból irószerekre és könyvekre ..	25.—
Összesen.. ..	934.—

Az I—III pontok alatt felsorolt segélyezések főösszege K 35772.72

Pályatételek a jövő isk. évre

A jövő 1913—14. iskolai évre máj. 15. határidővel a következő pályatételeket hirdetjük ki:

1. A Bulyovszkyné alapból 40 K tűzetik ki egy szavalásra alkalmas hazafias tárgyú költemény jutalmazására.

2. A dr. Nyiredy alapból 8 K e tételre: Ismertesse Erdély gyáriparát.

3. A Pap Sándorné alapból 10 K e tételre: Irandó egy beköszöntő egyházi beszéd.

4. A Remény-alapból 60 K e tételre: A kor eszméi Eötvös regényeiben.

5. A Kovács János emlék-alapból 45 K e tételek valamelyikére: A nagy pártviszályok és következményeik hazánk történetében 1848-ig; vagy: Lengyelország bukása és ennek okai.

6. A Kriza János alapból 40 Kt. népköltési gyűjtemények jutalmazására. Minden munkát jutalomban fogunk részesíteni, ha valóban eredeti s eddigelé még ismeretlen népdalokat, népmeséket, népmondákat gyűjt össze. A gyűjtő mindent úgy, abban a dialektusban jegyezzen föl, ahogy hallotta. A pályázat nyilt.

7. A Paget Olivér alapból 350 K-t tűzünk ki pályázati versenyen az angol nyelvben tanusított előmenetel jutalmazására: egy 200, egy 100 és egy 50 K-ás pályadíjat. Pályázhatnak olyan unit. vallású gimn. és teol. tanulók, kik az angol nyelvet az iskolában tanulják. Az 50 K-ásra I. és II. éves, a 100 K-ásra II. és III. éves, a 200 K-ásra III. és IV. éves és végzett tanulók, vagyis azok, akik az angol nyelvet 1—4 éven át tanulták és abból vizsgálatot is tettek. Egy díjat csak egyszer lehet elnyerni, de azok, a kik valamely pályadíjból szorgalmi díjat kapnak, újból pályázhatnak arra a pályadíjra, ha a szabályoknak különben megfelelnek. Ugyanabból a pályadíjból jutalom csak egyszer adható. A 200 és 100 K-ás pályadíjra pályázók írásbeli és szóbeli vizsgálatot tesznek angolból magyarra és magyarból angolra fordítandó feladatokból. Az 50 K-ás díjra pályázók csak szóbeli vizsgálatot tesznek.

8. Dr. Tompa János orvos úr 30 K pályadíjat tűz ki e kérdésre: Miért kell gondoskodnunk testünk tisztaságáról?

9. Dr. Borbély István tanár 10 K-t tűz ki egy később meghatározandó magyar szövegnek zárt helyen németre fordítására. A verseny idejét is később fogjuk meghatározni.

XV.

Helybeli középfokú iskolák közös tornaversenye.

Az idén a rendes évvégi tornavizsga helyett a Kolozsvári Egyetemi Atlétikai Klub elnökségének kezdeményezésére a helybeli középiskolák jún. hó 1-én délután 3 órakor közösen tartottak egy nagyszabásu tornaversenyt a sporttelepen nagy és előkelő közönség jelenlétében a kolozsvári Mentő-Egyesület javára.

A versenyben részt vett a kath., reform., unitár. főgimnázium, a tanítóképző intézet, a felső kereskedelmi iskola és a polgári fiúiskola. A tanulóifjuság ezen közös versenyének emlékére és a sport iránti szeretetének fokozására alapított dr. Szabó Dénes egyetemi tanár egy vándordíjat (selyem zászló), melynek elnyeréseért az ezentúl rendezendő torna-versenyben résztvevő intézetek nemes versenyekben egymással mérkőzni fognak. Az az iskola, amely a selyemzászlót háromszor egymásután vagy megszakítással ötször elnyeri, végleg megtartja a zászlót, a zászló a győztes intézet tulajdonába megy át.

A tornaversenyben részt vett mintegy 1000 tanuló, kik a reform. kollégium udvarán jún. hó 1-én délután 2 órakor gyülekezve, onnan a városon keresztül dob- és trombitaszó mellett a sporttelepre vonultak. A himnus eléneklése után a tanulók plasztikus szabadgyakorlatokat végeztek katonazenére, mire a mintacsapatok tornázása következett. Intézetünk öt mintacsapattal szerepelt, melyekben mind a nyolc osztály képviselve volt. Az I. és II. osztály játékkal (Svéd fogócska és «Üsd a harmadikat!»),

a III. osztály alacsony korláton tornázott, a IV. o. lovon és az V—VIII. osztályok kombinált csapata a magas nyújtón. A mintacsapat-tornázást a műsor versenyszámai követték. Az intézetek felvonulása, közös szabadgyakorlatai és mintacsapat tornázása tömeggyakorlatok lévén, nagy hatással voltak a nézőközönségre.

A részt vett intézetek közűl a selyemzászlót az unitár. főgimnázium nyerte 121 ponttal a reform. főgimnázium 114 pontjával szemben; a harmadik lett a felső kereskedelmi iskola 72 ponttal, mig a negyedik helyet 60 ponttal a róm. kath. főgimnázium foglalta el; az ötödik helyen a tanítóképző intézet áll. A részletes eredmények a következők:

A) *Főverseny V—VIII. o. részére (súlydobás és távolugrás):*

I. Unitárius főgimnázium 902.7 ponttal.

II. Református főgimnázium 884.2 ponttal.

III. Tanítóképző intézet 875.9 ponttal.

IV. Róm. kath. főgimnázium 854.9 ponttal.

V. Felső kereskedelmi iskola 830.8 ponttal.

B) *Egyéni versenyek:* 1. *Távolugrás* (V—VIII. o. részére): Az unitár. főgimn. V. osztályából —; a VI.-ból első Murvai Árpád (590 cm.); a VII.-ből első Péterfi Jenő (569 cm.); a VIII.-ból első Horváth József (555 cm.) és harmadik Bálint Lajos (525 cm.)

2. *Súlydobás (jobb és bal kézzel V—VIII. o. részére):* Intézetünk V. osztályából második Csécs Sándor 14.93 m.); a VI. o.-ból második Murvai Árpád (15.99 m.) és harmadik Nagy Márton (15.98 m.); a VII. o.-ból első Péterfi Jenő (17.11 m.); a VIII. o.-ból Erdődi Ernő 17.80 m.).

3. *Síkfutás* (I—VIII. o. részére): a) I—II. o. 60 m.: Az unitár. főgimn. I. osztályából harmadik Gergely Pál; a II. o.-ból —.

b) III—IV. o. 80 m.: Intézetünk III. osztályából második Nagy Sándor; a IV. o.-ból Ütő Endre.

c) V—VIII. o. 100 m.: Főgimnáziumunk V. osztályából —; a VI. o.-ból második Murvai Árpád; a VII. o.-ból

második Péterfi Jenő; a VIII. o.-ból harmadik Horváth József.

4. *Rúdmászás* a) I—VI. o.: I. osztályunkból első Kovácsi Gyula; a II. o.-ból második Máthé Zsigmond; a III. o.-ból —; a IV. o.-ból második Ütő Endre; az V. o.-ból a második Csécs Sándor és harmadik Retezár Menyhért; a VI. o.-ból első Nagy Márton.

b) *Függeszkedés* VII—VIII. o.: Intézetünk VII. osztályából első Péterfi Jenő és harmadik Sári József; a VIII. o.-ból —.

5. *Magas ugrás* (V—VIII. o. részére): V. osztályunkból —; a VI. o.-ból első Gelei Antal (152 cm.); a VII. o.-ból —; a VII. o.-ból harmadik Erdődi Ernő (142 cm.).

6. a) *Stafétafutás V—VIII. osztályok részére (4-szer 100 m.):* —.

b) *4-szer 60 méteres stafétafutás az I—IV. osztályok részére:* második lett az unitár. csapat (Pálfi József I. o. t., Máthé Zsigmond II. o. t., Nagy Sándor III. o. t., Ütő Endre IV. o. t.).

7. *Kötélhuzás* (I—VIII. o. részére): Intézetünk III—IV. o. csapata győzött a reform. III—IV. o.-lyal szemben.

C) *Játékversenyek.*

1. *Füleslabda:* Harmadik volt az unitár. főgimnázium.

2. *Football:* a) *I—IV. osztályok részére:* Második lett az unitár. főgimnázium csapata.

b) *Az V—VIII. osztályok részére:* Első volt a felső keresk. iskola; második az unitár. és kath. főgimnázium csapatai. A II. és III. hely pontegységeinek összegében osztozkodott az unitár. és kath. főgimn. csapata, mivel egymás közti mérkőzésük eldöntetlen maradt.

c) *Kótya.* Ezt a játékot az unitár. főgimn. négyes csapata (Horváth József, Gyulai Árpád, Májai Ferenc VIII. o. t. és Szász Ferenc VII. o. t.) 51 ponttal nyerte meg a róm. kath. főgimn. csapatának 5 pontjával szemben.

A verseny végén dr. Szabó Dénes egyetemi tanár az unitár. főgimnázium ifjúságának adta át lelkesítő szavakkal a selyemzászlót. A Szózat eléneklése után elvonul-

tak az intézetek a küzdőtérről; a hosszú menet élén intézetünk ifjúsága haladt a selyemzászlóval.

Ezüstérmet kapott a főverseny tizes csapata: Csécs Sándor, Retezár Menyhért V., Murvai Árpád, Nagy Márton VI., Lőrinczi Mihály, Péterfi Jenő, Sári József VII., Bálint Lajos, Erdődi Ernő és Horváth József VIII. o. t.; a távolugrásban: Murvai Árpád VI., Péterfi Jenő VII., Horváth József VIII. o. t.; a súlydobásban: Péterfi Jenő VII. o. t.; a rúdmászásban: Kovácsi Gyula I., Nagy Márton VI. o. t.; a rúdfüggeszkedésben: Péterfi Jenő VII.; a magas ugrásban: Gelei Antal VI.; a kótya versenyben: Szász Ferenc VII., Gyulai Árpád, Horváth József és Májai Ferenc VIII. o. t.

Bronz érmet kaptak: a távolugrásban Bálint Lajos VIII.; a súlydobásban Csécs Sándor V., Murvai Árpád, Nagy Márton VI., Erdődi Ernő VIII. o. t.; a síkfutásban: Gergely Pál I., Nagy Sándor III., Ütő Endre IV., Murvai Árpád VI., Péterfi Jenő VII.,. Horváth József VIII. o. t.; a rúdmászásban: Máthé Zsigmond II., Ütő Endre IV., Csécs Sándor V., Retezár Menyhért V.; a rúdfüggeszkedésben: Sári József VII.; a magasugrásban Erdődi Ernő VIII. o. t.; a stafétafutásban: Pálfi József I., Máthé Zsigmond II., Nagy Sándor III., Ütő Endre IV.; a footballban: Erdődi Károly, Lászlóczky István, Vernes Gyula III., Baranyai Lőrinc, Darkó Gábor, Gelei Sándor, Gyáni Zsigmond, Halmágyi Tamás, Székely Tibor, Tanka Dezső, Ütő Endre IV.; Csehy Árpád, Gyulai Ferenc V., Dézsi Gábor, Daly Dezső, Gelei Antal, Kelemen Ferenc, Murvai Árpád VI., Tanka Károly VII., Gyulai Árpád. Horváth József, Májai Ferenc VIII. o. tanulók.

Az érmeken kivül intézetünk két oklevelet kapott, az egyiket az első közös tornaversenyben való részvételért, a másodikat az egész versenyben nyert pontegységekért (902.7), vagyis a zászló megnyeréseért.

Intézetünk első tiszteletttárgyát (trombitás, bronzszobor) Horváth József VIII. o. t. nyerte, aki a legnagyobb sikert aratta a közös tornaversenyen (a szertornázásban,

az atletikai és játékversenyekben, de különösen a football- és a kótyaversenyben), a másodikat (vizet hordó leány, bronzszobor) Péterfi Jenő VII. o. t., aki négy első díjat (a főversenyben, távolugrásban, súlydobásban, rúdfüggeszkedésben), egy másodikat (síkfutásban) vitt és a füleslabda mérkőzésben kitünt; a harmadikat (Vénusz, bronzszobor, Schuster Emil VI. o. tanuló adománya a legjobb VI. o. tornász részére) Murvai Árpád, aki két első díjat (a főversenyben és távolugrásban 590 cm. ugrásával, mely a legnagyobb ugrás volt az összes távolugró versenyzők között) és három másodikat (a súlydobásban, síkfutásban és a footballversenyben) vívott ki magának, a negyediket (10 kor., Püspöky Miklós kereskedő úr adománya kapta Nagy Márton VI. o. t., aki két első (a főversenyben és a mászásban) és egy harmadik díjat (súlydobásban) nyert.

Adományokat adtak: Kún Mátyás kereskedő úr egy vívókardot, Püspöky Miklós kereskedő úr 10 K-t, László Gyula tornatanár 6 drb. ezüst és 6 drb. bronzérmet a legjobb kezdő és haladó vívók részére, Schuster Emil VI. o. t. egy tiszteletdíjat (Vénusz, bronzszobor). Az intézet igazgatósága e helyen is kifejezi köszönetét az adományozóknak szives adományaikért.

Ifjúsági korcsolyaverseny. Az 1913. febr. 2-án a Tornavívó udvarán tartott ifjúsági korcsolyaversenyben részt vettek Daly Dezső VI. o. és Veres Zoltán VII. o. tanulóink. Az 500 m. síkfutásban az első díjat nyerte Daly Dezső, aki az 1500 m. kitartó futásban is első lett. Mint első kapott egy-egy nagy ezüst érmet. A műkorcsolyázásban első volt Veres Zoltán, aki egy tiszteletárgyat (ezüst cigarettatárca) nyert.

XVI.

Elemi iskola.

Az iskolai év főbb mozzanatai.

Az elemi iskola növendékei szept. 2—4. napjain íratkoztak be. A tanítás szept. 5-én kezdődött s június 14-ig tartott. A záróvizsgát jun. 15-én tartottuk. A tanítás szünetelt: a gimnázium vakációin, ezen kivül nov. 8-án és máj. 31-én.

A tanítás az állami tanítási terv szerint folyt. A tanulók előmeneteléről az érdemsorozat nyujt felvilágosítást.

A növendékek szüleit karácsonykor és husvétkor értesítettük a szorgalom, magaviselet és az egyes tantárgyakban tett előmenetelükről.

Az év folyamán több alkalommal voltak a növendékek a tanítók vezetésével tanulmányi kiránduláson, hogy a várost és határát megismerjék. Kirándulást rendeztünk e célból a Város Tójához, a Hójába, a Bercsényi őrházhoz és a Fellegvárba.

Nagy József tanító hegedűt tanított Müller Sándor 4. oszt., Müller László 3. oszt. és Szöllősy Kálmán 4. oszt. tanulóknak, kik kitünő haladásról tettek tanuságot.

Fegyelmi állapot. A növendékek erkölcsi magaviselete jó volt.

Egészségi állapot. Kisebbfoku megbetegedések leszámitásával az egészségi állapot igen jó volt.

Iskolai ünnepek. Mint minden évben, úgy az idén is megtartottuk az okt. 6-iki gyászünnepet s március 15-ét.

A sepsiszentiványi Szentiványi Jenő-féle alapítvány kamataiból tanszereket kaptak: Szabó Ferenc, Varga Ger-

gely 1. o. tan.; Incefi Gábor, Varga Zoltán, Ferenczi János, Erdélyi Béla 2. o. tan.; Szilágyi Zoltán, Váradi Elemér, Baranyai Elek 3. o. tan.; Árkosi József, Kodok Ferenc, Nanowszki Béla, Zsigmond Ferenc 4. o. tanulók 25 K értékben.

Végh József 2. oszt tanuló Deréky Gyuláné br. Győrffy Róza 240 K alapítványát, Berde Pál 4. oszt. tanuló a Berde-féle családi ösztöndíjat, 480 koronát élvezte.

A tanítói karban változás nem történt. Igazgató dr. Gál Kelemen, tanítók Régeni Áron és Nagy József voltak. Régeni Áron az 1. 2. osztályt, Nagy József a 3. 4. osztályt tanította.

A tanítók lakáspénzét egyházi főhatóságunk 1912. jul. 1-től 510 koronáról 720 K-ra emelte. Régeni Áron tanító részére a III. évötödös korpótlékot, 100 K-t 1912. szept. 1-től kiutalványozta.

A tanítási terv táblázatos áttekintése.

Sorszám	Tantárgyak	I. osztály	II. osztály	III. osztály	IV. osztály	Együtt
1	Hit- és erkölcstan	2	2	2	2	8
2	Magyar nyelvtan	—	2	2	2	6
3	Olvasás—irás	8	6	5	5	24
4	Számtan	5	5	5	5	20
5	Beszéd- és értelemgyakorlat .	2	2	—	-	4
6	Földrajz	—	—	2	2	4
7	Fogalmazás	—	—	1	1	2
8	Rajz	2	2	2	2	8
9	Kézi munka	1	1	2	2	6
10	Ének	1	1	1	1	4
11	Testgyakorlás	1	1	2	2	6
	Összesen . .	22	22	24	24	92

A röviditések magyarázata: *magaviseletnél:* 1 = dicséretes, 2 = jó, 3 = tűrhető; *szorgalomnál:* 1 = ernyedetlen, 2 = változó, 3 = hanyag; *előmenetelnél:* 1 = kitűnő, 2 = jeles, 3 = jó, 4 = elégséges, 5 = elégtelen.

Első osztály.

Osztálytanító: *Régeni Áron.*

	A tanuló neve és vallása	Hit- és erkölcst.	Olvasás	Besz. és ért.-gy.	Számtan	Kézi munka	Ének	Irás	Rajz	Testgyakorlás	Magaviselet	Szorgalom	Általános oszt.
	Cservenetz Gyula r. kath.		1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1
	Dénes József	2	3	3	4	2	3	3	3	2	2	3	3
	Fejérvári György r. kath.	4	3	3	4	3	3	4	3	3	1	3	3
	Fodor Ferenc r. kath.	3	1	2	2	1	2	2	2	1	1	2	2
5	Frieder Ferenc izr.	2	1	1	1	2	1	2	2	2	1	1	1
	Hantz Samu ref.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2
	Horváth György izr.	1	1	2	2	2	3	1	2	1	1	2	2
	Jakabházy István	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1
	Katonay Ádám r. kath.		1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1
10	Katonay Károly r. kath.		2	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1
	Kohn Sándor izr.	1	2	2	2	2	2	3	3	1	1	2	2
	Müller Iván r. kath.	1	3	1	3	1	2	1	1	1	1	1	1
	Robácky Ernő r. kath.	2	1	1	2	1	2	1	2	1	1		1
	Roth György izr.	2	2	1	1	1	3	2	1	1	1	1	2
15	Rosenberger Lajos izr.	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
	Simándi Tischler Béla	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
	Szabó Ferenc	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1
	Vitets Ottó r. kath,	4	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2
	Varga Gergely	3	5	4	5	3	3	5	3	2	1	3	5
	Kimaradt:												
	Mozer Géza ref.												

Második osztály.

Osztálytanító: *Régeni Áron.*

	A tanuló neve és vallása	Hit- és erkölcst.	Magyarnyelv	Olvasás	Besz. és ért.-gy.	Számtan	Kézi munka	Ének	Irás	Rajz	Testgyakorlás	Magaviselet	Szorgalom	Általános o-zt.
	Ambrus László	1	1	2	1	2	2	1	2	2	1	1	1	1
	Bányai József r kath.	3	2	3	2	2	2	3	1	2	1	1	2	2
	Bányai Zsiga r. kath.	3	2	2	2	3	3	3	1	2	1	1	2	2
	Benkő Lajos ref.	1	1	2	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1
5	Csernó Jenő ref.	1	2	3	1	4	1	1	2	2	1	1	2	2
	Daly Gábor r. kath.	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1
	Dobó Jenő izr.	1	1	1	2	2	2	1	2	1	1	1	1	1
	Ehrenberger Antal r. kat.	1	2	1	1	2	3	3	1	1	1	1	1	2
	Erdélyi Béla r. kath.	1	1	1	1	1	2	2	1	2	1	1	1	1
10	Fenyő Sándor izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
	Ferenci János	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1
	Friedman Márton izr.	4	3	2	2	3	2	3	1	2	1	1	2	3
	Inceffi Gábor ref.	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
	Kende Pál izr.	1	1	1	1	3	1	1	3	3	1	1	1	2
15	Kugler Sándor r. kath.	1	2	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	2
	Pap László r. kath.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	3	3
	Zeke Árpád r. kath.		3	3	3	4	3	3	4	3	1	1	3	3
	Végh József	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
	Varga Zoltán	1	1	1	1	2	1	2	2	1	1	1	1	1
	Kimaradt:													
	Udvari István ref.													

Harmadik osztály.

Osztálytanító: *Nagy József.*

	A tanuló neve és vallása	Hit- és erkölcst.	Magyar nyelv	Olvasás	Földrajz	Számtan	Fogalmazás	Ének	Írás	Rajz	Kézi munka	Testgyakorlás	Szorgalom	Magaviselet	Általános oszt.
	Ambrus Dezső	2	2	2	2	3	2	2	3	2	2	2	1	1	2
	Árkosi Pál	4	4	4	4	4	4	2	4	4	3	2	2	2	3
	Baranyai Elek	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2	1	3
	Barth Sándor ág. ev.	2	3	1	3	3	3	2	2	3	2	2	2	1	2
5	Benedek Miklós	1	1	1	1	2	1	2	1	2	2	2	1	1	1
	Berei György	3	4	2	3	4	3	3	3	2	3	3	2	1	3
	Csegezy Árpád	1	2	1	2	1	2	1	2	2	2	2	1	1	2
	Kerekes Ernő	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Kondász Ferenc ref.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	1	2
10	Kövendi István ref.	3	3	4	2	4	3	3	3	2	2	1	2	1	3
	Müller László r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Pap István r. k.	4	3	3	4	3	3	3	3	3	3	1	2	1	3
	Szabó Bandi ref.	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2
	Szilágyi Zoltán	3	4	3	4	4	3	3	2	3	1	3	2	1	3
15	Took Géza	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3
	Váradi Elemér	3	4	4	4	4	4	3	3	2	2	2	2	2	4
	Weisz László	4	4	3	4	3	4	3	3	3	3	3	2	1	3

Negyedik osztály.

Osztálytanító: *Nagy József.*

	A tanuló neve és vallása	Hit- és erkölcst.	Magyar nyelv	Olvasás	Földrajz	Számtan	Fogalmazás	Ének	Irás	Rajz	Kézi munka	Testgyakorlás	Magaviselet	Szorgalom	Általános oszt.
	Agh Farkas	2	3	3	3	2	2	3	3	3	3	1	1	2	3
	Árkosi József	3	4	4	4	3	3	1	1	2	3	1	1	2	3
	Berde Pál	2	3	3	3	3	2	1	2	2	1	1	1	2	2
	Béres István, g. k.	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2	1	1	1
5	Biró Ernő, izr.	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1	2	3
	Csernó Sándor, ref.	3	4	4	4	4	3	1	2	3	3	1	1	2	3
	Ferenczy Géza, r. k.	4	1	2	1	1	2	1	2	2	1	1	1	1	1
	Gábor Béla	2	2	1	3	2	2	3	1	2	2	2	1	2	2
	Gál Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
10	Hantz Jenő, ref.	2	3	2	3	3	3	1	3	2	2	2	1	2	2
	Havas Sándor, izr.	3	3	1	3	3	3	1	2	3	3	2	1	2	3
	Iszlai Ferenc	2	2	2	3	3	2	1	1	1	1	2	1	2	2
	Katona Lajos, ref.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	1	2	2
	Kende Elemér, izr.	2	3	2	3	3	2	2	2	3	2	2	1	2	3
15	Kodok Ferenc	2	3	4	4	3	3	1	3	3	1	2	2	2	3
	Kovács György	3	4	4	4	4	4	3	2	3	3	2	1	2	4
	Móricz Miklós, ref.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2
	Müller Sándor, r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Nanovszky Béla, g. k.	4	3	3	4	4	3	3	4	4	3	1	1	3	4
20	Róth István, izr.	1	3	1	3	3	2	2	2	2	2	2	1	2	2
	Sillay Tibor, ref.	3	4	4	4	4	4	2	3	1	1	1	2	3	4
	Szabó János, r. k.	4	3	3	4	4	3	1	1	1	1	1	1	2	3
	Szabó Sándor	3	4	3	4	4	3	3	3	2	2	1	1	2	3
	Szigethy Cs. Imre	3	4	2	4	4	3	1	1	2	2	2	1	2	3
25	Szöllősy Kálmán, ref.	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	Zsigmond Ferenc	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	2	2
	Kimaradt:														
	Udvari András, ref.														

Jutalmat nyertek:

I. osztályból. Cservenetz Gyula, Gyermek mesék I.; Frieder Ferenc, Tündér mesék; Katonay Ádám, Benedek E. Katona mesék; Katonay Károly, Gyermek versek; Rosenberger Lajos, Radó V. Magyar gyermek és népmesék; Tischler Béla, Radó V. Magyar gyermek és népmesék; Szabó Ferenc, Benedek E. Óriások és törpék; Jakabházy István, Benedek E. Virágmesék.

II. osztályból. Benedek E. Állatmesék; Benkő Lajos, Benedek E. Bohókás mesék; Daly Gábor, Benedek E. Vidám mesék; Dobó Jenő, Gaál M. Prágai rab; Erdélyi Béla, Gaál M. A király szeme; Ferenci János, Gaál M. Vitézi becsület; Fenyő Sándor, Benedek E. Nagyapóéknál; Kugler Sándor, Gaál M. A furfangos diák; Végh József, Babszem Jankó tornya.

III. osztályból. Kerekes Ernő, Gárdonyi G. Nagyapó tréfái; Müller László, Bánffy J. Legszebb regefüzér; Benedek Miklós, Benedek E. Virágmesék; Csegezy Árpád, Benedek E. Állatmesék; Szabó Bandi, Benedek E. Pásztor mesék; Ambrus Dezső, Gaal M. Ezeréves multunkból.

IV. osztályból, Gál Gyula, Benedek E. Székely mesemondó; Müller Sándor, Benedek E. Egyszer volt, hol nem volt; Béres István, Benedek E. Honfoglalás mondái; Szőllősy Kálmán, Benedek E. Honfoglalás mondái; Ferency Géza, Benedek E. Madár mesék.

Dicséretet érdemeltek.

I. oszt. Hantz Samu, Müller Iván, Robáczky Ernő, Róth György.

II. oszt. Bányai József, Ehrnberger Antal, Kende Pál.

III. oszt. Kondász Ferenc, Barth Sándor, Baranyai Elek.

IV. oszt. Móric Miklós, Zsigmond Ferenc, Katona Lajos, Gábor Béla, Berde Pál.

A jutalom könyvek vásárlására adott az iskola 15 koronát, Dr. Benedek Miklós ügyvéd 10 koronát; Keszei Albert könyvkereskedő pedig 15 darab könyvet ajándékozott 9 korona értékben.

Dr. Fenyő Béla ügyvéd 25 koronát adott át két szorgalmas és jó előmenetelű tanuló jutalmazására azon kikötéssel, hogy azok lehetőleg kis fiának, Sándornak tanulótársai legyenek. Ez összeget

egyenlően megosztva Inceffi Gábor és Varga Zoltán II. oszt. tanulók kapták.

Dr. Márki Sándor egyetemi tanár 10 K jutalmát Zsigmond Ferenc IV. oszt. tanuló nyerte.

A tanulók statisztikája.

1. A tanulók száma az iskolai év végén: 82

2. A tanulók száma az iskolai év végén, a szülők lakhelye szerint:

a) helybeli: 79,

b) Héjjasfalva (Nagyküküllő m.) 1, Nagyilonda (Szolnokdoboka m.) 1, Sinfalva (Tordaaranyos m.) 1.

3. Tanévvégi létszám osztályok szerint: I. oszt. 19. II. oszt. 20. III. oszt. 17, IV. oszt. 26, összesen: 82.

4. A tanévvégi létszám vallás szerint osztályonként részletezve:

I. oszt. unitárius 5, r. kath. 8, ref. 1, izr. 5, összesen: 19.

II. oszt. unitárius 4, r. kath. 8, ref 4, izr. 4, összesen: 20.

III. oszt. unitárius 10, r. kath. 2, ág. ev 1, ref. 3, izr. 1, összesen: 17.

IV. oszt. unitárius 11, r. kath. 3, gör. kel. 2, ref. 6. izr. 4. összesen: 26.

5. A tanulók anyanyelve szerint: magyar 82.

6. Az iskolába beirt nyilvános és magántanulók számának alakulása az év folyamán:

a) Nyilvános tanulónak iskolai év elején beiratkozott: 83, iskolai év közben 1, magántanulónak 1, összesen: 85.

b) Az iskolai év folyamán más iskolába ment át 3.

c) Az iskolai év végéig ebbe az iskolába járt 82.

d) Az összes szükséges tankönyvekkel bírt 82.

Az igazolt mulasztott órák száma 3624.

7. Ifjusági könyvtár.

Az ifjusági könyvtárban a könyvek száma a mult iskolai év végén 356. Értéke 412 K.

Az ifjusági könyvtár állományában az utolsó évben szaporodás nem volt.

A könyvek mind magyar nyelvüek voltak.

A könyvtárt az elmult iskolai évben használta 43 tanuló.

Az 1913-14 tanévben használandó kézikönyvek jegyzéke.

I. osztály.

1. Dr. Boros György: Jó gyermek könyve .... 40 fill.
2. Cukrász Róza: ABC .... 40 „

II. osztály.

1. Dr. Boros György: Jó gyermek könyve .... 40 fill.
2. Havas—Peres—Pósa: Olvasókönyv .... 68 „
3. Cukrász Róza: Magyar nyelvgyakorlatok .... 60 „
4. Sziklás—Walter: Számtan. II. oszt .... 40 „

III. osztály.

1. Tarcsafalvi Albert: Bibliai történetek .... 80 fill.
2. Havas—Peres—Pósa: Magyar olvasókönyv .... 76 „
3. Cukrász Róza: Magyar nyelvgyakorlatok .... 60 „
4. Sziklás Walter: Számtan, III. oszt. .... 40 „
5. Régeni Á.: Kolozsvár sz. kir. város és Kolozsmegye.. 70 „
6. Zsigmond F.: Daloskönyv .... 68 „

IV osztály.

1. Tarcsafalvi Albert: Bibliai történetek .... 80 fill.
2. Havas—Peres—Pósa: Magyar olvasókönyv .... 90 „
3. Cukrász Róza: Magyar nyelvgyakorlatok .... 60 „
4. Sziklás—Walter: Számtan, IV. oszt. .... 50 „
5. Asztalos—Mártonffi - Elek - Tóth J.: Földrajz IV. oszt. 60 „
6. Zsigmond: Daloskönyv .... 68 „

Megjegyzés: Minden könyvnek a legújabb kiadását kell használni.

XVII.

A jövő iskolai évre vonatkozó értesités.

1. *Beíratás ideje.* A jövő 1913—14. tanévre a tanulók fölvétele szeptember hó 3—5. napjain d. e. 8—12, d. u. 3—5 óráig fog eszközöltetni. 5-én túl csak azon esetben vétetnek fel a jelentkezők, ha késedelmüket hitelesen tudják igazolni; 10-én túl csak az igazgatóság adhat engedélyt a felvételre. A tanév ünnepélyes megnyitása szeptember hó 6-án d. e. 10 órakor lesz, az előadások d. e. 11 órakor veszik kezdetüket. A konviktusi élelmezés 6-án fog kezdődni.

2. *Vizsgálatok.* A javító-, pótló- és felvételi vizsgálatok szept. hó 1. és 2. napjain tartatnak meg. Javító- és pótlóvizsgálat engedélyezéseért az igazgatósághoz oly tanuló folyamodhatik, aki csak egy tárgyból kapott elégtelen jegyet. Az, aki egy tárgyból elégtelen, magaviselete kevésbé szabályszerű vagy rossz, továbbá, aki két tárgyból elégtelen, vizsgálati engedélyért a mélt. és főtiszt. Egyh. Képv. Tanácshoz folyamodhatik. A folyamodványokat mindkét esetben *legkésőbb julius hó 20-ig* az igazgatósághoz kell benyújtani. *Aki folyamodványát a kitűzött időig be nem adja, javító vizsgálatra nem bocsáttatik.*

A szeptemberben tartandó *javító,* illetőleg betegség miatti mulasztás esetén *pótló érettségi vizsgálatra augusztus hó 31-ig* kötelesek az illetők jelentkezni, illetőleg az előző évben kapott érettségi bizonyítványukat beadni.

3. *Felvétel.* Az elemi iskola 1. osztályába oly tanulók vétetnek fel, kik 6-ik életévöket már betöltötték. A gimnázium I. osztályába oly tanulók vétetnek fel, kik 9-ik

életévöket már betöltötték s az elemi iskola 4. osztályát kielégítő eredménnyel végezték. Beíratáskor be kell adni az *előző évi iskolai bizonyítványon kivűl a születési és himlőoltási, 12 évnél idősebb tanulóknál az újraoltási bizonyítványt. A fölvételre való jelentkezés alkalmával minden tanuló köteles az iskolai díjakat felerészben befizetni. Aki a megelőző időből bármely címen hátralékban van, az a hátralék kifizetése előtt nem fog fölvételni.*

A gimnázium V. osztályába lépő tanulónak szülője vagy gyámja a beíratásnál köteles kijelenteni, hogy fia, vagy gyámoltja a görög nyelvet tanúlja-e, vagy a pótló tantárgyakat.

A fölvételre minden tanuló atyja, anyja vagy gyámja kiséretében tartozik jelentkezni. Vidéki szülők vagy gyámok beíratáskor kötelesek bejelenteni, hogy fiokat, illetőleg gyámoltjukat hol és kinél fogják elhelyezni, kire fogják a házi felügyelet és nevelés gondjait bizni. Az igazgatónak jogában áll a kifogás alá eső állás megváltoztatását követelni. *Vidéki tanuló orvosi, ennek hiányában hatósági bizonyitvánnyal köteles igazolni, hogy sem családjában, sem községében fertőző betegség nincsen.*

A felvételre a tanulók előbb az igazgatónál, azután az illető osztályfőnöknél jelentkeznek, aki a beíratáshoz tartozó egyéb teendőket végezi.

4. *Internátus.* Azok a tanulók, akik az intézetben bennlakást óhajtanak nyerni, kötelesek ezen óhajukat *legkésőbb julius 20-ig* az igazgatónál bejelenteni. *Aki ezt elmulasztja, fölvételre csak abban az esetben számíthat, ha a jelentkezettek elhelyezése után marad fönn hely.* A bennlakó tanulók, szalmazsák és ágytakaró kivételével, melyet az intézet ad, kötelesek a legszükségesebb ágy- és fehérnemüt magukkal hozni, t. i. legalább 2 rend ágyneműt, 6 inget, 6 lábravalót, 2 hálóinget, 6 zsebkendőt, 6 pár harisnyát, 3 törűlközőt, továbbá téli és nyári ünneplő és viselő felsőruhákat.

Az internátus 200 tanulóra van berendezve. A tanulónak külön dolgozó-, háló-, étkező- és fürdőhelyiségek ál-

lanak rendelkezésükre. A felügyeletet az igazgató és négy internátusi felügyelő teljesíti. A fennjáró betegek részére betegszoba s emellett fürdőszoba van. *A dohányzás az intézet összes helyiségeiben a legszigorúbban tiltva van,* kivéve a VII. és VIII. tanulókat és a papnövendékeket, kiknek az olvasóteremben, melyet a napirendben megszabott időben tanulmányaik bővítése céljából használhatnak, továbbá az udvaron, meg van engedve.

5. *Kimutatás az elemi iskolai és főgimn. tanulóktól fizetendő díjakról.*

a) *Künnlakó el. isk. tanuló semmiféle díjat nem fizet. Unit bennlakó új tanuló* fizet 28 K-t (szeptemberben fizetendő 16 K, febr. 1-én 12), *régi* 26.40 K-t (szeptemberben fizetendő 14.40 K, febr. 1-én 12 K); *nem unitárius, új, bennlakó* 38 K-t (ebből szeptemberben fizetendő 21 K, febr. 1-én 17 K), *régi* 36.40 K-t (ebből szeptemberben fizetendő 19.40 K, febr. 1-én 17 K).

b) *Főgimnáziumban.*

Fizető		Új	Szeptemberben fizetendő	Február 1-én fizetendő	Régi	Szeptemberben fizetendő	Február 1-én fizetendő
Unitárius bennlakó	I—V. o.	103.—	58.50	44.50	101.—	55.50	45.50
	VI—VIII. o.	106.—	60.—	46 —	104.—	57.—	47.—
Unitárius künnlakó	I—V. o.	77.—	44.50	32.50	75. -	42.50	32.50
	VI -VIII. o.	80.—	46.—	34.—	78.—	44.—	34.—
Nem unit bennlakó	I—V. o.	147.—	82.50	64.50	143.—	77.50	65.50
	VI—VIII. o.	150.—	85.—	67.—	146.—	79.—	67.—
Nem unit. künnlakó	I—V. o.	99 -	57.50	41.50	95. —	52.50	42.50
	VI—VIII. o.	102.—	59.—	43.—	98.—	54.—	44.—

Szegénysorsú unitárius vallású tanulók a díjak részben való elengedését kellően felszerelt folyamodvánnyal kérelmezhetik a beíratáskor. *Azonban a díjak fele részét ők is kötelesek előre befizetni. Aki folyamodványát ekkor be nem adja, az a díjak elengedésében nem ré-*

szesűlhet. Ösztöndíjakért a kellően felszerelt folyamodványok szintén beíratáskor nyújtandók be.

6. *Konviktus. Bennlakó tanuló a konviktusnak kötelezett tagja. Ez alól fölmentést csak hitelesen megokolt esetben adhat az igazgatóság írásbeli folyamodásra.*

A konviktusba való felvételért a folyamodványt szintén julius hó 20-ig az igazgatóhoz kell benyújtani. Az egész díjas helyért folyamodók isk. bizonyitványukat, az egész vagy részkedvezményért folyamodók pedig *iskolai és szegénységi bizonyítványt, családi kimutatást és szülőik hatóságilag hitelesített adókönyvi kivonatát csatolják. Minden folyamodó köteles a következő szülői nyilatkozatot mellékelni:*

Szülői nyilatkozat.

Alulirott elismerem, hogy . . . . nevű fiam (gyámfiam) az én tudtommal és beleegyezésemmel lép az 19........... tanévre a kolozsvári unitárius kollégium konviktusába. Kijelentem, hogy ez intézmény szervezetét és szabályait ismerem és annak díjait a szabályzatban meghatározott időpontokban megfizetem.

(Lakóhely és kelet.)

A szülő vagy gyám aláírása.

(Tanuk.)

Az élelmezés díja unitárius vallású elemi, gimnáziumi, papnevelő intézeti és egyetemi tanulónak 240 K, más vallásúaknak 340 K. Teríték-díj valláskülönbség nélkül 10 korona. A díj öt egyenlő részben előre fizetendő: az 1. részlet a beíratáskor, a 2. nov. 15., a 3. jan. 1—5., a 4. márc. 1—5. és az 5. máj. 1—5. napjain. Ezen kivül a *teríték-díj, amely alól fölmentésnek helye nincs, a beiratáskor egy összegben.* Aki díjának esedékes részét ki nem fizette, vagy arra fontosabb okok esetén haladékot nem kapott, az élelmezésben részt nem vehet. Nem fizetés esetén a gondnok a szülőt értesíti az esedékes díjról és 14 nap elteltével az illető tagot a konviktusban való étkezéstől eltilthatja.

A díjak a szabályszerű iskolai szünetekre nem terjed-

nek ki. A szüneti élelmezés díja naponként 80 fillér. Az élelmezés reggeliből, ebédből és vacsorából áll.

Szegénysorsú, jó előmenetelű és jó magaviseletű tanulók kérésükre a konviktusban a rendelkezésre álló alapítványok terhére egész, háromnegyed, fél vagy egynegyed kedvezményben részesűlhetnek. Az olyan tanulókat, akik félkedvezményt nyernek és ennek kiegészítéséűl fizetendő összeg megfizetésére teljesen képtelenek, írásbeli folyamodásra az igazgatóság beveheti a konviktusba olyformán, hogy e kedvezményükért ebédet kapjanak s ha reggelire egy-egy cipót kivánnának, ezt havonkénti részletekben is fizethető évi 26 koronáért megkaphassák. Hasonlóan az egynegyed kedvezményben részesűlők is évi 60, illetve 80 K ráfizetéssel a fenntebbi feltételek mellett részesülhetnek e kedvezményben.

A meghatározott rendeltetéssel biró konviktusi alapítványok a következők:

1. Az *Árkosi Benkő Mihály*-alapra pályázhatnak a le- vagy felmenő ágú rokonok, másodsorban a nagyajtai Incze-családból származó, harmadsorban árkosi, közép- és nagyajtai szegény, jó igyekezetű, unitárius vallású tanulók.

2. *Id. báró Daniel Gábor* főgondnok úr alapítványára udvarhelymegyei szegény unitárius vallású tanulók.

3. *Józan Miklós budapesti lelkész* alapítványára igyekvő és jó magaviseletű, tordaaranyosmegyei unitárius vallású tanulók.

4. *A bölöni egyházközség alapítványára* bölöni illetőségű gimn. vagy papnevelőintézeti szegény és jó igyekezetű tanulók.

5. *Ferencz József és neje Gyergyai Anna* alapítványyra papnövendékek és gimn. tanulók különbség nélkűl.

6. *Báró Petrichevich-Horváth Kálmán* főgondnok úr alapítványára szegénysorsú, unitárius vallású tanulók.

7. *Koncz Judit alapítványra* a Koncz-családból származó vagy a Koncz-családdal rokon családokból származó erdélyi származású unitárius vallású ifjak.

8. *Téglás Mihály alapítványra* sepsikőröspataki szü-

letésű szegénysorsú, jó igyekezetű, unitárius szülőktől származott és unitárius vallásban nevelt tanulók.

9. *Derzsi János alapítványra* unitárius szülőktől származott, ép és egészséges szervezetű, szegény és kifogástalan magaviseletű, jó előmenetelű tanulók.

10. *Sepsikőröspataki Bedő Dániel alapítványra* a sepsikőröspataki Bedő- és Költő-családból apai és anyai egyenes ágon leszármazó, szegény, jó erkölcsű, szorgalmas, legalább közepes tehetségű tanulók; ha ilyenek nem jelentkeznek, más székely unitárius tanulók.

11. *Gyulay László alapítványra* Tóth Károlyné és ótordai Gyulay Árpád egyenesen leszármazó fiúgyermekei harmad-, illetőleg másodizig.

12. *Derzsi Károly alapítvány* kamatait első sorban Derzsi Domokos és Gábor fiúgyermekei és azok leszármazói élvezhetik.

13. *Ámboris Rozália* alapítvány, melynek kamatai szegénysorsú, jó igyekezetű, székely unitárius tanulóknak adandók konv. segélyűl.

14. *Tóth Józsefné, szül. Serester Anna* alapítványból «jó viseletű, szorgalmas, székely, első sorban kökösi illetőségű tanulók» segélyezendők konv. kedvezményképen.

15. *A tordai megszünt unit. gimn.* vagyonából 7000 K adatik ki a Torda-Aranyoskörből származó, szegénysorsú, jó igyekezetű és viseletű unitárius tanulóknak konviktusi és tandíjsegélyűl.

A kedvezményt a tanuló évközben is elveszítheti, ha elégtelen osztályzatot kap vagy kevésbé szabályszerű magaviseletet tanusít.

Aki folyamodványát a kellő időben be nem nyújtja, az kedvezményre egyáltalában nem számíthat; felvételre is csak abban az esetben, ha a létszám megengedi.

Kellően föl nem szerelt folyamodványokat nem veszünk tekintetbe.

Kérjük a szülőket, hogy mindenféle iskolai díjat egyenesen az igazgatóság vagy a konviktusi gondnok címére küldjenek.

XVIII.

Az 1913—14. isk. évben használandó kézikönyvek jegyzéke.

I. gimn. osztály.

	Korona
Csifó, Bibliai történetek. Ó-szövetség	—·80
Iszlai, Egyházi énekek	1·60
Négyesy, Magyar olvasókönyv, I.	2·—
Négyesy, Magyar nyelvtan, I.	—·90
Geréb—Morvay, Kis latin nyelvkönyv	2. -
Csengery, Latin nyelvtan, I.	1.40
Simonyi, Földrajz, I.	1.60
Kogutowitz, Középiskolai földrajzi atlasz, I.	2 —
Paszlavszky, Kis természetrajz, I.	2.20
Nyiredy, Növénygyüjtő	1. —
Suták, Számtan, 6-ik kiadás	2.60
Horti, Rajzoló geometria, I.	2.
Erődi—Szentgály, Módszeres énektan, I. kt.	1.50
Kézi nagyító	1.20

II. gimn. osztály.

Csifó, Bibliai történetek. Új-szövetség	— 60
Iszlai, Egyházi énekek	1.60
Négyesy, Magyar olvasókönyv, II.	2.40
Négyesy, Magyar nyelvtan II.	1.80
Geréb—Morvay, Kis latin nyelvkönyv	2.—
Csengery, Latin nyelvtan. I.	1.40
Simonyi, Földrajz, II.	1.60
Kogutowitz, Középiskolai földrajzi atlasz	2.40
Paszlavszky, Kis természetrajz, II.	2.60
Nyiredy, Növénygyüjtő	1.60
Suták, Számtan, 6-ik kiadás	2.60
Horti, Rajzoló geometria, II.	2.—

	Korona
Erődi—Szentgály, Módszeres énektan, II. kt.	2.—
Kézi nagyító	1.20

III. gimn. osztály.

Bereczki, Biblia ismertetés	1.20
Iszlai, Egyházi énekek	1.60
Négyesy, Magyar olvasó, III.	2.40
Négyesy, Rendszeres magyar nyelvtan	2.—
Geréb—Morvay, Kis latin nyelvkönyv	2.—
Csengery, Latin nyelvtan, I—II.	3.20
Miklós—Kaiblinger, Német nyelvkönyv, I. r.	1.80
Szádeczky, Magyarország története, I.	2.20
Simonyi, Földrajz, III. r.	2.20
Schmidt, Fizikai és mathematikai földrajz	2.20
Kogutowitz, Földrajzi atlasz, III.	1.60
Suták, Számtan	2.60
Horti, Rajzoló geometria	2.—

IV. gimn. osztály.

Ferencz József, Unitárius káté	—.80
Iszlai, Egyházi énekek	1.60
Négyesy, Stilisztika	2.50
Arany—Lehr, Toldi	1.60
Geréb—Morvay, Kis latin nyelvkönyv	2.—
Csengeri, Latin nyelvtan I—II.	3.20
Kempf—Csengeri—Cserép, Latin stilusgyakorlatok	1.40
Hittrich, Latin olvasókönyv	2.60
Miklós—Kaiblinger, Német nyelvkönyv, II. r.	1.80
Szádeczky, Magyarország története, II.	2.20
Paszlavszky, Növénytan kézikönyve	3.60
Nyiredy, Növénygyüjtő	1.—
Suták, Algebra	2.40
Horti, Rajzoló geometria, III—IV.	2.—
Kézi nagyító	1.20

V. gimn. osztály.

Gergely—Kovács, Keresztény egyház története	1.80
Iszlai, Egyházi énekek	1.60
Négyesy, Rhetorika	3.—
Cicero, Orationes Selectae XIII. ed Dávid	1.60

	Korona
Csengeri, Anthologia Latina	2.—
Wagner—Horváth, Római régiségek	2.80
Maywald, Görög nyelvtan	2.80
„ Görög olvasókönyv, I.	1.80
Miklós—Kaiblinger, Német nyelvkönyv, III. r.	3.20
Márki, Egyetemes történelem, I.	2.60
Acsády, Történelmi iskolai atlasz, I. füz.	1.20
Paszlavszky, Állattan kézikönyve	4.20
Suták, Algebra, I.	2.40
Lóky, Geometria	3.20
Kézi nagyító	1.20
Bogárgyüjtő	1.—

A görögöt pótló tanfolyam számára.

Gyomlai, Homeros Odysseiája magyarul	2.80
Kempf—Kemenes, Homeros Iliása	2.80
Geréb, Szemelvények Herodotos tört. müveiből	1.50
Toncs, Szemelvények magyar epikusokból	2.—
Boros, S ilisme	1.20

VI. gimn. osztály.

Ferencz József, Unitárius kis tükör	1·60
Riedl, Poetika	3·—
Shakespeare—Névy, Julius Caesar	1·20
Kalmár, Szemelvények Liviusból	3·20
Cserép, Szemelvények Vergilius Aeneiséből	2·—
Wagner—Horváth, Római régiségek	2·80
Maywald, Görög nyelvtan	2·80
„ Görög gyak és olvasókönyv, II.	2·50
Miklós—Kaiblinger, Német nyelvkönyv, III. r.	3·20
Lutter, Sorszámok	2·40
Márki, Egyetemes történelem, II.	3·—
Acsády, Történelmi isk. atlasz, II. füz.	3·—
Reichenhaller, Chemia és mineralogia	3·—
Suták, Algebra, II.	2·—
Lóky, Geometria	3·20
Kézi nagyító	1·20

A görögöt pótló tanfolyam számára.

	Korona
Badics, Irodalmi olvasó, II.	2·—
Csiky—Losonczy, Sophokles Elektra	1·20
Boros, Stilisme	1·20

VII. gimn. osztály.

Marion—Péterfy, Az ember kötelességei és jogai	1·20
Pintér, A magyar irodalom története, I. kt.	3·80
Simonyi Zs., Magyar nyelvészet	1·—
Cserép, Szemelvények Verg. Aeneiséből	2·—
Cicero, Orationes selectae XIII. ed. Dávid	1·60
Hittrich, Sallustius	1·—
Wagner—Horváth, Római régiségek	2·80
Csengeri, Homeros Odysseiája	3·40
Dávid, Szemelvények Herodotosból	1·60
Miklós—Kaiblinger, Német nyelvkönyv, 5. r.	4·—
Lessing, Minna v. Bernhelm	—·70
Márki, Egyetemes történelem III. r.	3·20
Acsády, Történelmi iskolai atlasz, III.	2·40
Fehér—Szekeres, Kisérleti fizika	5·50
Suták, Algebra, II.	1·80
Lóky, Geometria, II.	2·60
Lutter, Sorszámok	2·40
Fodor—Gerlóczy, Egészségtan	1·60

A görögöt pótló tanfolyam számára.

Schill, Görög irodalomtörténet	2·80
Badics, Magyar irodalmi olvasmányok, III. kt.	3·—
Boross, Stilisme	1·20

VIII. gimn. osztály.

Ferencz József, Hittan	1·60
Váczi, Magyar irodalom története	3·80
Simonyi Zs., Magyar nyelvészet	1·—
Horatii carmina ed. Wirth	2·80
Tacitusból szemelvények ed. Gyomlay	2·40
Wagner—Horváth, Római régiségek	3·20
Csengeri, Homeros Ilias	2·80
Platonis Apologia Socratis	—·70
Csengeri, Homerosi világ	2·80

	Korona
Miklós—Kaiblinger, Német nyelvkönyv, 5. r.	4·—
Goethe, Hermann und Dorothea	—·80
Varga, Magyarország története	3·40
Fehér—Szekeres, Kisérleti fizika	5·50
Suták, Algebra, II.	1·80
Lóky, Geometria. II.	2·60
Lutter, Sorszámok	2·40
Kornis, A pszichológia és logika elemei	2·60

A görögöt pótló tanfolyam számára.

Gyomlay, Szemelvények Platonból	2·—
Zsámboky, A görög művészet kiválóbb alkotásai	2·
Boross, Stilisme	1·20

TARTALOM